

www.digitalne-knjige.com

Ivo Mijo Andrić

BERAČI RIJEČI

Eseji i književni prikazi

Ivo Mijo Andrić

BERAČI RIJEČI

Esaji i književni prikazi

2020. godine

Svi korisnici digitalnih knjiga by Impero present, dužni su poštivati ugovor o korištenju digitalnih knjiga koji se nalazi u prilogu knjige:

Više podataka o našim drugim izdanjima moći ćete saznati ukoliko posjetite našu web stranicu, koja se nalazi na slijedećoj adresi:

<http://www.digitalne-knjige.com>

© Copyright Ivo Mijo Andrić. Sva prava pridržana.
Ni jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kom obliku ili na bilo koji način uklopiti u drugi rad, prenijeti u bilo koju formu: bez pismenog odobrenja autora, uvažavajući sva autorska prava.

*Zato mi nemoj reći da su zaludne bile
Strepnje što čovjek nosi u jezgru vlastitog ega,
Neoprez svakome prijeti, strašne su njegove sile
Kad se na kraju puta moramo odreći svega.*

Ivo Mijo Andrić

Pripremio: Ivo Mijo Andrić

Uredio: Nenad Grbac

LIRSKI AKVARELI

POGLED PREMA ZEMLJI

Fadila Nura Haver: VIDIKOVAC NA ODRI, Zaklada „Fra Grgo Martić“, Kreševo, 2011. godine

Moram priznati da sam dugo razmišljao hoću li napisati prikaz, osvrt ili samo impresije o knjizi poezije **Vidikovac na Odri** sarajevske pjesnikinje Fadile Nure Haver. Za recenziju je već bilo kasno jer je knjiga objavljena prije nekoliko godina. Kritika je za takve knjige ružna i preteška riječ. Kako pisati kritiku o nečem što je više nego dobro? O dobrom se pišu i govore samo pohvale. Lijepo riječi, iznad svega. Dobro se diže u nebesa, iako mu je mjesto na zemlji. Među ljudima. Među dobrim ljudima kakvih je na milijarde. Ne među lošima kakvih je, možda, milijarda na našoj lijepoj Zemlji. I mnogo više u zemlji odnosno pod zemljom. Ako se računaju svi koji su činili zla u minulim vremenima.

Fadila Nura Haver piše sjajnu poeziju. Nisam to znao dok mi u Kreševu, moj stari prijatelj - književnik Anto Stanić, uz nekoliko drugih naslova objavljenih u ediciji Zaklade „Fra Grgo Martić“, nije poklonio i njezinu zbirku poezije pod gornjim naslovom. Riječ je o knjizi koja je osvojila prvu nagradu na tradicionalnom natječaju koga organizira ta zaklada. Prve nagrade se obično ne daju lošim knjigama, premda ima i takvih izuzetaka. U ovom slučaju nagrada je došla u prave ruke. Mogu to reći, napisati i potpisati, iako nisam imao priliku čitati druge rukopise s toga natječaja.

Vidikovac na Odri poetski je biser kakav se rijetko pojavljuje, ne samo na našim, već i na širim prostorima. Izbrušen je mislima i leksikom zrele poetese koja je društvenu ulogu pjesništva shvatila na najbolji mogući način. I koja je ispisala literarni manifest oplemenjen univerzalnim porukama od iznimne važnosti za jednu

malu zemlju, njezina tri nedozrela naroda i čovječanstvo kao potencijalni deponij svakovrsnih interesa, politika, nemorala i općeljudskog bezumlja. Sve je to spomenuto, opisano i žigosano u poeziji koja ne pati od amnezije, koja ne štedi ni svoje ni tuđe i koja se može nazvati ekstra angažiranom. Takva nam poezija nedostaje u ovom vremenu i na ovome prostoru e, da bi nas podsjetila na ono što su nam tvorci zla i njihovi sljedbenici i poslušnici napravili pod kraj prošloga stoljeća, a što slični njima i danas rade diljem bijeloga svijeta. Ne bavi se ona toliko njima, koliko se bavi nama samima i onima među nama koji bi se i danas, umjesto oruđa za rad, radije latili oružja za rat. I koji bi pravdu mjerili svojim krivim aršinima. *Tragično je pripadati narodu čija se snaga, voljom kasapina i vlastitih političkih mešetara, iscrpljuje u doživotnom žalovanju. Kojeg gospodara služimo jalovom tugovankom? /Molitva za žive/.* Gledamo li naprijed ili su nam oči okrenute s druge strane glave? Mislimo li na danas i sutra, ili nam je jučer važnije od svega? O mudri luđaci! O ludi mudraci! I svi vi koji nam, umjesto svijetlih dana, servirate duge besane noći.

Nismo mi sami krivi za svoju nesreću, reći će neki iz naših redova. Krivi su oni drugi. I naši mentori su krivi koji nam nude rješenja za mržnju. Koji nam propisuju recepte što pospješuju bolest i šire zarazu. *Čim prizdravim dići ću se iz pakla kao spomenik onima koji su izginuli voleći,* poručuje pjesnikinja *U poljima suncokreta, pod kamenom gdje maslina zri.* Poruka je to dječaku koji je osjetio oštru kamu mržnje iz naših redova. Oni drugi su to samo podcrtali. I tako potvrdili dijagnozu smrti.

Promatrajući svijet s vidikovca na rijeci Odri, iza mirovnih okuka i odluka Potsdama ili iza Dejtona 50 godina kasnije, pjesnikinja vidi iste ili slične slike i ishode. Vidi da i *...Bog može*

pogriješiti, jer život je igra. Čovjek je precizan kao smrt kojom je prožet. Iza vaših sporazuma nema naših života. A ne može ih ni biti jer ... Dali su nam tijelo, oduzeli dušu. Gdje je granica? Gdje je granica? Gdje je granica mene. Da li na tvojoj granici Zemljo?

Pitanja se roje kao pčele u košnici, ali odgovora nema. Odnijela ga je matica. Ne matica pčela, već matica vode koja nosi sve pred sobom kad rijeka nabuja. Kao Odra, recimo. Kao Drina iskrivljena. Ili, kao Bosna – Bosnom poplavljena. Rijeka i zemlja – zemlja i rijeka. *Znam, neke su kapi preteške da bi postale tok. One su samo kiša spuštena sa nebesa. Eho lutajućih duša. Naša rominjajuća bol od zla vremena tiša, nad ovim vodama što su tolikima vječni dom.*

Povijest je tužna priča koja se ponavlja zbog onih koji iz nje nisu ništa naučili. Zbog djece njihove koja ponavljaju godine, stoljeća i milenije kao lekcije školske zaboravljene u starim torbama ili na policama napuštenih domova bivših i novih prognanika. *Svati crni igraju kolo gluho, i kolijevke plutajuće cvile, ko na vodama eridanskim presuda faraona; da ne preživi ništa što bi razum obasjalo.* A nešto ipak preživi i uvijek će neko preživjeti, ma koliko rod ništiti i porod zatirali vinovnici zla i ljudske nesreće. I jučer, i danas, i sutra, zasigurno. Jer zlo sjeme niče skupa sa korovom. I rasipa otrov na sve strane svijeta.

S vidikovca života pjesnikinja promatra i mnoge druge stvari i pojave koje nas prate na putu do smrti. Promatra i samu sebe, od rodnog joj Maglaja do Sarajeva, gdje živi i stvara u posljednjih dvadesetak godina. Čovjek se rađa gdje mu je suđeno, a živi tamo gdje to sam odredi ili gdje ga put odvede. Tako je i Nura, dolaskom u grad koji je kroz povijest proživio i preživio požare, opsade i

svekolika stradanja, svila svoje gnijezdo i otvorila stranice knjige koje popunjava riječima o svemu što joj okupira misli. O ljubavi koja s godinama kopni, o ljudima što su i dobri i loši, o temama koje raduju i bole, o prirodi koju grubo skrnavimo, o tome da život učinimo ljepšim i što je moguće zdravijim i dužim. Sve se to pretače u pjesmu, nekad tihu kao izvor, nekad plahu kao more kad ga vjetar zatalasa. U svemu se tome nalazi naša ljubav; u svemu se krije tuga; kroz sve se prelama radost; iz svega izvire bol. *U svemu što sam ikad vidjela, i ja, okrenuvši joj bezočnu stranu glave, zaključih da je čovjek isto što i podnevna mušica na jeziku nevidljivog daždevnjaka, čim nebo, i pomračeno, može da te izbriše kao školsku tablu. /Pomračilo se sunce nad kućom našom bijelom/.*

Na svom lirsko-epskom putu oko svijeta vidjet će pjesnikinja i *Nepregledno lice Sibira*. I zapazit će da ... *Mrtva mora svijetom kruže; vodica očna okreće vodenice u kojima se melju slike bezumlja, dok, On ispod leda gleda nepregledno lice Sibira*. I dok se slike i misli miješaju kao boje kolorita, ona putuje dalje i prisjeća se vremena kada je *Ana Ahmatova, umjesto svog, imala njezino lice. Poklanjam ti zauvijek svoje iznošeno lice, Ana. Idi, s mirom Božjim, u bogate podrume dvadesetog vijeka, koji se meni, kao što znaš, nikada nije dogodio*. Pjesnički put dug je i neizvjestan. Na tom putu nema granica, jer misli i riječi ne poznaju tu vrstu prepreka. Život je zasnovan na slobodi ptice koja poznaje nebo i sklona je letu kroz nevidljiv prostor. Ljudi su tvorci granica i dioba. Surovi djelatelji pravde i nepravde, pronositelji djelidbe na moje i tuđe. Oni su kamen smutnje i crv sumnje, koji nagriža drvo i razara brdo zarad svoga dobra. *On koji je ... oduvijek duboko vjerovao, sad još dublje sumnja. Više ne ide u džamiju, odbilo ga nešto, neko mu zatvorio vrata...* Takvih je pun svijet, a onih drugih još više. Sve se mijenja. Zapravo, ništa se ne mijenja. Samo dolaze nova otkrića, dok svijest i

strah stoje na istom mjestu. Ukopani kao planine, kao neosvojivi dijelovi Himalaje gdje se krije Jeti nobelovke Vislave Šimborske. Još jedan korak, još jedan i pad u ambis...*O, kako je divno odustajati kad sve oko tebe daje ti pokriće i biće, negda sasvim nerazumno, šizofreno zagledano u visine od uboja starih ožiljke mi liže i čuva od padova nepotrebnih, i koraku svakom zapovijeda: stani! Odustani! / Neodoljivi dah odustajanja/.*

Bože, ti koji po vjeri jesi na nebesima.. I u nama, kažem, ako si – vidiš li kojim putem idemo i zašto pratimo one koji su slijepi, očigledno! Zašto ne slijedimo razum koji nas usmjerava i zove u predjele ljubavi. U sve što je lijepo, dohvatno i vidno. *Iz zabiti poganskih obreda i slava, u treptaju svemirske sekunde izbili smo na čistinu radosne vijesti o jednom Bogu koji sav život drži u svojoj ruci i pali smo na zemlju čelom, molili jezicima nedostatnim da nam se razdani Tajna... Zemlja se cerekala iznenadnoj slavi ideje o Velikom Bratu, Ocu i Sinu... jer ne može nam se reći ono čega nema. / Glasovi na margini Mliječnoga puta/.*

Bog je velik u očima ljudi. I svemoćan je u njihovim mislima. I dobrohotan u dobra vremena. U vremena kad su ljudi dobri. Ali, kad kvarni ljudi pokvare vremena kao satove s kojima su se nemarno igrali, kad zlo nadvlada dobro, Bog se s razlogom povuče s bojnoga polja i ostavi ih da sami raspletu čvor u koga su zapleli nedužne. Ne sebe jer oni su, zapravo, taj čvor koga treba rasjeći ili rasplesti po volji božjoj i pravdi ljudskoj. U više pjesama poetesa se bavi pitanjima vjere i nevjere i Božjom ulogom u našim životima. Ima li Boga i kolika je njegova moć, realno. Ne po vjeri ili po nevjeri, već realno i objektivno, kako bi Bosanci rekli. O toj dilemi 'ima ili nema' ona progovara u pjesmi *Ne znam šta je radio Bog, zapitanošću običnog čovjeka ... Možda je prešao na drugu stranu sa*

koje se uz blještavi vatromet granata, kao kroz najprecizniji snajperski nišan, ovaj film mogao gledati iz boljeg ugla. Iz sarajevske opsadne ratne perspektivne u kojoj sam i sam bio u prvoj polovici devedesetih godina, to je baš nekako tako izgledalo. Svako je tada imao svoga Boga. I dobar i zao. I zločinac i žrtva. I svi su se molili svome Bogu – svako na svoj način. Amen! Amin! I Inšallah!

U posljednjem dijelu knjige, a ima ih ukupno sedam, Fadila Nura Haver odgovara na neka pitanja koja je postavila samoj sebi. Na pitanje o rukama kaže: *Prljam ruke, perem, zalud. Nemam koga zagrliti. Za budućnost odgovara: Svijet neće postati bolji i ljepši. Postat će moćniji. Na temu uspjeha: I dalje se priča po Bosni, da ovdje ni Bog nije uspio u životu. Sukladno tome o sebi na kraju kaže: NIŠTA. Eto, baš ništa. Neka znaju oni koji su sve i svja.*

Zanimljiv, poučan i oporučan odgovor pjesnički. Sve ostalo reći će napisane i objavljene pjesme i knjige. Koga to zanima, neka ih potraži. Barem su knjige dostupne svima koji do njih drže i koji ih vole. Hvala im za tu ljubav bezgraničnu!

RIJEKOM POEZIJE DO MORA ŽIVOTA

Jože Brenčić: KRHOTINE OPTIMIZMA, Dinex, Beograd, 2015.

Slovenski pjesnik Jože Brenčić piše pjesme od svoje šesnaeste godine, ali je prvu zbirku ukoričio i objavio u 65. godini života. U vrijeme kad je ispunio uvjete za starosnu mirovinu i kad su se otvorile mogućnosti za aktivnije sudjelovanje u književnom životu autora.

Rijetko se događa da talentirani pjesnici, a on tom krugu neupitno pripada, svoja poetska ostvarenja drže dalje od javnosti gotovo pola stoljeća. Brenčić je prve pjesme objavio na internetu i u zbornicima u Sloveniji, BiH, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji početkom ovog desetljeća. To mu je širom otvorilo poetske vidike, pa je pojava dvojezične zbirke na slovenskom i srpskom jeziku **Okruški optimizma / Krhotine optimizma**, došla kao logični slijed izlaska iz književne anonimnosti.

Zbirka je tematski podijeljena u četiri ciklusa (*Zdaj je pravi trenutak / Sada je pravi trenutak; Odsjevi / Odsjaji; Spoznanje / Saznanje i Minljivost / Prolaznost*). Iza četvrtog ciklusa uvrštene su opsežne recenzije dr Davida Bedrača i Miljurka Vukadinovića te sadržajne bilješke o autoru. U cjelini, impresivan poetski izbor i zanimljive analize Brenčićeva pjesništva od dvojice poznatih literarnih znalaca, kakvi su Bedrač i Vukadinović.

Već prve pjesme iz ove zbirke najavljuju Jožu Brenčića kao senzibilnog poetu koji čvrsto stoji na zemlji s pogledom prema kozmičkim prostranstvima što plijene misli i izazivaju osjećaj nepregledne širine u duši. Zaneseni lirik, opijen ljubavlju i ljepotom svega što ga okružuje, traga za vječnim životom i traži odgovore na

pitanja smisla življenja u vremenu prolaznosti svega postojećeg. To, kao nagovještaj, izvire iz pjesme *Uvek ću živeti*.

*Važni odgovori će stići
kada sve prekrije prašina
i korov izraste iz mojih očiju.
Nemoj ići na poslednju njivu,
tamo prebivaju tuga i tišina,
šapćući o vremenu kojeg više nema.*

Ljudski optimizam nema granice, kao ni strah koji ga kao tamna sjena prati iz potaje.

Čak i onda kad nam se učini da nema nade, i da se njezine krhotine ne mogu skupiti na željeno mjesto, taj optimizam lebdi u mislima i ostavlja nas u igri do samoga kraja. To se ponajbolje osjeti u pjesmi pod naslovom *Budimo pobjednici*.

*Igramo ne sve ili ništa i ne znamo ko vodi igru,
ko broji otkopčanu dugmad u strahu da ne izgubi...
Ne pomišljah da je sve igra. Zašto mi onda oduzima dah?
Niko ne treba da izgubi, pobjedićemo i zajedno slaviti.*

Ljubav je svijetlo mjesto sreće sve dok život traje. Za nju se vrijedi boriti čak i onda kada se čini da je ta bitka unaprijed izgubljena. Bez ljubavi pjesnik ne može pisati dobre pjesme. Cvijeće ne može širiti opojni miris. Zvijezde ne mogu rasipati sjaj. Sunce nema toplinu. Ljubav je bistra voda koja ispire tugu. Vjetar što donosi svježinu u ljetna predvečerja. Trava koja pjevuši pod našim koracima. *Lijek* koji briše sve boli i odnosi nas nebu pod oblake. San što traje i kad zavlada buđenje.

*Uvek sežeš do neslućenih visina,
a ja tamo čuvam šaren oblačić*

*i bogat sam, jer u sebi nosim snove,
koje niko ne može da mi ukrade.*

Poezija Jože Brenčiča promišlja i propituje i sva druga stanja kroz koja prolazimo od jučer do danas. I koja otvara vrata neizvjesnog sutra, što se razasulo pred našim mislima. Kao *Među zaboravljenim igračkama*, kako je naslovljena jedna od pjesama iz ciklusa *Odsjaji*.

*Iza nas su siluete drveća,
jesenja polja i raspevani cvrčci.
Prvo treba zaspati da možeš sanjati...
negde među zaboravljenim igračkama.*

Ima u Brenčičevim pjesmama i dosta sivila, pomiješanih boja jeseni, zima, proljeća i ljeta, mutnih osjećaja i žala za prošlim. Za mladošću koja blijedi i nestaje u našim sjećanjima. Za vremenima kad smo se više voljeli i bolje razumjeli. Za mirom kojeg smo imali i nemirom što nas okupira. Sve je to pomiješano sa krhotinama optimizma koje zrače životom i trajat će koliko i sam život. Baš kao u pjesmi *Istrgnute stranice...*

*Olovni oblaci tamni su i teški,
sivi i teret na duši u proleće.
Kao da tone sunce u martu.
o ruci koja nežno miluje samo sam sanjao.*

Pjesnik Joža Brenčič, slijedi svoje snove od rane mladosti i pretapa ih u stihove koji uljepšavaju sve dane i godine njegovog života. Kako one koje su prošle, tako i sve druge koje će tek doći. Poezija je rijeka što se ulijeva u more života i tu ostaje za sva vremena, na radost onih koji vole pjesmu. I na pjesnikovo beskrajno veselje.

LIRSKI AKVARELI OD STIHA I RIME

Ivica Kesić: SVJETIONIK, Zbirka poezije, HKD Napredak, Kreševo, 2016.

Duže od pola stoljeća čitam i pišem poeziju i usput bilježim misli o pročitanim knjigama drugih autora. Za to vrijeme, koje spaja kraj drugoga i početak trećega milenija, pročitao sam na stotine knjiga pjesama, što od poznatih, što od manje znanih pjesnika. Među njima i onih koji su za poetska postignuća ovjenčani Nobelovom i drugim visokim nagradama i priznanjima.

Od Dantea i Petrarke iz davnih vremena, preko Jesenjina, Majakovskog, Šantića, Tina Ujevića, Branka Miljkovića, Konstantina Kavafija, Vislave Šimborske, pa do najmlađih od kojih ću spomenuti moga vršnjaka, danas već pokojnoga poetu Admirala Mahića i najmlađega u tome nizu - Delimira Rešickog, pročitao sam na tisuće pjesama i beskrajno se divio ljepoti i snazi njihovih stihova. Što vezanih skladnom i neuništivom rimom, što oslobođenih svake metrike i zadane vremenske tematike. Svi pobrojani i mnogi drugi pjesnički velikani darovali su me, kao i milijune odanih i vrijednih čitača, versima što život čine sadržajnim i neponovljivim u svakom pogledu.

Kao i svakog čitača koji, uz to, još i piše pjesme, obraduje me svaka dobra poetska knjiga, moćna pjesma ili vječni stih. I jednako tako, svaki autor koji je taj stih i pjesmu napisao i knjigu objavio. Osobito me obraduje autor koji je u pjesničkom svijetu manje poznat i kome su vrata toga svijeta do sada bila zatvorena ili tek malo odškrinuta.

Jedan od takvih nepoznatih, a lirski veoma moćnih pjesmotvora, ukazao mi se u smiraj 2018. godine, nakon posjete malom, a dobro mi znanom srednje-bosanskom gradiću Kreševu. Od davnina poznatom po rudnim bogatstvima i kovačkim zanatima te po čuvenom franjevačkom samostanu i jednako tako znanom nam fra Grgi Martiću. Poetu i prosvjetitelju koji je duhom, znanjem i zdravljem napajao generacije vrijednih Kreševljaka i ljudi diljem Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Riječ je, da ne duljim, o pjesniku Ivici Kesiću iz sela Vrancu udaljenog pola sata hoda od centra Kreševa.

Taj, do jučer mi nepoznati poet, u srednjim je godinama života iz misli iscijedio i iz duše iznjedrio dvije pjesničke zbirke kakve se desecima godina nisu pojavile na našim prostorima. Jednoj je dao naslov *Ispod našeg neba*, a drugoj dično ime *Svjetionik*. Prvu nisam čitao, a drugu sam na dušak ispio kako se pije pehar misnog vina, u vrijeme kad se za oltarom kazuje molitva.

Ivica Kesić, bez imalo dvojbe, veliko je pjesničko osvježenje na domaćoj literarnoj sceni. U svijet poezije ušao je objavom svoje prve zbirke pjesama 2014. godine. Imao je tada blizu pola stoljeća života. Mnogi su pisci u tim godinama postali slavnima ili su napisali svoja najbolja djela. No, naš poet se tek tada ukazao čitalačkom svijetu svojom prvom knjigom poezije. I, prema sudu tri dame koje su čitale njegove pjesme i pisale mu prve recenzije, širom otvorio vrata pjesničkoga svijeta, kako čine samo oni lirici koji donose nešto što drugi nemaju ili pak imaju u znatno manjoj mjeri.

Već drugom knjigom pod naslovom *Svjetionik*, kojeg mu je preporučila splitska književnica i slikarica Julija Stapić, daroviti Ivica najavio se kao zreli autor od koga, s razlogom, možemo očekivati

nova još bolja poetska ostvarenja. Čak i ako ne budu bolja, sasvim je dovoljno da zadrže lirsku snagu i svježinu kakva je ostvarena u prve dvije knjige. Premda prvu zbirku nisam imao priliku vidjeti, iskreno vjerujem u sve što je o njoj napisala profesorica, književnica i znanstvenica Mila Markov Španović, koja se bavila stručnom analizom obadvije njegove knjige poezije. Imala je za to bogatu građu od 230 pjesama koliko broje obadva ova naslova. Njezine ocjene i oduševljenost Kesićevom lirikom, uz Juliju Stapić, potvrdila je recenzijom i spisateljica Renata Bencek.

Dakle, prije nego izložim razloge osobnog zadovoljstva pročitanim svjetlosnim pjesničkim štivom Ivice Kesića, imam tri vjerodostojne svjedokinje za sve ono što ću reći i zapisati o poeziji ovoga autora. I, mogu se, bez zadržke, držati impresija koje sam stekao nakon prvog čitanja, a učvrstio drugim temeljitijim isčitavanjem i analizom svake pojedine pjesme.

Poezija Ivice Kesića pripada literarnom krugu takozvane tradicionalne lirike koju su stvarali klasici naše i svjetske književnosti. Zasnovana je na rimi kao melodičnom iskazu lijepih ljudskih osjećanja u pisanom obliku. Karakterizira je istančani jezik, bogata leksika i duboka prožetost autorovim emocijama. Ona zrači ljubav u svakom pogledu. Istina, ponekad znade biti iznijansiranu blagim crtama tuge koja prati svako zaljubljeno biće. Ali to stanje tuge nije trajno i lako se briše novim bistrim valovima nadošle ljubavi. Dobar pjesnik ima razvijen osjećaj i mjeru toga odnosa, i nikada neće dozvoliti da mu razočarenje poremeti sreću i 'suze radosnice' pretopi u 'suze žalosnice'. U poeziji Ivice Kesića takvih nepoželjnih obrata gotovo da i nema. U njegovoj pjesmi ljubav je 'gazda u kući' i ništa joj ne može oteti niti ugroziti smisao iskonske

ljepote. O tome svjedoče i to potvrđuju brojne strofe i stihovi od kojih, za ilustraciju, navodim ove iz pjesme: *U osmijehu žene*:

*Postoji sazviježđe u kutu svemira
kojim ne vladaju oblaci i sjene
i gdje nema tuge, straha ni nemira...
To je bljesak strasti u osmijehu žene.!*

Iako je ljubav rodno mjesto Kesićeve poetike, i zrači pozitivnom energijom iz mnogih njegovih pjesama, zbirka *Svjetionik* isijava i mnoge druge teme iz svakodnevnoga ljudskog života koje su u njoj maestralno opjevane i odaslane kao neprijeporne poetske poruke. Tako poet u pjesmi posvećenoj A. B. Šimiću, pod simboličnim naslovom *Na oružje, pjesnici*, biranim riječima poziva svoju sabraću po peru, da suzbiju djelovanje 'podlih izroda i hijena' koji 'razaraju gnijezda ćudoređa', ugrožavajući tako opstojnost običnih malih ljudi koji gotovo nečujnim korakom kroče 'ispod zvijezda'.

*Na oružje, pjesnici, sa stihom i rimom
iz srca prognajmo beznađe i sjetu,
a iz krvi vrele iscijeđenom himnom
probudimo usnulo čuđenje u svijetu.*

Humani pjesnički poziv na oružje iskovan stihom, rimom i poetskom himnom, ne bi trebali ostaviti ravnodušnim ni jednoga poetu na ovome svijetu jer, mi danas živimo u slobodi, a koliko do jučer živjeli smo u ozračjima sukoba i rata. Od aktuelnoga u Siriji pa do onih koji su se odvijali na Balkanu, u Iraku, Libiji, Ukrajini, Palestini, Afganistanu... i tko zna gdje će, možda već sutra, buknuti novi ili se razbuktati privremeno ugašeni stari ratni požari.

Prisjećajući se nedavnih ratova na tlu bivše Jugoslavije, koji su izazvani mržnjom i pohlepom pomračenih umova, pjesnik u sjajnoj pjesmi zahvalnici pod naslovom *Hvala ti najljepši grade* stihovima iskazuje osobnu zahvalu Splitu koji je, u vrijeme bosanskohercegovačke ratne kataklizme, u svoje okrilje primio tisuće izbjeglica iz te tužne i napaćene zemlje.

*Stoga živi vječno najmiliji grade,
nek' kalama tvojim struji lahor sreće.
Tvoje zagrljaje ljubavi i nade
narod Herceg - Bosne zaboraviti' neće.*

Gledano s pozicije svemirskih granica, ljudski rod je tek minorni djelić planetarnog sistema. No, on, pored prirodnih katastrofa proizvodi najviše zla i grozote na Zemlji. Osim što razara prirodne ljepote crpeći zemna bogatstva i zagađujući vlastiti okoliš, nj.v. „čovjek“ produkuje toliko nasilja i mržnje da time ugrožava i vlastitu vrstu. Ljudsko prokletstvo, pohlepa i surovost, ozbiljno prijete i svim drugim vrstama na planeti. Kako biljnim, tako i životinjskim. Znade to i suočava se s time i pjesnik Ivica Kesić, pa ispisuje svoju stihovanu *Opomenu*, s jedinim ciljem da kaže svoj stav, makar mu je znano da ta opomena neće doprijeti do sluha i mozga suludih vladara naših sudbina. Ali, neka taj sićušni ljudski stvor barem znade da tamo neki kreševski poet skrušenim glasom zbori:

*Podigni nekad pogled ka nebu;
stvoren da budeš glavni, nisi!
Stazom života koračaj tiho!
Na Zemlji ovoj podstanar - ti si!*

Eh, kad bi pjesnike slušali moćnici i kad bi čitali i uvažavali njihove misli, nikada ne bi gromovi pucali, niti bi od tuge mnogi presvisli. Tako bih rimovankom opisao zemno stanje stvari i priključio se kolegi pjesniku. Svjestan da ni moja riječ ni rima neće doprijeti do pameti – njima. Ali, šta je tu je: makar smo pokušali ono što su prije nas uzaludno pokušavali činiti za spas čovjeka i svijeta naša braća po peru; Tagora, Lorka, Jesenjin, Kovačić i mnogi drugi znani i neznani pjesnici i pisci. Umjetnik sanja i gradi slobodu i mir, a ini političari ih mučki nište i razgrađuju. Tako je bilo od kad je svijeta i vijeka, a tako će izgleda biti i do sudnjega dana. Na žalost našu i sramotu svjetsku.

Unatoč tome, pjesničko poslanje je da piše i stvara. Da voli i ljubi. I kada dobiva, i kada gubi. Život nema alternativu, a smisao ima kontru u... ne smislu. Sve je to znano odvajkada i... nerješivo za svagda.

Nakon svih prijeđenih milja do cilja, pjesnik nalazi smiraj na svome *Svjetioniku*, svjestan činjenice da je stihom i pjesmom učinio što je trebao. Zapravo, svjestan da je učinio ono što je mogao u danom mu vremenu i na zadanom prostoru. Više niti je mogao, niti je trebao. Jer, ako pjesma nije u stanju otopiti ledene duše, onda ni sunce ne može utopiti smrznutu ljubav. Ipak, na kraju svega, on nam sa **Svjetionika**, lirskim tkanjem na potki vlastitih emocija, smjerno poručuje:

*I sad plovimo mirno pučinom uzdaha,
zastava se strasti iznad mene vije.
Tvoj lik mi je kao svjetionik spasa,
ploveć' prema njemu ničeg strah me nije.*

Tako je najbolje, i zato život ima smisla. Onog iskonskog, zbog kojeg smo došli na ovaj lijepi i nemirni svijet, i s kojega ćemo otići svatko u svoje vrijeme. Ostavljajući u naslijeđe samo vlastite tragove. Netko u kamenu kakav je naš stećak. Drugi na platnu kao sitni filigranski vez. A treći u pjesmi kao Ivica Kesić i njemu slični lirici i pisci.

Neka im je svima mirno more i siguran drum na stazi za bolje sutra.

PLEMENITI VERSI U PORUKE

Nikola Vujnović: DJECA SU OD VOJSKE JAČA, Društvo za afirmaciju kulture – Presing, Mladenovac, 2016.

Da pjesnik ne može biti star i da stvaralaštvo ne podliježe nikakvim vremenskim ograničenjima najbolje potvrđuje primjer sarajevskog pjesnika u poznim godinama života Nikole Baće Vujnovića. Iako je duboko zagazio u 86. godinu života, vrijedni Baćo, kako ga od mladosti zovu, piše i priprema nove zbirke pjesama za djecu i odrasle. Nakon *Zavjeta dalekom snu* i zbirke pjesama za djecu pod naslovom *Mila* posvećene svojoj jedinoj unuci koja s roditeljima živi u dalekoj Kanadi, objavio je novu knjigu za najmlađe čitaoce s asocijativnim naslovom *Djeca su od vojske jača*. Taj je naslov svojevrsni poslijeratni odgovor na knjigu pjesama '*Djeca su vojska najjača*', njegovog rano preminulog kolege i prijatelja, poznatog b-h književnika Velimira Velje Miloševića.

Pjesnik Nikola Baćo Vujnović piše za djecu, u prvom redu, iz poetsko-pedagoških razloga. Kako godine prolaze, tako se i vremena mijenjaju. Samo u jednom stoljeću grafitne olovke i drvene bojice zamijenjene su, najprije, kemijskim olovkama i naliv-perima, a onda i svemoćnim mobitelima, tabletima, laptopima i kompjuterima. Zajedno s njima promijenile su se i dječje igre, pa tako nema više ili je sve manje 'ćora-babe', 'žmurke', kauboja i Indijanaca i drugih igara u prirodi. Njihovo mjesto danas su zauzele kompjuterske igrice, crtani filmovi i drugi sadržaji koje proizvodi moćna industrija zabave za najmlađe. Događa se tako svojevrsno otuđenje djece od izvorne prirode i danonoćno vezivanje uz tehnička pomagala koja, u određenoj mjeri, zatupljuju um i skrnave tjelesni razvoj najmlađih stanovnika naše lijepe Zemlje.

Da bi, koliko toliko usporio taj proces odvajanja djece od majke prirode i nezdravog vezivanja uz raznovrsna tehnička pomagala koja oštećuju vid, a moguće je i živčani sustav, Nikola Vujnović je vratio pjesmu kao moćno i najljepše sredstvo i 'oružje' koje osigurava stabilan razvoj emocija kod djece svih uzrasta. Od onih koja su tek stala na noge i sriču prve riječi i slova, do osnovnoškolaca nižih razreda. Takve im pjesme nudi kao alternativu kompjuterskim igricama i drugim za život beskorisnim novotarijama.

Cijela zbirka *Djeca su od vojske jača* umrežena je stihovima iz kojih zrače vedre poruke i vrijedne pouke i poduke, bitne za razvoj djeteta kao ljudskog, socijalnog i društvenog bića. U njima nema ni tragova nasilja, a kamo li ubojitih oružja kojima se služe 'junaci' u animiranim filmovima. Za pjesnika su djeca poseban svijet budućnosti, brojniji, moćniji i jači od svih vojski i kamarila koje su, kroz dugu povijest, donosile samo zla i nevolje narodima, te uništavale njihova teško stečena dobra, razarajući našu lijepu planetu Zemlju. Zato u naslovnoj pjesmi zapisuje stihove koji jasno određuju poziciju djece u ljudskome društvu:

*Djeca su od vojske jača, jer bez puške i bacača,
osvajaju svu ljepotu koju žele u životu.*

Djeca su najljepši dio današnjice i najveća snaga sutrašnjice, ako se upute u pravome smjeru. A taj smjer su: mir, sloboda, ljubav i pjesma, a ne nemiri, rat, oružja i druge pošasti koje promiču idejni tvorci sukoba među ljudima i narodima i proizvođači naoružanja koja nemaju drugu funkciju osim da ubijaju. I tvorci grubih dječjih igara i igrica koje potiču na mržnju, zlo i nasilje.

Umjesto plastičnih topova, puški, pištolja, mačeva i drugih ubojnih sredstava, poet Vujnović nudi djeci pjesmu i knjigu kao

duhovne izvore za igru i radost od kojih će uvijek biti na dobitku. I upućuje ih kroz široka vrata prirode koja su za ljude uvijek otvorena, ali koja djeca sve manje koriste. Ponajprije zbog sve prisutnije ovisnosti o internetu i drugim tehničkim novotarijama, koje su zadnjih desetljeća zaludjela gotovo cijeli svijet.

U svom pjesničkom nastojanju da djecu vrati prirodi i njezinim ljepotama Nikola Vujnović zapisuje i ove stihove:

*Kako se priroda voli, uči se u svakoj školi,
a i da je ljepota izvor svakog života.*

Bez prirode ničega na ovome svijetu ne bi bilo. Niti živih bića, niti obilja bilja kojim se ta bića hrane i zadovoljavaju sve svoje životne potrebe. Zbog toga stihove iz pjesme 'Majka priroda' treba usvojiti kao programska načela na kojima počiva sveopći opstanak.

*Sunce, Zemlja, mjesec, more, brda, trava, zrak i gore,
sve živo što zemljom hoda, sve je djeco to priroda.
O prirodi treba znati, da je ona svemu mati.
Ona je sve što nam treba, od zemlje do kišnog neba.*

Bolju stihovanu preporuku za vraćanje djece majci prirodi teško je pronaći u današnjoj literaturi za djecu. I ona se, nažalost, kao i sve drugo okrenula postmodernizmu i izmišljanju 'tople vode' koja ne može isprati prljavštinu vremena u kojem materijalno skrnavi moralno, a kič i antivrijednosti potiskuju s javne scene i iz ljudskih života umjetnost i prave vrijednosti.

Zato ovu neveliku knjigu po obimu, ali iznimno važnu po sadržaju i pedagoškim porukama preporučujemo kao estetsku dječju čitanku za učenje i razumijevanje života i svekolikog svijeta

koji nas okružuje. I po mnogo čemu veseli, a po nekim lošim stvarima i rastužuje.

Neka se sve što je lijepo nadogradi pjesmom, a što je tužno oplemeni vedrinom.

NEOBIČNA KNJIGA OBIČNIH RIJEČI

Karsten Bjarnholt: KAFKINO OKO I DRUGE PJESME, Književni klub Brčko distrikt BiH, Brčko, 2017.

Čitao sam poeziju raznih autora iz svih dijelova svijeta, ponajviše našu - balkansku. I pisao o različitim knjigama, manje ili više poznatim i vrijednim. Ali takvu poeziju i takvu knjigu kakva je zbirka *Kafkino oko i druge pjesme*, danskog pisca Karstena Bjarnholta, do sada nisam čitao, niti sam o njima pisao. A možda i jesam u nekom drugom vremenu koje se otelo zaboravu, pa me je Karstenovo, Kafkino oko u današnje vrijeme pogledalo drugačije i na iznenađujući način, za razliku od svih drugih očiju koje svakodnevno susrećem i gledam. U svakom slučaju, riječ je o nečemu novom što se ne viđa tako često i što treba zapamtiti kao zanimljivo štivo i svojevrsni knjiški raritet.

Prevoditeljica ove knjige, bosansko-hercegovačka arhitektica i poetesa Milena Rudež koja živi, radi i stvara u Danskoj, potrudila se da iz Bjarnholtovih zbirki izabere one pjesme koje na najbolji način prezentiraju njegovo novije lirsko stvaralaštvo. Tako je većina pjesama u ovoj knjizi preuzeta iz njegove posljednje zbirke objavljene 2017. godine pod naslovom „U mojim godinama oblaci liče na objašnjenje“. Sam ovaj naslov dovoljno je zagonetan i intrigantan da kod čitača izaziva znatiželju i potrebu provjeravanja pitanja; zašto ljudima starijih godina oblaci liče na objašnjenje? Da li zato što im u starosti sve postaje jasnije i prihvatljivije, ili zbog opadanja interesa za sve što ih okružuje. Oba ova odgovora su moguća, jer godine donose svoje, a osjećaji kao i likovi ljudi blijede skupa s prolaznošću.

Karsten Bjarnholt, nakon 12 objavljenih knjiga poezije i pola stoljeća spisateljskog djelovanja, postupno se okreće od realnog svijeta prema nadrealnom, vođen poetskom imaginacijom i potrebom da propituje drugu stranu života i mogućnosti koje ona nudi. Zbilja koja nas prati od rođenja donosi raznolika zadovoljstva i razočarenja da čovjek u posljednjoj fazi življenja poželi da se s njome malo poigra. Ako ne pragmom, ono barem riječima koje ne mogu naškoditi ni njemu niti samoj zbilji. Ona ima svoja pravila zadana prirodnim zakonitostima i ljudskim zakonima i ništa je ne može ozbiljnije ugroziti osim općih katastrofa. Bilo onih koje uzrokuje sama priroda, ili onih koji proizvodi podivljali čovjek.

To se najbolje vidi iz naslovne pjesme *Kafkino oko* u kojoj se pjesnik suočava s okom poznatog pisca koje je... „razgledalo opet svijet oko sebe, tražeći ljubav. Bilo je to oko ljubavnika što je zurilo u mene. Zna li kako intenzivno oko može gledati?“ Pred tim pitanjem, koje u isto vrijeme izaziva nelagodu, strah i paniku, objekt promatranja odnosno sam pjesnik uzima čekić u ruke i razbija oko. Čini ono što ljudi rade kad osjete nemoć ili pak nadmoć nad drugim subjektom. Iz pozicije promatranog objekta, pretvaraju se u subjekt koji napada bez opomene i milosti. Ali, slomljeno Kafkino oko i dalje je gledalo... „bez obzira koliko sam ga udarao.“

Ovim atipičnim, gotovo barbarskim činom Bjarnholt nas uvodi u svoju poetsku intimu koja obiluje neobičnim situacijama, iznenadnim obratima, smislom koji graniči sa besmisлом, vjerom prožetom sumnjom, bijegom zbog vraćanja i nadom u mogućnost nemogućega. Njegove pjesme gotovo da nemaju unaprijed zadanu temu. One započinju iznenada, razvijaju se jednosmjerno ili višesmjerno i završavaju često s običnom konstatacijom bez poruke i potrebe za daljim promišljanjem. Tako pjesma *Krila* počinje slikom:

„Bilo je to neobično kad je vidio da ona ima krila...“ U nastavku se pojavljuje sumnja jesu li to uopće bila krila? Jesu li mala ili velika za onoga tko je želio vidjeti krila? I na koncu, umjesto odgovora na ta pitanja dolazi konstatacija: „Tako je to s krilima“. Čitačima koji od pjesme ne očekuju puno, ovakav završetak može biti logičan. Ali, onima koji ulaze dublje u bit pjesme i traže odgovor na pitanje – šta je pisac htio reći i poručiti? – ovakav kraj pjesme nudi malo ili gotovo ništa. Možda je i to ništa dovoljno pjesmi, jer ona ne mora imati velike ambicije niti dosege da bi se zvala pjesmom.

Žena kao vječna poetska tema pojavljuje se u nekim Bjarnholtovim pjesmama kao središnja misao, a u nekima samo kao nagovještaj prolaznog osjećanja i sjećanja. Pjesma s posvetom u naslovu *Tebi*, na osebujan način oslikava muško-žensku komunikaciju i odnos koga zovemo ljubavlju. To je, zapravo, bljesak kratkog sjećanja na nešto što je prošlo ili će proći. Kratak lament, to jest – otužno priznanje pjesnikovo u kome kaže: „Od svih pisama ostalih iza mene, samo je jedno za tebe, kratko pismo, ti znaš šta u njemu piše, nasmiješićeš se kad ga otvoriš i brzo ćeš ga ponovo zatvoriti, tako kratko se može reći.“ U jednoj složenoj rečenici opisan je i pohranjen čitav zajednički život, kako onoga što je otišao, tako i onoga koji je ostao. Zapravo su tu ključne samo riječi „nasmiješićeš se“ i „ponovo zatvoriti“. U njima se krije odnos dvoje nekada zaljubljenih, a sada trajno razdvojenih. Tako se to kratko može reći, a u isto vrijeme duboko i naširoko promišljati.

Ima u ovoj zbirci nekoliko pjesama u kojima poet ne ekonomiče riječima i gdje se isprepliću razne teme i osjećaji te sučeljavaju neostvarene želje i stvarne mogućnosti. Takva je pjesma *Tango*, koja započinje riječima „Rado bih“ nastavlja sa „Volio bih“, a završava sintagmom „Mogao bih“. Prve riječi asociraju na poznatu

Jesenjinovu ljubav, balerinu i plesačicu Isidoru Dankan koja je tragično završila. „Rado bih se vozio u otvorenom automobilu sa šalom koji se vijori iza mene.“ Ishod te želje ne mora nužno biti isti kao Isidorin, kao ni onaj koji se krije iza riječi: „Volio bih da opet pomalo pušim“. Ili da pijem, dodao bih, kako je pio Jesenjin prije i poslije smrti svoje najveće ljubavi. Na kraju svega dolazi potencijalni delirij izražen riječima: „Mogao bih vrištati ako je to – to šta sad treba učiniti.“ I na kraju krajeva... „Mogao bih joj napisati razglednicu iz Firence.“ Ili Venecije, koja se ovih jesenjih dana bori s poplavama uzrokovanim klimatskim promjenama i otapanjem ledenjaka.

Po sličnom obrascu nastala je i pjesma pod naslovom *Povodom mog stotog rođendana*. Samo što ona, umjesto neostvarenih želja, ispovijeda žal pjesnikov za vremenom koga će teško dočekati. Život jest sve duži, ali ciljna meta od stoljeća za ogromnu većinu ljudi teško je dostižna i gotovo ne ostvariva. Osim, naravno, rijetkih izuzetaka koji ne potvrđuju općepoznata pravila. „Žao mi je što su note nestale u oluji muzike koja je iza sebe ostavila tišinu. Žao mi je što se glečeri tope, a broj zamrzivača raste. Žao mi je što su se ptice selice zadržale.“

Jesu li se ptice selice zadržale u odlasku na jug ili povratku s juga, odgovor možemo potražiti u posljednjem stihu u kome pjesnik kaže „Žao mi je što oblaci u mojim godinama liče na objašnjenje.“ Život u oblacima nije isto što i oblaci u životu, ali pjesnicima je dopušteno i jedno i drugo. Prvo u mašti, drugo, valjda, u zbilji. Na prelasku iz jednog stanja u drugo... „Ponijeću samo nekoliko stvari sa sobom: pogled, jedan stari osmijeh i jedan novi. Tepih ću smotati. Neću ga ponijeti“. Život je čaroban, ma kako ga proživjeli, jer od njega ničega boljega na ovome svijetu niti je bilo, niti će biti.

Ne mogu, a da na kraju ne spomenem zadnju pjesmu u ovom kristalnom nizu pod naslovom *Jednodnevne muhe na skraćenom radnom vremenu*. Dug, neobičan naslov, a kratka i obična pjesma pisana u dvo-rečeničnom dahu, koja ponajbolje oslikava pjesnikovu sudbinu. Zato je u cijelosti prepisujem, jer se tiče svih nas koji se bavimo pisanjem, ali i naših čitatelja, također. „Vodi pažljivo brigu o mojim knjigama, higijenskim rukavicama uzimaj je sa police, jednu po jednu, kad dođe vrijeme zapali vatru na ulici u buretu za naftu novinskim papirom i ćumuirom. Pusti da svaka knjiga sa posvetom padne u plamen i bukne u trenu.“

Moglo bi se o ovoj neobičnoj, a po svemu zanimljivoj zbirci poezije Karstena Bjarnholta još puno toga reći i napisati, ali uz dužnu i iskrenu preporuku, ostavljam svima koji je budu čitali da sami ponešto novoga otkriju i daju svoj sud i mišljenje. Ne moramo se u svemu složiti, ali je poželjno da o poeziji i njenim tvorcima imamo lijepo mišljenje. Jer, ona to po svemu što nudi, i zaslužuje.

LIRIKA OD JUČER I DANAS ZA SUTRA

Savo Ilić: PJESMOM KROZ VRIJEME – Izbor poezije južnoslavenskih pjesnika, Vlastita naklada, Pula, 2017.

U vrijeme kad knjiga prolazi kroz svojevršno tržišno čistilište da bi se vratila u svoj negdanji literarni 'raj', svake je pažnja vrijedan napor pisaca i čitača da joj prokrče put i pruže potporu, kako u stvaralačkom, tako i u materijalnom smislu. Kriza svijesti iz devedesetih godina i partikularni etnički interesi, razorili su temeljna postignuća i dotad izgrađene društvene odnose, ostavljajući civilizacijsku pustoš na balkanskim prostorima i teško nadomjestivu prazninu u ljudskim dušama.

Proteklo poratno razdoblje obnove i izgradnje, tek je u manjoj mjeri zacijelilo rane, ali nije do kraja ohladilo usijane glave, niti je naknadilo ljudske gubitke, gospodarske štete i intelektualne zaostatke. Proći će desetljeća, a nas neće biti koliko nas je bilo do tih devedesetih, niti ćemo imati industrijski i ukupni razvitak, kakav smo do tada imali.

Oni koji su u ratu i poraću profitirali, svakako su zadovoljni vlastitim učincima i računima na pustim bjelosvjetskim otocima, i njima je svejedno kako živi većina stanovništva. Svejedno im je imaju li ljudi dovoljno sredstava za život, mogu li u svojoj zemlji pronaći posao, čitaju li knjige ili strpljivo skupljaju plastične boce i druge odbačene stvari po kontejnerima kako bi namaknuli crkavicu za golo preživljavanje.

Na sreću svih nas, nađe se i onih koji o tim stvarima vode više računa. Ti i takvi i dalje ulažu novac u devastiranu privredu, obrađuju zemlju i proizvode domaću hranu, grade tvornice,

zapošljavaju radnike, slikaju, snimaju filmove, pišu knjige i, za divno čudo, objavljuju ih vlastitim novcima. Jer, država, ili nema dovoljno novca za kulturu, ili ih obilato dijeli onima koji su bliski članovima inih povjerenstava što krčme nedostatna sredstva namijenjena razvoju kulture.

Ovih nekoliko napomena zapisujem, tek da bi čitatelje podsjetio u kakvom vremenu i na kakvom prostoru živimo. A živimo u vremenu kad svijet krupnim koracima ide naprijed i na prostoru koji je bogomdan za daleko brži individualni i društveni napredak.

Knjiga koju ste pročitali, ili je tek namjeravate čitati, govori o našem prostoru i vremenima kroz koja smo prolazili. Netko duže, netko kraće, a svi dovoljno da, čitajući stihove južnoslavenskih pjesnika, osvježimo sjećanja na prošle dane i godine, da se prisjetimo nezaboravnih ljubavi i evociramo uspomene na sve što je bilo lijepo. A ono što je bilo ružno... da zaboravimo jer, zaborav je najbolji lijek za tugu i nanesenu bol.

Za nastanak ove i ovakve knjige najveće zasluge pripadaju Savi Iliću, pasioniranom čitaču, piscu u poznim godinama života i štovatelju svih dobronamjernih zapisivača lijepo pisane riječi. Ma tko oni bili, i ma kako se zvali. Drugim atributima, osim izvrsnosti, ovdje nije mjesto.

Priredivač Savo Ilić druži se s knjigama od najranije mladosti. S njima je proživio dječачke godine u Kraljevini Jugoslavije, zatim burne drugo-svjetske ratne i poratne godine u DFJ, FNRJ i SFRJ, da bi pod stare dane dočekaio i raspad socijalističke samoupravne države, koju mnogi i danas hvale, a puno je i onih koji za njom ni malo ne žale. Tako je to od kada je svijeta i vijeka. Koliko ljudi - toliko ćudi.

Koliko istine - toliko bludi. Od pamtivijeka su ljudi na iste stvari različito gledali i različiti ih doživljavali! Pa zašto ne bi i danas?

Poezija ne poznaje granice. Ako i postoje granice, one su u ljudskim glavama. Ne toliko u pametnim, koliko u onim drugima. Jedina prava granica jest ona između dobra i zla. Sve druge su manje vidljive i manje opasne za ljudski rod.

Otuda je priređivač svoj izbor pjesničkih ostvarenja označio naslovom ***Pjesmom kroz vrijeme***, uzevši kao jedini kriterij; vrijednost djela i važnost autora u pojedinim razdobljima svoga višedecenijskog čitalaštva. Naravno, nitko od nas ne zaboravlja pjesme i njihove autore iz svoga djetinjstva, niti se odriče lektirnih pisaca na čijim su se djelima stjecale dobre, a ponekad i loše ocjene i formirao jak ili slabiji ljudski karakter.

Tako u Ilićevom izboru nalazimo poetska ostvarenja pjesnika iz njegovih prvih čitanki kakvi su: Đura Jakšić, Aleksa Šantić, Silvije Strahimir Kranjčević, Branko Radičević, Antun Gustav Matoš, Franc Prešern, Vojislav Ilić, Tin Ujević, Musa Ćazim Ćatić, Srećko Kosovel, Oton Župančić, Kočo Racin i mnogi drugi. U kasnijim godinama života priređivač se, kroz čitanke vlastite djece i druge pjesničke knjige, družio s poezijom: Skendera Kulenovića, Anđelka Vuletića, Duška Trifunovića, Vesne Parun, Jevrema Brkovića, Josipa Pupačića, Miroslava Mike Antića, Vitomira Vite Nikolića, Dane Zajca, Maka Dizdara, Slavka Janevskog, Gustava Krkleca i drugih perjanica lijepe pisane riječi na južnoslavenskim prostranstvima.

U novije vrijeme, kad su se pojavile školske knjige njegovih unuka, kao i lirska djela autora iz drugih novostvorenih država južnoslavenskih naroda, priređivač se okrenuo čitanju pjesama suvremenih pjesnika iz generacija kojima pripadaju: Pero Zubac, Atif

Kujundžić, Radmila Lazić i drugi, koji su rođeni nakon Drugog svjetskog rata.

S obzirom da su književnosti iza posljednjih ratova omeđene granicama novostvorenih država, djela suvremenih bosanskohercegovačkih, crnogorskih, kosovskih, makedonskih, slovenskih i srpskih pisaca, uz manje iznimke, teško su dostupna hrvatskim čitateljima. Zbog toga se literarni napor Save Ilića da otvori poetske stranice renomiranih pjesnika ovoga dijela Balkana, čini još vrjednijim i korisnijim i na tome mu moramo biti neizmjerni zahvalni. Ovo utoliko prije što je objavu knjige financirao vlastitim skromnim penzionerskim sredstvima jer, ovakvi književni projekti, nažalost, još uvijek ne nailaze na dovoljno razumijevanje kod državnih organa i regionalnih institucija kulture. Na štetu čitatelja i na općedruštvenu sramotu.

NA PUTU DO NOBELA

Jidi Majia: OD LEOPARDA DO MAJAKOVSKOG, pjesme i govori,
Književni klub Brčko distrikt BiH, Brčko, 2017.

Pjesnik o čijoj su planetarnoj poeziji eseje napisali poznati američki književnik i poeta Jack Hirschman i ruski megalirik Jevgenij Jevtušenko zavrjeđuje visoko poštovanje i bez čitanja njegovih pjesama. Iz ta dva eseja isijava takva i tolika ljudska i leksička svjetlost kakvu rijetko susrećemo u današnjem vremenu na prostorima gdje smo povijesnom sudbinom zatečeni i koji su nam, zemaljskim i nekim drugim nepisanim i pisanim zakonima, dodijeljeni.

Ako za polazište ovakvog razmišljanja uzmemo Šimićev stih - *'pjesnici su čuđenje u svijetu'*, onda kineskog pjesnika Jidi Maiju, o kojem je ovdje riječ, moramo svrstati u čudesne poetske pojave s kraja dvadesetog i početka dvadesetprvoga stoljeća. On je, zapravo, stup lirske radosti oko koga se tvore trajne književne niti kakvim su ispleteni vijenci kojima su ovjenčani samo nositelji najvećih priznanja, kakva je Nobelova nagrada. Maiju ta nagrada za života ne bi trebala niti smjela zaobići, kao što nije zaobišla ni Vislavu Šimborsku kojoj sam Nobela prorekao 1993. godine kad sam se u Sarajevu, za vrijeme užasne ratne opsade, hrabrio čitajući njezine zvjezdane stihove.

Jidi Maija rođen je 1961. godine u Sichuanu (Sečuan), u narodu Yi, jednom od 55 manjina u Kini. Od oko 9 milijuna ljudi, koliko taj manjinski narod broji, Maija je svakako među najpoznatijima i najpriznatijima, ne samo u svojoj zemlji, već i u cijelom književnom svijetu. Za dosadašnje pjesničko stvaralaštvo i ukupni literarni angažman primio je brojne visoke nagrade u zemlji i

inozemstvu. Vrijedno je istaknuti da je pokretač i osnivač tri velike međunarodne poetske manifestacije, koje godinama okupljaju najpoznatije kineske i svjetske pjesnike, te učesnik brojnih međunarodnih poetskih susreta i festivala u drugim zemljama diljem naše planete. Zbog velikih zasluga za afirmaciju nacionalne kulture, Kinesko udruženje književnika povjerilo mu je dužnosti zamjenika predsjednika i generalnog sekretara.

Tako bi ukratko izgledao stvaralački portret pjesnika Jidi Maije, čije su knjige prevedene na brojne jezike i objavljene u više desetaka zemalja. Jedna od njih pod naslovom **Rapsodija u crnom** prevedena je i na hrvatski jezik i objavljena u Zagrebu. Druga s naslovom **Od Leoparda do Majakovskog** objavljena je u Brčko distriktu BiH, a preveli su je s engleskog Žarko Milenić te Izabela i Leontin Čapo Milenić. Knjiga sadrži izbor novije poezije Jidi Maije i njegove književne govore, i prezentira ga kao stvaraoca širokih literarnih, napose lirskih obzora, kakvih je malo u današnjem turbulentnom vremenu. Ogromna većina živućih pisaca priklonila se nacionalnim politikama i plemenskim vrijednostima, ostavljajući po strani globalne svjetske probleme i potrebu internacionalnog angažmana koji bi vodio smjerom njihovog rješavanja.

Zato danas sve rjeđe u knjigama i časopisima nailazimo na angažiranu poeziju kakvu su njegovali stariji pjesnici, čijim stopama hodi Jidi Maija. Cijela knjiga *Od Leoparda do Majakovskog* prožeta je poezijom zavičajnog kolorita i domoljubnih tonova koji su umreženi u svjetsku galeriju motiva i likova i oplemenjeni internacionalnom glazbom prošlog i sadašnjeg vremena. Pjesnik, kozmopolit i mirotvorac u podjednakoj mjeri, slavi svoje i veliča tuđe i drukčije. Za njega ne postoje razlike između azijskog, afričkog, europskog, američkog, ruskog ili bilo kojeg drugog čovjeka. Ne zanimaju ga, niti

ga opterećuju: boja kože, spol, nacionalna ili kontinentalna pripadnost ni druge različitosti koje jesu realne činjenice, ali nisu bitne za ljudsku opstojnost. Za egzistenciju i pravo na slobodan i ravnopravan život na planeti Zemlja.

Jidi Maija podjednako voli i cijeni svakoga tko poštuje dobro i tko se bori protiv zla. Za njega je Nelson Mandela personalni simbol dobra, nasuprot rasistu Klarkeu čiji mu je režim dosudio doživotnu tamnicu. Mandela je na kraju stekao sveopću slobodu, a oponenta mu više nitko ne spominje. Potonuo je u mulju nepravednog aparthejda, kao što bi trebalo potonuti sve što nije ljudsko. Što u čovječanstvu promovira i štiti nečovještvo. A toga je danas koliko i prije.

Odabravši poeziju kao plemenito sredstvo borbe protiv svih zala ovoga svijeta, a za dobro čovjeka kao jednine, Jidi Maija je unaprijed znao da neće ništa postići ako se zatvori u granice vlastitog ega, etnosa ili države, ma kolika ona bila i ma kakve mu mogućnosti pružala. Od prvih pjesničkih koraka, okrenuo se svijetu i čovječanstvu kao izvoru misli i stremljenja i sa toga puta neće skretati do kraja života. Ta mu je dosljednost otvorila sva književna vrata i omogućila jednako tople dočeke u Americi, Africi, Australiji, Aziji, Europi, Rusiji, Kolumbiji i svim zemljama u koje je dolazio ili će tek doći. Vidi se to iz pjesama koje je napisao za boravka u tim zemljama i mjestima gdje je boravio.

Gotovo sve njegove knjige ispunjene su imenima velikih ljudi i poznatih toponima s čijim se djelima, likovima i prirodnim ljepotama susretao. Svi su oni i one ovjekovječeni u njegovim pjesmama onako kako ih je vidio i doživio. S druge strane, ni oni mu nisu ostajali dužni za iskazano čovjekoljublje, toplinu i neposrednost

kojom je plijenio pri svakom susretu i koje je pronosio svuda gdje je dolazio i gdje se nalazio.

Svoj pjesnički i ljudski nauk Maija je stjecao čitajući najbolja djela od najboljih autora. Od filozofa Konfucija iz Lun Yua preko Petrarce, Alighierija pa do Whitmana, Kiplinga, Lorce, Nerude i drugih velikana lijepo pisane riječi. Tako se gradio njegov Yi- kineski um i izgradio u grandiozni poetski i literarni univerzum. Kad je zaplovio tim veličanstvenim pjesničkim vodama, povratka više nije bilo. Niti mu je povratak u plitke vode zaborava trebao. Za velika djela nužni su i zaslužni samo veliki ljudi. Malima je dostatna i preporučiva uloga vjernih čitača.

Cijela knjiga *O Leoparda do Majakovskog* sadrži šezdesetak odabranih pjesama iz njegovog bogatog poetskog opusa. Među njima su kraće pjesme posvećene sabraču po peru: F. G. Lorci, Atili Jožefu, Kazimiru Maljeviću, Ticijanu Tabidzeu, Eugeniju Montaleu, Marini Cvetajevoj, Pablu Nerudi, Jevgeniju Jevtušenku, Yimingu Aihemaitiju, Eugeniju Uicaru i drugima. Izdvajam njihova imena tek da bih naglasio širinu Maijinog pjesničkog horizonta, koji s lakoćom prelazi sve državne i kontinentalne granice. I koji usput bilježi prirodne ljepote rijeke Rajne, jezera Lamutso i Quinhai, planine Mount Bogde, pokrajine Andaluzije gradova Jerusalima i Bukurešta i drugih prirodnih stjecišta i odredišta čiju je čarobnost s ushitom gledao i dušom upijao. Ništa što je vrijedno i što budi nadu nije promicalo budnom oku i otvorenom srcu Jidi Maije. Čak ni sitni detalji Orlovog pogreba, bijelog kamena na grobu, boje opojnog vina, crnih pletenica, glasa vjetra iz rodnog mjesta, blagoslovljenog tla kojim hodimo, golubice u letu iznad Izraela, jedva vidljivog znaka na megalitu, tragova snježnog leoparda i mnogo čega drugog što promiče ljudima u kretnji opterećenim svakodnevnim

egzistencijalnim brigama i zaboravima. Pjesnik sve to pamti, bilježi i sklada u pjesmu koja ostaje za sva vremena kao svjedočanstvo da smo bili i da će nas biti.

Središnje, nosive stupove ove sjajne knjige čine dva ciklusa pjesama i dvije poeme. Radi se o ciklusu *Za Mamu*, sastavljenom od dvadeset soneta posvećenih preminuloj majci, u kojima Jidi Maija riječima kleše najljepši spomenik najdražem biću koje nas je podarilo ovome svijetu. U dvadeset sonetnih bisera, lirik suzama radosti i tuge slika majčin i svoj život, ostavljajući tako vječni pisani trag neuništive ljubavi stvoriteljice života i njenog potomka.

*Priznajem, kao onaj koji ide u potrazi za rečenicama,
Bila je to Mama koja je uronila u more jezika
I izronila za mene s morskoga dna sve to blago.*

U slavu te ljubavi Majka se prometnula u pticu koja će do kraja pjesnikova života kružiti iznad njega i braniti ga od svih grabljivica, kako svaka ptica brani svoga ptića. Zato se na kraju obraća svim lovcima samo jednom molbom:

*Svi lovci svijeta neka čuju moju molbu;
Više ne pucajte na pticu u letu,
Jer moja majka je postala ptica.*

Sve što je pjesnik mogao reći i poručiti sažeto je u ta tri stiha. Sa tri naprijed citirana i 274 ovdje nespomenuta, ispjevan je spomenik svim majkama svijeta koji će trajati koliko potraje ovaj svijet. Možda i dalje, jer jedan svijet se mijenja nekim drugim svijetom. I tako u nedogled dok traje beskrajni kozmos.

Ciklus *Trajni* posvećen je narodu Yi i zavičajnom Sečuanu. Sastavljen je od 103 kratke pjesme koje se bave raznovrsnim

temama od prapovijesti do današnjih dana. Uvodni stihovi otkrivaju pjesnikovu namjeru da svjetlom riječi rasvijetli dugu povijest svojih predaka i prostora na kome su nekad davno pustili korijenje.

*Noću ja sam sedam zvijezda Velikog Medvjeda,
Danas se vraćam na tlo svog plemena.
Srećom uspio sam zadobiti vrhunac da gorim,
Gledajte me kako osvjetljam život i smrt s njom.*

U daljem slijedu, kroz 103 minijature sastavljene od dva do pet stihova, Maija putuje tragom svojih predaka, bilježeći biografije istaknutih ličnosti, živopise prelijepih krajolika, biljege minulih vremena i emocije koje teku poput zavičajnih rijeka. I dok pjesnik ... *leluja između plamena i ledenog snijega; ovaj trenutak ne razlikuje se od smrti.* U njegovim pjesmama smrt je stalna pratiteljica života koja se, kao tamna sjena, nadvija nad svaki naš pokret i snima svaki naš pogrešan korak. Sve do trenutka kada nas proguta ambis neopreza, ili dok ne dođe biološki kraj.

*Bezbroj stvari u svijetu se rađaju i umiru;
Vrata života i smrti uvijek su otvorena.
Poput ostalih, ostaviću tri duše nakon smrti,
No, jedna od njih će pjevati pjesme stoljećima.*

To je ta duša pjesnička koja nikada ne umire i koja živi s pjesmom.

Koliko god su ciklusi 'Za mamu' i 'Trajni' obojeni intimom doma i zavičaja, toliko su dvije poeme 'Ja, snježni Leopard' i 'Za Vladimira Majakovskog' osvjetljeni internacionalnim reflektorima i refleksijama Maijina bića. U njima se zrcali dubina i širina njegovoga ega, smisao za bliskost i bratstvo po ljudstvu te neuništiva želja da

cijeli svijet vidi i osjeti u totalu. Ne kao okruglu plavo-zelenu kuglu koja se neprestano vrti, već kao prostor za ljubav i blisku toplinu.

Zato se čini logičnim što je prvu poemu posvetio Georgu Schalleru, istaknutom američkom zoologu, prirodnjaku, konzervatoru i piscu koji se bavi razvojem konzervacijske inicijative za snježnog leoparda. Stavljajući se u kožu divlje zvijeri, koja živi u hladnom krajoliku davno iščezlog snježnog čovjeka-majmuna Jetija, a o kome pjeva i nobelovka Wislava Šimborska, poet Jidi Maija opisuje borbu za preživljavanje još jedne žive vrste kojoj prijeti pomor u vremenu što stoji pred nama. Život nije samo igra koja nas veseli. Život je borba koja traje od postanka svijeta i trajat će do njegovog nestanka. U toj borbi bez milosti, jedni odlaze, a drugi dolaze. Jedni nestaju da bi drugi nastali. I tako ukруг od početka do kraja. I od kraja prema početku. Dok se krug jednom za svagda ne zatvori. Ili ne otvori – svejedno.

Progovarajući jezikom snježnog leoparda, Maija vidi sebe u njemu i njega u sebi, kako se čovjek vidi u zrcalu obješenom na vječnome zidu života.

*Ja ne mogu sastaviti pjesmu pišući;
Ali ja mogu - pomoću vlastitih šapa
Na nesavladivom pisaćem priboru blještavog snijega
Ostaviti svoj testament
Za sinove i unuke koji će doći.*

Opstanak je tu, u životu i pjesmi. U životu pjesme i pjesmi života. Kako god to gledali, jednako ćemo vidjeti. I doživjeti kao himnu borbe za opstanak. Za produžetak vrste kojoj pripadamo.

Poema *Za Vladimira Majakovskog* sigurno je najbolji i najdugovječniji pjesnički spomenik koji je do sada isklesan, napisan i

posvećen velikanu ruske modernističke poezije. Majakovski je bio učitelj iz čije su škole izašli mnogi istaknuti suvremeni ruski i svjetski pjesnici. Bio je Krležin vršnjak, ali nas je napustio u tridesetsedmoj, 1930. godine, ostavivši obimno književno djelo koje je sabrano i objavljeno u 13 tomova. Od velikog Vladimira učile su i uče mnoge generacije, a među njima i ona kojoj pripada Jidi Maija. Onoj, koja je već iznjedrila na stotine sjajnih pjesnika i spisatelja današnjeg vremena. Za sve njih bio je i ostao zvijezda koja sija; ptica koja pjeva; glas koji se sluša i strpljivo prati. Jer...

*Koji glas od predrasuda i zamjerki bi se usudio
Uskratiti veliku amplitudu tvoga srca?
Stojiš kao poglavar - u svijetu jezika
Okićena koncertna žica sa moćno sjajnim draguljima...
Stvorio si oblike koji nikada nisu postojali...*

Nije to oda poetskom bardu Majakovskom, pošto velikima ode ne trebaju. To je zahvala učitelju od onih koji su, slijedeći njegov put otišli korak dalje. A jedan od njih je, van svake sumnje, i Jidi Maija.

Ne zapisuje uzalud i bez mjere proročnu rečenicu ruski velikan stiha Jevgenij Jevtušenko, koji je bio poznati pjesnik kad je Maija rođen:

'Jidi Maija nas uči – ne zaboravite, da je čovječanstvo jedna porodica i vrijeme je da se postave zajednički spomenici zajedničkoj slavi poezije cijeloga svijeta.'

Uistinu ne znam što bi tome još trebalo dodati, osim dvije kratke poruke:

Živ nam i zdrav bio pjesniče Jidi Maija na svome putu do Nobela!

Hoćeš li do njega stići? E, to će ipak odlučiti drugi! Pozitivno, iskreno se nadam.

KRATKI HOD DO ZVIJEZDA

Mladen Vuković: ŠIMIĆEVSKA PREOBRAŽENJA, Matica hrvatska, Grude, 2017.

Antun Branko Šimić poznato je pjesničko ime na našim prostorima. Ne toliko po veličini književnog djela, koliko po njegovoj originalnosti i prepoznatljivosti.

Jer, za dvadeset sedam godina koliko je živio, i desetak godina koliko je intenzivno stvarao, nije se moglo napisati obimno i snažno književno djelo kakvo su stvorili njegovi dugovječniji suvremenici i kasnije rođeni pisci. Ali, u 228 pjesama koliko ih je za života napisao, Šimić je zabilježio neke stihove koji su ostavili dubok dojam na čitatelje, a posebno na književne kritičare koji su ih prepoznali kao blistave slike svijeta i vremena u kojem je živio te kao jezične i stilske slike koje se brzo i dugo pamte, a teško zaboravljaju. Od onih „pjesnici su čuđenje u svijetu“ pa do sugestivnih „umjesto u prah prijeđi sav u zvijezde“.

Ima u Šimićevim pjesmama obilje sličnih lirskih slika i zapisa koji su nadahnjivali i nadahnjuju pjesničke i čitalačke naraštaje dvadesetoga i početka dvadesetprvoga stoljeća. Otuda i ne čudi potreba drugih pjesnika inspiriranih njegovim stihovima, da mu posvete jednu ili više pjesama. Ili da njegovo ime ili poneku stihovnu sliku prenesu u svoje poetske zapise.

Kako je svojim ekspresionističkim lirskim djelom i tragikom kratkoga života obilježio jedno vrijeme, ljude i prostor u kojem je stvarao, A. B. Šimić je stekao naknadnu slavu i počasti kakve nisu, a niti će, doživjeti niti zaslužiti mnogi drugi pjesnici većeg i snažnijeg poetskog opusa. Čak ni oni koji su napisali desetostruko više

pjesama i primili brojne književne nagrade i priznanja za svoj dugotrajni plodan i uspješan rad na literarnom polju. Ali, takva vam je sudbina onih koji stvaraju i onih, među njima, kojima se, makar posthumno osmjehnu sretne zvijezde. A, koji za života hode „maleni“ ispod kozmičkih sazviježđa.

Znajući za sve te sudbine i usude i baveći se i sam književnim poslom, splitski pisac i novinar Mladen Vuković osjetio je nasušnu potrebu i ljudsku obavezu da svoj dug prema rano preminulom kolegi, oduži prikupljanjem i objavom svih dostupnih mu posvećenih i drugih pjesama u kojima se spominje ime ili riječ Antuna Branka Šimića. Tako je nastala knjiga koju je Vuković objavio pod naslovom „Šimićevska preobraženja“. Poticaj za takav naslov dala mu je jedina Šimićeva zbirka pjesama „Preobraženja“ koja je objavljena za njegovog kratkog života 1920. Zbirka je posvećena njegovoj zaručnici Tatjani Marinić, a sadržavala je 48 pjesama koje je autor odabrao kao dar svojoj jednoj ljubavi.

Blagodareći književnim poslenicima koji će kasnije prepoznati Šimićevo neveliko, a prepoznatljivo pjesničko djelo, u rodnom mu Drinovcima kod Gruda u Hercegovini, u svibnju 1970. utemeljena je književna manifestacija „Šimićevi susreti“ na kojoj se od 1978. dodjeljuje književna nagrada najuspješnijim sudionicima natječaja za objavljenu knjigu poezije i proze. Tu je nagradu do danas primilo više desetaka pjesnika i prozaista iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske i ona je postala jednom od najcjenjenijih za književno stvaralaštvo na našim prostorima. Uz bok je onaj koja nosi ime proslavljenog i znatno plodnijeg pjesnika Augustina Tina Ujevića, koja se dodjeljuje u njegovom rodnom Vrgorcu, na sat brzohoda udaljenom od Šimićevih rodnih Drinovaca.

Priredivač knjige i potpisnik sadržajnog predgovora obogaćenog nizom podataka o Šimićevom životu i njegovoj pjesničko ostavštini, Mladen Vuković, upornim radom uspio je prikupiti 111 pjesama od 92 autora našeg jezičnog područja. Pjesnike je posložio po godinama njihovog rođenja, od najstarijeg Danka Angjelinovića (1891.-1963.), do najmlađe Anđele Mijić (1995.). Tako je zaokružena zbirka poetskih posveta koja je dvostruko manja od cjelokupnog Šimićevog pjesničkog opusa, a koja svjedoči u prilog njegove prepoznatljivosti i inspirativnosti naraštajima bivših, sadašnjih i budućih pjesnika. Šimić je nekima od njih uzor, a drugima tek simbol pjesnika-patnika, s kojim dijele ljubav prema poeziji kao najstarijoj, a već dugo najmanje priznatoj i cijenjenoj vrsti književnog stvaralaštva.

Knjiga Mladena Vukovića, teško da će bilo što promijeniti u tom nezahvalnom društvenom statusu poezije i njezinih stvaralaca u suvremenom globalnom kapitalističkom svijetu, ali će svakako potaknuti mlade pisce da više cijene svoje literarne uzore i da im se, makar simbolično, odužuju svojim posvetama. Ako nikako drukčije, ono barem kako su to prema Šimiću učinili njegovi suvremenici: Angjelinović, Krklec, Tadijanović, Ivanišević i drugi. Ili kao pjesnici koji su rođeni nakon njegove prerane smrti kakvi su: Josip Pupačić, Vesna Parun, Vlado Gotovac, Petar Gudelj, Boris Maruna, Mile Stojić, Delimir Rešicki, Ružica Soldo i ini, koji crpe inspiraciju na lirskim izvorima svojih manje ili više poznatih prethodnika. Iz njihovih pera i kompjutera, nadam se i unaprijed radujem, i nadalje će teći stihovi kakve je svom drugu posvetio Gustav Krklec u pjesmi *Rastanak s drugom*, koja je daleke 1928. objavljena u knjizi pod naslovom *Izlet u nebo*, a iz koje kao smjerokaz, navodim prvu i posljednju strofu:

*Moj mrtvi druže, čuj me, kaži, gdje je
Putokaz s ove puste raskrsnice?
Jesenje sunce bolesno se smije
U tvoje mrtve oči, mrtvo lice...*

*Kuda sa sobom, dragi, mrtvi druže?
Jesenje sunce nestaje za šumom.
Oblaci, munje, crne ptice kruže
Nad tvojim srcem i nad mojim umom!*

Priredivač Mladen Vuković u slikovitom dijelu knjige objavio je desetak fotografija A. B. Šimića preslikanih sa spomenika, poprsja i umjetničkih slika naših poznatih likovnih umjetnika. Tako je upotpunio poetski mozaik o životu i djelu pjesnika koji je kratko živio, ali je iza sebe ostavio dugovječno djelo i snažne literarne poruke.

POEZIJA U SRAZU S VREMENOM

Nihad Mešić River: ČEKAJUĆI DOGLEDNO VRIJEME, Hrvatsko književno društvo, Rijeka, 2017.

Lijepo je vidjeti kad hrvatski nakladnik objavi knjigu autora iz Bosne i Hercegovine ili neke druge novonastale države na području bivše SFRJ. To je znak da se pokidane ekonomske, kulturne i svake druge veze između nekadašnjih jugoslavenski republika uspostavljaju na radost svjesnijeg dijela njihovih građana. Nažalost, još uvijek su to rijetke prilike, jer je cjelokupna literarna produkcija u Hrvatskoj usmjerena na uvoz knjiga autora iz zapadnoeuropskih zemalja, što Ministarstvo kulture obilato podupire iznadprosječnim potporama.

Hrvatsko književno društvo iz Rijeke i njegov glavni urednik Valerio Orlić ne drži se tih nacionalnih prozapadnih pravila, pa je u posljednjih desetak godina objavilo nekoliko naslova pisaca iz susjednih nam istočnih zemalja s kojima smo nekada dijelili zajednički državni teritorij, jezik, navike, običaje i sve drugo što spaja i veže ljude jedne za druge. Danas su te veze tanke, slabašne i lako pucaju i na najmanjem povjetarcu društvenih i političkih razlika i neprilika.

Jedan od tih naslova je i poetska zbirka **Čekajući dogledno vrijeme**, čiji je autor tuzlanski pjesnik Nihad Mešić River (1965). Valjda je i taj naslov neka vrsta odgovora na naprijed izrečenu konstataciju o zapostavljanju istoka i favoriziranju svemoćnog zapada. I valjda će vrijeme pred nama, ako to već nećemo mi sami, staviti te stvari na njihovo pravo mjesto. Za zapadnu Europu mi ćemo i nadalje biti južni, tužni i jugoistočni, da ne kažem, stočni. Tko misli drugačije neka provjeri na primjeru većih zemalja istog ili

sličnog geografskog područja koje EU desetljećima uzima tek kao puki geopolitički i demografski dodatak svome strateški zacrtanom privrednom planu i geoprostoru.

Zbirka *Čekajući dogledno vrijeme* upravo se bavi takvim i sličnim stvarima i odnosima. Najprije onim ljudskim, pa tek onda svim ostalima. Mešić River je dubokouman pisac čije intelektualne sposobnosti, uz stečena teorijska znanja, nadilaze prosjeke vremena i prostora na kojem živi i djeluje. A ne djeluje samo na tuzlanskim i bosanskohercegovačkim prostorima već mnogo šire i kompleksnije, jer se od rata naovamo bavi ljudskim pravima i rješavanju nagomilanih konflikata kojima su ovi prostori bremeniti od početka devedesetih godina prošloga stoljeća. Njegova poezija odraz je svega toga i nosi u sebi brojne slike ljudi i dijagnoze vremena u kojem živimo, sa jasnim i nedvosmislenim porukama.

U poeziji Nihada Mešića nema unaprijed zadane tematike. Nema ni kopiranja stilova i formi drugih pjesnika. Teme njegovih pjesama su raznovrsne. Preuzete su iz svakodnevnog života, oplemenjene pjesnikovom erudicijom i zapisane jezikom koji je svakome razumljiv. I rudarima tuzlanskih ugljenokopa, i domaćicama koje se uzaludno vode na zavodima za zapošljavanje jer za njih posla nema dok ne odu raditi u Austriju, Švicarsku ili Njemačku. Naravno i fakultetlijama koji razmišljaju o pečalbi u nekoj od razvijenih sjeverozapadnih europskih zemalja. Primjerice: Švedskoj, Norveškoj, Finskoj, Danskoj ili, ako već nema druge, makar Sjevernoj Irskoj. To je ono što nam je donio nepotrební rat iz devedesetih i varljivi mir koga i danas ljuljamo kao bebu nesposobnu da stane na vlastite noge i glasno progovori svojim jezikom.

Kroz Riverovu deskriptivnu poeziju *Nove vlade dolaze i prolaze*. *Poneki radostan tren kad nazove drug koji te se ipak sjetio*. To je taj *Sretan ponedjeljak* iz istoimene pjesme koji zamjenjuje neotvorenu fejbučku nedjelju i opustošeni očev um *u savladavanju prepreka u vlastitom stanu*. Ljubav je lijepa samo kad se čeka, ali život traži i očekuje nešto više. Rekao bih čak i puno više od *internetskih vapaja usamljenih*. Traži širinu za naše korake. Dubinu za slobodne misli. Visinu za odmetnute poglede. Život nije maska, život je zbilja s kojim se svakodnevno suočavamo i nosimo. Svako na svoj način i svako u granicama vlastitih sposobnosti.

Prolaznost je sjena koja nas prati od rođenja do smrti. Ona nema milosti za naše želje i nade. Promatra nas potajno iz prikrajka, knjiži naše godine, izbjeljuje nam kosu, usporava hod, donosi bolesti i gasi nade, želje i sjećanja. Iz sadašnje perspektive, suočen s očevom demencijom, pjesnik vidi njegov put iz rodne Lipnice do nižih razreda tuzlanske Gimnazije. One Gimnazije koju je pohađao i u kojoj je predavao pisac Mehmed Meša Selimović. Gimnazije, koje odavno nema kao ni drugih zgrada iz austrougarskog vremena, jer ih je odnijelo poznato tonjenja grada zbog prekomjerne eksploatacije kamene soli. Sve je to bilo pa prošlo i danas živi u Nihadovoj pjesmi *Rudarima sjetno*. Kao rudarski sin iz tih krajeva, dodao bih i rudarski pozdrav 'sretno' koga čuvam u pohranjenom sjećanju kao uspomenu iz davnog djetinjstva proživljenog u dragoj mi Lipnici.

Poetski zanesenjak Mešić River zna šta znače kratki dometi prolaznosti pa u svoje pjesme unosi mnoge detalje iz bogate tuzlanske prošlosti. I ne samo tuzlanske, već i iz jugoslavenske. On ne krije da je znao napamet Balaševićevog „Panonskog mornara“ jer ga na to podsjeća tuzlansko vještačko Panonsko jezero. Bilježi da je Tuzla nekada imala tri kina koja su svakodnevno prikazivala domaće

i strane filmove, a da danas ima valjda samo jedno. Da se slikari i kipari i dalje sastaju u kiparskim kolonijama na Paliću i u Ernestinovu. Da je kao dijete rado provodio ljeto u Makarskoj, a da i danas rado odlazi na Pag u Poveljane ili u Velu Luku na Korčuli, koju poznaje još od malih nogu. Ljubav nema granice i tko zna voljeti taj je sretan čovjek. Nasuprot onih koji ne štuju ništa osim svoga. Za manjak ljubavi i za višak mržnje na našim prostorima krive su uskotračne nacionalne politike kojima su torovi draži od prostranstva. Koji tuđe kude, a i svoje često lažno ljube. O toj i takvoj politici River u pjesmi *Politika poplave* zapisuje tek dva-tri stiha: *Zidovi preplavljeni politikom / šteta što je voda nije odnijela u neku drugu stvarnost*. Time je, zapravo, sve rečeno o našoj sramnoj nedavnoj prošlosti i sumornoj sadašnjoj zbilji.

Značajan dio pjesničkog prostora Mešić posvećuje osobama s kojima druguju od mladosti do današnjih dana. To su Alma, Luka, Majda, Ivana, Dijana, Milan, Lucija, Milica, Sajda, Daniela, Enisa, Ado... Pritom ne zaboravlja spomenuti i nekad lijepe glumice Raket Velč, Liv Ulman i druge, u koje smo mi iz četrdesetih, pedesetih i šezdesetih godina prošloga stoljeća bili potajno zaljubljeni. Mladost je takva, ona se ne mijenja. Mijenjaju se samo imena ljudi i uloge koje su im dodijeljene, ili su ih sami odabrali.

Knjiga *Čekajući dogledno vrijeme* je otvorena i svako koga zanima njezin sadržaj može se raspitati kod autora ili nakladnika kako do nje doći. Moj primjerak je od ovog trenutka zatvoren i čeka novo čitanje ili nekog drugog čitača.

PRIRODA JE IZVOR POEZIJE

Savo Ilić: EUROPSKI PJESNICI O PRIRODI, Grafomark, Zagreb, 2018. godine

Od kad postoji pjesništvo kao preteča moderne književnosti, priroda je bila i ostala glavnim izvorom poetskog nadahnuća. U raznim vremenima i na raznim mjestima pjesnici su nalazili inspiraciju u svom prirodnom okruženju, crpeći teme iz njegove ljepote koju su opažali, osjećali i duboko proživljavali. Zahvaljujući tome napisani su milijuni prelijepih stihova, koji slave i hvale prirodu kao vrhonaravnu stvoriteljicu života i majku svega postojećeg.

Osjećajući sebe dijelom prirode i prirodu dijelom sebe, pisac i priređivač knjige ***Europski pjesnici o prirodi***, Savo Ilić zaronio je u bistre europske poetske vode, tragajući za autorima i stihovima koji pronalaze i razotkrivaju prirodne krasote i koji ih stavljaju na uvid kao svoj stvaralački dar zaljubljenicima u prirodu i lijepu pisanu riječ. U tom traganju za prirodoslovnih stihovima krenuo je od sonetog sazvežđa Frančeska Petrarke (1304-1374) i zaustavio se kod autora današnjeg vremena, čija poetska djela krasi čitanke i lektire naših osnovnoškolaca i srednjoškolaca te hiljade knjižnica diljem naše zemlje i cijeloga svijeta. U tom dugom bisernom nizu, kao svijetli kristali poredane su pjesme prirodnice koje su napisali Šekspir, Zoranić, Gete, Calderon, Puškin, Mickijević, Ljermontov, Ševčenko, Radičević, Kranjčević, Šantić, Zmaj, Popa, Miljković, Nastasijević, Rilke, Matoš, Leino, Nazor, Jesenjin, Ujević, Lorca, Cesarić, Kosovel, Koneski, Miloš, Kulenović, Vitez, Dizdar, Kaštelan, Kolunžija, Parun, Vuletić i mnogi drugi domaći i evropski pjesnici.

Priroda je čarobno mjesto gdje nastaju i nestaju sve biljne i životinjske vrste na planeti Zemlji. Kroz dugu povijest u njezinom

okrilju začet je i ugnijezdio se ljudski rod kao najsavršenija vrsta živih bića. Danas ta vrsta, putem svojih organizacija i država vlada zemaljskim prostorom na način koji ozbiljno ugrožava opstojnost cijele planete. Zato je pripadnike ljudskog roda važno stalno podsjećati na potrebu čuvanja prirode kao nepresušnog izvora života i rodnog mjesta inspiracije stvaralaca raznih grana umjetnosti.

Voda, Zrak, Sunce i Zemlja temelj su opstojnosti svega što je nastalo u nepreglednom kozmičkom prostranstvu i zemnom ozračju. Bez njihovog jedinstva i uzajamnog djelovanja ne bi ni nas bilo, niti bi se mogla održati bilo koja biljna i životinjska vrsta. Zbog toga je nužno čuvati to jedinstvo i ne narušavati ga ljudskim nemarom, egoizmom i pohlepom koja je u posljednjem stoljeću ozbiljno narušila prirodni sklad, ugrožavajući sveopću opstojnost i svjetsku budućnost.

Izborom stihova poznatih pjesnika koji ovjekovječuju svekolike prirodne ljepote, priređivač ove vrijedne knjige Savo Ilić, poziva i stare i mlade da se djelotvorno vrate svome prirodnom okruženju, te da tako doprinesu čuvanju njegovih izvornih vrijednosti i produženju vlastitih života. Knjiga je, zapravo, i nastala kao plod osobnog iskustva autora čije druženja s prirodom i lijepim pisanim riječima traje desetljećima. Iz njega se izrodila potreba i želja da i drugim ljudima, a posebno pripadnicima mladih generacija, kroz poeziju dočara prirodne ljepote i uputi ih na duge šetnje ocvalim livadama, šumskim prostranstvima, brdskim usponima i lijepo uređenim gradskim parkovima i perivojima. Vedar i zdrav ljudski duh najbolje se čuva i razvija u prirodnom okolišu ispunjenom zelenilom, čarobnim biljem, žuborom vode, šumom vjetra i opojnim ptičjim pjevom.

Zato bi ova knjiga trebala biti lektirno štivo u osnovnim školama i lirski prirodopisni udžbenik koji će mlade, od najranije dobi, usmjeravati na održavanje bliske veze s prirodom i na zaštitu njezinih vrijednosti, bez kojih bi život na Zemlji bio neodrživ. Nadam se da će to mišljenje podijeliti učitelji i nastavnici, kao i svi koji su zaduženi za odgoj i obrazovanje mladih generacija.

Zbog toga s razlogom, u ime svih budućih čitača i pronositelja misije čuvanja zdravog okoliša i suživota s njim u ljubavi i svakodnevnom druženju, upućujem priređivaču zahvalu za uloženi napor u pripremu ove, u današnjem vremenu prijeko potrebne knjige. Ona je poziv, a ujedno i putokaz što određuje smjer kojim se ubuduće trebamo kretati da bi uljepšali vlastite živote.

NOSTALGIČNI VERSI O LJUBAVI

Ivana Pranjkčić: NEBESKA GLAZBA, Kerigma-Pia, Zagreb, 2018.

Malo je danas pjesnika koji kroz poeziju druguju s prirodom, i čiji versi izvire iz realnog života koji nas okružuje, i plijeni svojom ljepotom i neuništivošću. Većina stihotvoraca teži za nečim novim, nevidljivim i neosjetnim, tako da se poezija pretvorila u neku vrsti irealnog poimanja svijeta i svega što on nudi i daruje. Zato se pjesma sve manje traži i čita kao duhovno nadahnuće i vjera u postojeće i lako razumljivo. Osim, dakako, pjesme koja je uglazbljena, i koju svi ljubitelji muzike rado slušaju.

Poetesa Ivana Pranjkčić ne pripada tom krugu lirskih eksperimentatora, i njezina poezija čvrsto je na zemlji kojom hodi, koju iskreno voli i u koju beskrajno vjeruje. Pohvalno je to u današnjem vremenu koje pati od viška strasti i manjka emocija. A pjesnicima su emocije oduvijek bile hrana, sunce, voda i zrak, bez kojih nema opstanka ničeg što postoji.

U zbirci pjesama ***Nebeska glazba***, Ivana je na najbolji način, mišlju i riječju, demonstrirala svoju privrženost i ljubav prema svemu što je okružuje i što joj pruža životna zadovoljstva, sreću i beskrajnu radost. Otvorila je dušu, rasplela misli, razbudila osjećaje i zaplovila prostranstvima mora, rijeka, jezera i nebesa, da bi nam

pokazala kakve sve ljepote nudi priroda, i šta sve propuštamo ako se zatvorimo u gradske, sobne i osobne ljuštore i umne krletke.

Zbirka je podijeljena u dva dijela, bez određenih naslova koji prate druge knjige. Reklo bi se, i bez pretenzija da obuhvate sve što poezija nudi životu, a život poeziji. U prvom dijelu su pjesme u kojima prevladavaju okolišni i intimni motivi. Kroz te pjesme dopire nebeska glazba, čuje se ptičji pjev kao molitva, vidi se živa slika jeseni. */U srcu čujem pjesmu zbora nebeskog, strah me je da joj note zapišem. Hoće li pjesma izvorna biti, kad je moja ruka na papir utisne?./ - (Nebeska glazba).*

U njima se naziru obrisi mora, linije na pijesku, ritam života, cvijet pored puta, ljepota kao darovana i uzvraćena ljubav. */U ljepoti nebo se sa morem spaja, da u njega sunce zađe. To smišljeni je čin ljubavi, u kojem duša mir svoj nađe./ - (Ljepota je kao ljubav).* Iz njih izvire nade, čežnje, sunčeva svjetlost, toplina riječi i sve ono čemu težimo i što želimo. */Pred svjetlom nestaje mrak, otkrivaju se skriveni putovi. Pod svjetlom se vidi sve, čak i nedostupni kutovi./ - (Ploče bijele).*

Poezija Ivane Pranjić obiluje brojnim deskriptivnim detaljima. Ona je minijaturist koji sve vidi i koji u stihove urezuje slike što se lako pamte i prepoznaju. Njih susrećemo na svakom koraku kad kročimo u prirodu, ili dok šetamo gradskim perivojem.

/Sunce je opet zasjalo, nebo se otkrilo u plavetnilu svom; poletjele su ptice, zasvijetlio grad; oživjele su prazne ulice. – (Sunce je opet zasjalo).

Drugi dio zbirke ispunjen je pjesmama zavičajnih i domoljubnih motiva, te obiteljskih reminiscencija. Pjesnikinja je rođena Splitsanka i Dalmatinka, a pisci iz tih krajeva prepoznaju se po govoru i dubokoj vezi sa krajem iz kojega su im korijeni. Premda živi i stvara u Zagrebu, njezine su misli i osjećaji okrenuti k jugu i svemu što ga čini posebnim i poželjnim. Taj dio, ili ciklus, započinje emotivnom pjesmom *Sjećanje na djeda*, koja budi žal i bol za dragom osobom iz njenog i svih naših djetinjstava. Djed ili nono, kako ga Dalmatinci zovu, bliska je i draga ljudska pojava koja se pamti do kraja života i čija se dobrota cijeni i štuje u svakom vremenu i nevremenu. Ivana se svoga none prisjeća s tugom i nostalgijom djeteta koje čuva uspomene u najfinijem kutku svoga bića. I o njemu pjeva s toplinom koju nikakve nevere ne mogu ohladiti i prekriti zaboravom. */Sad te se sjetim sa suzom u oku, ali radosna zbog minulih dana. Jer, dao si mi ljubav neizmjernu, koja od tada vječnost ispunjava./*

Identičan emotivni naboj nalazimo i u pjesmi *Zbogom majko*, koju je pjesnikinja posvetila svojoj rano preminuloj majci. Majka je nositeljica života i bez nje bi ovaj svijet bio nemoguć, a bez

njezine ljubavi i nezamisliv. Od majke se pjesnikinja oprostila stihovima koji bude sjetu i čuvaju nadu kao praiskonsku vjeru da je sutra vječno. */Svi dani tvoji već su prošli, i noći na putu tvom; zavjesa se podigla, otvorilo nebo; sad vječnost je pred tobom./*

Otuda je kod nje prisutna potreba da ljubav bliskih osoba kojih više nema, nadomjesti ljubavlju prema dragoj osobi s kojom započinje novi zajednički život. Još ako je ta osoba pjesnik, kao što je i ona sama, tada ta ljubav dobiva na snazi i intenzitetu i prerasta u čistu ljubavnu poeziju ili poeziju ljubavi. To se najljepše vidi iz pjesme *Tebi*, u kojoj poetesa poklanja svojoj ljubavi ove tople riječi: */Gledala sam svijet otvorenog pogleda, ali nitko nije uočio biser dok nisam tebe upoznala. I zato sam ga tebi sa srcem poklonila./*

Bolji kraj poetizirane priče Ivane Pranjkčić, u čijem se završnom dijelu nalaze pjesme pisane izvornom čakavštinom ne može se zamisliti; pa zato, završavajući ovaj kratki prikaz, preporučujem knjigu za čitanje svima koji vole i koji bez ljubavi ne vide svoj život i svijet oko sebe.

LIJEPA RIJEČ JE PRIJEKI LIJEK

Rapko Orman: PUSTA POLJA ELEGIJE, Print – GS, Travnik, 2018.

Bosansko-hercegovački pjesnik Rapko Orman iz Livna (1945) objavio je pod kraj prošle godine svoju trinaestu knjigu poezije pod naslovom ***Pusta polja elegija***. Zbirka sadrži pjesme nastale u posljednje dvije godine u kojima je poznati livanjski poet rezimirao svoje plodno pjesničko stvaralaštvo i u dobroj mjeri zaokružio opus lirske deskripcije svijeta koji ga okružuje. U tom svijetu proživio je lijepe, sretno, a s vremena na vrijeme ne baš tako lijepe i manje sretno godine života. No, tako je to u zemljama kojima je sudbina namijenila česte ratove i seobe domicilnog stanovništva u mirnija područja Europe i svijeta.

Pjesnička zbirka *Pusta polja elegija* sastoji se od osam ciklusa sa po 5-8 pjesama. Naslov svakog ciklusa donosi poruke elegičnog sadržaja koje simbolično oslikavaju stanje ljudskog duha u zemlji preoranoj ratom, ulogu poezije u društvu kome nije do pjesme i poziciju pjesnika koji su od negdanjih poželjnih trubadura postali gotovo, pa zadnja rupa na svirali. Svjestan je Rapko Orman te nezahvalne pozicije pjesništva i pjesnika u današnjem svijetu jer i sam, od rata naovamo, žrtvuje svoje vrijeme da napiše knjigu i osigurava vlastita i sponzorska sredstva da bi ta knjiga došla do čitatelja u tiražama koji su višestruko manje od onih prijeratnih. Ali, takav je vakat da ne vrijedi plakat i s tim se pisac, htio ili ne htio, mora pomiriti. A da je pomirba na djelu lako se može zaključiti i iz pjesme *Pusto polje pustopolje* iz koje prepisujem stihove: */Prosula se ko iz ćupa pandorina zla sudbina / raširila tamna krila / zamračila rodno polje / od zle kobi i prokletstva što ga snađe, narod*

*bježi / osta polje pusto polje neorano, nesijano, nekošeno, nepašeno
/ pusto polje pustopolje.../*

Osjetio je pjesnik tu gorčinu seobe svojih najbližih iz ratne i poratne Bosne i Hercegovine – države puste i neobrađene zemlje i zemlje rascjepkane i nedorađene države. Njegova su djeca na dva kontinenta, njegovi unuci rastu u dva različita svijeta. Jedni od drugih udaljeni su šest sati sunčevog ili zemljinog hoda po svojoj putanji. Tolika je to razdaljina da se i avioni zamore od dugoga leta, pa moraju na više pisti uzeti predahe za nastavak puta. Sa sjetom poet Orman opisuje tu ovovremensku tužnu porodičnu priču o razdvojenost najbližih po krvi i srodstvu, s nadom da će mu pjesma popuniti hladnu daljinu do njegovih najdražih. U posveti unucima on bilježi i ove stihove: */Kad ujutro sunce me dotakne.../ i pjesma kad raširi svoja moćna krila / leti bajkovita s kraja na kraj svijeta / na krilima nosi dva cvijeta mirisna / dva ukrasa zlatna, dva dječaka divna/*. To bogatstvo satkano od bajkovitog leta, mirisnoga cvijeta, zlatnih ukrasa i drugih epiteta, djed daruje unucima u obliku pjesme koja će nadživjeti i njega i njegovo vrijeme. Ona će ostati da svjedoči o tome kakvi smo bili na kraju stoljeća koga treba što prije zaboraviti da bi se u novom stoljeću živjelo mirnije, ljepše i na radost svih ljudi ovoga svijeta.

Istinabog, treba reći da je u dobrom dijelu prošloga stoljeća život bio lijep i zanimljiv. Naročito u doba našega djetinjstva kad su nam i hladne zime grijale razigrana mlada srca, a mir i ljudska dobrota vraćali vjeru u sretniju budućnost. Tako se pjesnik prisjeća davnih snjegova koji su bili bjelji i skliskiji od ovih današnjih. Prisjeća se kiša koje su ga kvasile od kuće do škole i majke koja ga je dočekivala sa toplom odjećom i vrućim čajem o kome zapisuje sugestivne stihove iz istoimene pjesme: *Kad bi se pjesme pisale*

čajem imale bi miris i okus / bile bi ljekovite – liječile bi ljude / tada bi se mnogo više i lakše čitale./

Nostalgija kao osjećaj i žal za godinama mladosti javlja se u više pjesama uvrštenih u ovu zbirku. Ona je davni glas koji ga podsjeća na godine ljudske bliskosti i uzajamnog razumijevanja, na vrijeme kad se nismo dijelili na ove i one, na svoje i tuđe, na drage i mrske već na dobre, manje dobre i loše. Kad se govorilo istim ili bliskim jezikom, kad se poštovalo i svoje i tuđe. Danas su podjele učinile svoje i ljudi su se udaljili jedni od drugih. Neki su se udaljili i od sebe samih – onakvih kakvi su nekada bili. Sve te promjene na gore i sve te podjele na svoje i njihove, teško padaju pjesniku i on ih doživljava kao poraz vlastitih ideja i ideala za koje se cijeloga života borio, obrazujući kao prosvjetni radnik mlade u duhu mira i dobra. U duhu bliskosti i ljudskosti koje je sve manje i kojoj je egoizam prepriječio put.

Poezija ne može promijeniti svijet niti ljudsku svijest, ali može pomoći da svijet bude ljepši, a ljudska svijest zdravija i razumnija. Može probuditi uspavane emocije i oživjeti ljubav koje je sve manje među ljudima. Ima u poeziji nečega ljekovitog što se ne može pronaći u farmaceutskim pripravcima. Možda je to onaj željeni Ormanov čaj za pisanje pjesama. Jedino što treba otkriti jeste naziv trave ili travnih mješavina od kojih se taj čaj pripravlja. Ili banje koja liječi reume i druge bolesti kao u rimovanoj jedno-strofnoj pjesmi posvećenoj banji Reumal iz Fojnice, a koja glasi: *Umal mi reumal reumu ne izliječi / da joj lijeka ima ovdje bi ga bilo / al mi boli ljute ublaži i spriječi / ljubaznost osoblja – nasmiješene riječi./*

Lijepa riječ liječi svaku bol u duši i ranu na srcu koju zadajemo jedni drugima, namjerno ili nenamjerno, direktno ili

indirektno, nisko ili visoko. A lijepu riječ sve manje koristimo, iako lijepa riječ ništa ne košta i nalazi se u svačijem rječniku. I onom govornom i onom književnom. Samo je treba vratiti u naš svakodnevni govor i život, dakako.

PREBIRANJE ZRNEVLJA ŽIVOTA

Lidija Leskur: *PREBIRANJE, Kerigma-Pia, Zagreb, 2018.*

Poezija je vjera života. Vjera je poezija življenja. Tako bi se mogla pojednostavljeno definirati zbirka pjesama **Prebiranje** splitske pjesnikinje Lidije Leskur. Od prve pa gotovo do posljednje stranice zbirka je ispunjena simbolima vjere i pobožnosti što je, u izvjesnoj mjeri, udaljava od realiteta prozaične sadašnjosti i odvodi u sferu nadnaravne duhovne poetike. Ili poetike religijske duhovnosti koja je ponajviše prisutna u vjerskim krugovima, odnosno u krugovima duboko religioznih vjernika.

Religioznost je inače fenomen koji se, kao i mnogi drugi individualni i društveni fenomeni, može razvrstati u više kategorija ili stupnjeva, počev od najblažeg pa do onoga koji se, uvjetno rečeno, može nazvati ekstremnim. Njega danas susrećemo pretežno u nekim islamskim zemljama, ali i u nekim drugim dijelovima svijeta gdje dominiraju velike religijske zajednice.

Svoju odanost vjeri i Bogu kao svevišnjem simbolu vjerovanja, Lidija Leskur iskazuje već u prvoj naslovnoj pjesmi *Prebiranje* u kojoj se ispovijeda riječima: */Prebirem dane / Prebirem misli / Prebirem molitve... I pita: Jesu li to ljestve / Do Tebe Gospodine?* Svoju bezgraničnu ljubav i odanost Svevišnjemu potvrđuje u pjesmi *Moj Bog*, stihovima: *Tebi se klanjam, Tebe molim / I nikoga više ja tako ne volim.* Ljubav jeste skup emocija bez granica i pravo je svakoga da je dijeli s kim hoće i kako poželi. No, realno je da majka svoje dijete voli više od svega na svijetu, jer ga je rodila i odgojila. Jednako ili podjednako tako i otac.

Ovozemaljski svjetovni život, za razliku od imaginarnog drugog svijeta sa koga se nitko nije vratio niti je kakvu poruku poslao, pruža nam onoliko koliko sami stvorimo ili naslijedimo od svojih najbližih. Svjesna je toga i pjesnikinja pa u pjesmi *Život je s druge strane* zapisuje stihove: *I dok tako čekaš dugu / Iza kiše da se svije / Nitko nikad, a ni prije / Ne prijeđe na stranu drugu*. Može o ovom svijetu misliti tko šta hoće, može živjeti kako mu je volja, ali od ovoga svijeta boljega nema i on nam je darovan koliko i mi njemu. Tu uzajamnu vezi treba poštovati i cijeniti, jer bolje veze između stvarnoga i stvarnih niti je bilo, niti će biti. Vjera jest dobar lijek za dušu, posebno za onu koja pati, ali su njezini dometi u realnom i racionalnom, a ne u imaginarnom i neracionalnom.

Okrenutost zbiljnom i realnom posebno se očituje u pjesmi sugestivnog naslova *Prođi bolnicom*. U njoj Lidija opisuje neka stanja kroz koja prolazimo i koja teško proživljavamo, zaboravljajući pritom da postoje još gore životne situacije, kakve su, primjerice, one bolesničke. *Kad misliš da si sam / Kad ti vrijeme pokvari dan / Kad ne stigneš što naumiš / Kad misliš, manje sam vrijedan / Prođi bolnicom...* Tek tada ćeš se uvjeriti da postoji gore od gorega i da je zdravlje iznad i ispred svega ostaloga. I znat ćeš da si sebi i svojim važniji od svega drugoga. Neka vjere, uvjerenja i povjerenja. Ali, ti si ona ili onaj koji kroji i odlučuje o svojoj sudbini. Ti ostavljaš plići ili dublji trag stazom kojom hodiš i vodom kojom brodiš. Ti plačeš kad si tužan i pjevaš kad si veseo i kad ti se pjeva. Baš onako kako Lidija Leskur svjedoči u pjesmi *Moj rođendan*: *- Dan kad sam postala / I dobila mjesto i broj / Da po ovoj našoj zemlji / Ostavim svoj trag i poj*.

Trag će svakako ostati, a i pjesme će nas nadživjeti jer istinske *Vrijednosti su vječne*, kako potvrđuje pjesnikinja stihovima

pjesme toga naslova: *Okiti se vrlinama / Zablistaj čistoćom / Obračunaj se s manama / I vlastitom zloćom.*

Tom se porukom završava Lidijin dio zbirke, a u dodatku je uvršteno osam pjesama njezine pokojne majke Ksenije Jelić. Sve te pjesme nose pečat posvete Bogu i svecima u koje je za života vjerovala. Osim jedne pod naslovom *Praznina* iz koje prepisujem ove stihove:

Sad na riječi vaše, ja ostajem nijema / Na lažnu ljubav, ja ostajem hladna /

Na mržnju vašu, ja ostajem mirna / Jer sad u meni stanuje PRAZNINA.

Tako je to kad isteče život i kad se ulije u more praznine. Plavo ili sivo – svejedno. Iza njega ostaje samo pjesma. Tužna ili vedra, e ... to već nije isto. Vedre nas pjesme bude – tužne nam skraćuju san.

PUT OD DANAS DO SUTRA

Minela Moranjkic Ćosić: CESTA ZA NIGDJE, Grafit, Lukavac, 2018.

Od svih knjiga koje čitam i o kojima pišem, najdraže su mi zbirke poezije. Poslije njih dolaze aforizmi, pa priče, eseji i... tek na kraju - roman. Zapravo, romane rijetko i teško čitam jer su dugi, zamorni i, uglavnom, sa izmišljenim radnjama i likovima koji me ne zanimaju, niti u meni bude posebne osjećaje. Još, ako nisu bliski realnom svijetu i životu, pokraj takvih štiva i naslova prolazim obično zatvorenih očiju.

Poezija je nešto sasvim drugo. Kratka je, jasna, ispunjena emocijama, s pažljivo odabranim stilom i leksikom, bliska ljudskoj duši i pitka kao piće koje volimo. Svaka pročitana dobra zbirka poezije pamti se po pjesmama koje su ostavile neizbrisive tragove u našim mislima ili po stihovima nesklonim zaboravu. Kao u magli, sjećam se radnje davno pročitano^g Andrićevog romana „Na Drini ćuprije“ ili Selimovićevog „Derviša i smrti“, ali zato u pola noći mogu ponoviti i danas veoma aktualnu Šantićevu strofu „Ostajte ovdje!... Sunce tuđeg neba, neće vas grijati ko što ovo grije; grki su tamo zalogaji hljeba, gdje svoga nema i gdje brata nije“, koju sam naučio napamet prije punih šezdeset godina. Znam da se nekima ova usporedba, zbog navedenih imena i jezika, neće dopasti, ali to je njihov, a dijelom i ... moj problem. Tek, ovim primjerima želio sam naglasiti razlike između duge prozne i kratke lirske forme, zbog čitača koji više vole jednu ili drugu vrstu književnog stvaralaštva.

No, da se vratim temi zbog koje sam napisao ovakav uvod. Nedavno sam dobio, a ovih dana pročitao zbirku poezije pod naslovom ***Cesta za nigdje*** bosansko-hercegovačke pjesnikinje Minele Moranjkic Ćosić. Zanimljivu knjigu od stotinu i više pjesama s

naslovom koji nas usmjerava tamo odakle smo pošli ili gdje (ne)ćemo doći. Kad pročita ovu knjigu i analizira poruke koje ona nudi, svaki dobronamjerni čitač sam će zaključiti zašto je pjesnikinja svojoj prvoj stih-zbirci dala ovakav naslov.

Pjesme koje je autorica uvrstila u *Cestu na nigdje*, pisane su u posljednjih dvadesetak godina, u vremenu opterećenom poratnim nedaćama i problemima kroz koje prolaze ljudi u Bosni i Hercegovini. Na prostoru koji se, makar privremeno, gotovo pa odrekao ljubavi na koju smo mi stariji navikli. Mladi su se, nizašto krivi ni dužni, našli na tome brisanom prostoru i valjalo im se snaći i živjeti kao da se tu ništa strašno nije dogodilo. A dogodilo se puno toga što ne može stati u zdrav razum i što je ostavilo dalekosežne posljedice na međuljudske, međunacionalne, međureligijske i sve druge odnose na tim, može se slobodno reći – ukletim prostorima na kojima su se u prošlom stoljeću vodila tri rata.

Sretna je okolnost to što se ogromna većina mladih koji nisu sudjelovali ni u jednom od tih ratova, niti su im na bilo koji način doprinijeli, u ovom stoljeću okrenula novim vrijednostima i što na blisku prošlost gleda s prijezirom koga ona zaslužuje. No, nažalost, ima i onih koji, umjesto nove ljubavi, nastoje i dalje sijati kancerogene klice netrpeljivosti i mržnje što razara ljudski um i duše željne mira, slobode te individualnog i općedruštvenog prosperiteta. Prvima je Minela ispisala i posvetila cijelu knjigu, a drugima je ponudila naslov kao opomenu da se vrate na put koji vodi u ljepšu i ljudskiju budućnost. Tako sam doživio cijelu ovu zbirku stihotvornih poruka, i u tom je svjetlu i riječi preporučujem i drugim čitačima.

Cesta za nigdje knjiga je lirskih impresija, podnebesnih misaonih staza i zemnih putokaza što prikazuju svijet u kome živimo

onakvim kakav stvarno jeste i razotkrivaju njegove mane i vrline s kojima se nosimo i, do određene mjere, ponosimo. U tom svijetu ima zavisti, zlobe, jala i žala. Ima i radosti, sreće i ljepote koliko nam je potrebno da zavolimo život i da ga učinimo dragim i poželjnim. Upravo onoliko i onako kako to pjesnikinja predočava stihovima iz pjesme pod naslovom *Riječ je o čovjeku*.

*Kad budi se u tebi zakašnjeli otpor,
vlastitih pobuda kad čuješ odjek,
odvagaj ko žrtva je a ko zlotvor,
ne boj se pogrešnih odluka jer ipak si samo čovjek.*

A čovjek kao i sva druga živa bića ima pravo na greške. Podrazumijeva se, greške na svoj, a ne na tuđi račun. Greške kakve pravi ptica kad izgubi jato. Kakve čini riba kad zagriže mamac. Ali ne i greške koje plaćaju drugi vlastitim dobrima, tijelom i životima. Takve greške mnogi čine zarad svoga dobra i zbog egoizma koji nema mjeru.

Na stazi života kojom se krećemo puno je prepreka, uspona, padova i trnja koga moramo savladati ili zaobići da bi stigli do cilja. Ne cilja kao krajnjeg odredišta, već kao mjesta predaha za odmor od pređenog puta i prikupljanje snage za dalje kretanje. U pjesmi *Makadam života*, svjesna krivudavosti staza kojima hodimo, autorica se s pravom pita...

*Gdje smo mi? Kojom smo stazom krenuli?
Prašnjavom cestom koja nema izlaza?
Sami smo krivi, nismo se prenuli
Do srdaca slomljenih sad nema prilaza.*

Svijet u kojem živi i pulsira Minela Moranjkić Ćosić prepun je svijetlih i tamnih nijansi. Bisernih, pepeljastih, modrih, ali i sivih. No, pjesnikinja ne bi bila to što jest, da sve te boje ne stapa u dugu koja svojom ljepotom obasjava život i čini ga raznolikim, poželjnim i

dragim. Prednost je pjesnika u odnosu na druge ljude, to što mogu u svakom trenutku nijansirati život bojama i tonovima koji oplemenjuju vid i sluh i biranim riječima pretočiti ih u stih i pjesmu što nas uzdiže do nebeskih visina i zvjezdanog prostranstva.

*Moj svijet je ptica širokih krila
I nema stega koje ga stišću,
U oku mi biser, oko srca svila
Nošena vjetrom ko suho lišće.*

Tako poetesa hodi, zbori i romori kroz pjesmu *Moj svijet*, uvjereni da svako od nas u nepreglednom planetarnom ima svoj mali, ali široki svijet u kome nalazi smisao življenja i ljubav za svaki trenutak vlastitog postojanja. Život je polje koga svako od nas obrađuje na svoj način. Neko strpljivo i marno da u njemu sve raste i cvjeta kako se samo može poželjeti. Drugi bezvoljno i s mukom, što ne donosi željeni rezultat. A treći nemarno tako da im na životnom polju, umjesto zdravih plodova izniču korov, ostruge i kukolj.

U Minelinim pjesmama ljubav je stalan osjećaj i dominantno stanje nade i očekivanja. Ona je misao koja nas prati na svakom koraku. I kad smo sami i kad smo s drugima. Ljubav je nekad otvorena kao pogled ili riječ, nekada pritajena kao šutnja, a nerijetko prikrivena kao sjeta bez vidljivih znakova prepoznavanja. Kao i sve drugo, ljubav prolazi kroz razne faze nastajanja, rađanja, trajanja i privremenog pa čak i trajnog gašenja. Jednu od tih faza nalazimo u stihovima pjesme *Žal*.

*Ponekad noću dok sklapam umorne vjeđe
Klati se nemir, što se ljubavlju zvao.
Zvonkim se osmijehom smiješ sve rjeđe i rjeđe,
A za taj biser ovo bih svitanje dao.*

Žal je pojmovno vezan uz pomalo elegičnu, ali puno više duboko proživljenu lirsku bosansku pjesmu sevdalinku. U ovu zbirku autorica je uvrstila i nekoliko takvih pjesama. Zapravo, novih

tekstova sevdalinki koji nisu uglazbljeni, a koji su nastajali uz druge pjesme sličnog sadržaja i osjećajnosti. Premda im za punu životnost nedostaju note, glas i duši bliska muzika, te pjesme funkcioniraju kao sastavnice pjesnikinje intime u trenutcima sevdah raspoloženja, koje je u Bosni i Hercegovini mentalno stanje duha i neprolazne ljubavi.

Ima u ovoj zbirci i dosta pjesama pisanih slobodnim stihom bez rime i melodičnog ritma. U njima se oslikavaju slične, ali i druge vrste raspoloženja kroz koja prolaze pjesnici Mineline provenijencije. Te pjesme, u svakom slučaju, obogaćuju zbirku novim formama i sadržajima te otkrivaju bogatstvo njezinog intimnog lirskog svijeta i svakodnevnog načina življenja.

Gledano u cjelini, zbirka poezije *Cesta za nigdje* vodi nas u smjeru kojim se krećemo od rođenja do one faze života kad sagledavamo pređeni put i promišljamo svijet oko sebe u totalitetu prostora i vremena što nam je dodijeljeno. Koliko će naše postojanje trajati, e to je za neku drugu pjesmu, priču ili knjigu koja će tek biti napisana i objavljena.

LJEPOTA KRATKOG PJEVANJA

Joso Živković: TRAGOM POKORENIH ŽELJA, DHK i DHKHB, Osijek – Mostar, 2019.

Posavski pjesnik Joso Živković (Kostrč, Orašje, 1960), samozatajan je poet s neobičnim životopisom kakvim se odlikuju rijetki domaći pisci. Nakon završene škole u rodnom mjestu, otisnuo se u svijet gdje je dugo radio i putovao po svim kontinentima u želji da upozna druge narode i njihove kulture. Usput je bilježio i slikao sve što mu se učinilo zanimljivim i to pretakao u lirske zapise, slike i fotografije koje je izlagao na brojnim izložbama. Od lirskih motiva i doživljaja izatakao je i iskovao na stotine pjesama koje je kasnije uobličio i objavio u šest zbirki poezije. Za posljednju u tom nizu pod naslovom ***Tragom pokorenih želja*** primio je brojna priznanja i nagrade, među kojima i onu glasovitog poete Antuna Branka Šimića

Joso Živković ne piše puno kao neki drugi pisci. On se ne razbacuje riječima ni u knjizi niti u međusobnoj komunikaciji. Štedljiv je spisatelj i oprezan sugovornik, kome je važno svako slovo i dragocjena svaka misao. Zato, u prenošenju promišljenog, bira samo ono što će ostaviti dubok trag i što neće zamoriti ni njega niti čitača ili sugovornika. Malo je takvih autora i komunikatora, pa ih utoliko više treba poštovati i cijeniti sve ono što kažu i zapišu.

Zbirka poezije *Tragom pokorenih želja* sadrži blizu šezdeset pjesama razvrstanih u pet ciklusa s naslovima: *Pokorene želje; Duboke brazde; Vrijeme odlaska; Blizina žene i Mirisi rata*. Većina pjesama ne prelazi 6-7 stihova, što dovoljno govori o Živkovićevom racionalnom pristupu jeziku i poetskom izričaju. Svaka njegova proživljena misao filtrirana je i iscijedena iz mora leksike koja se

koristi u prenošenju ljudskih osjećaja i govornih potreba. Već samim naslovom u prvom ciklusu, on jasno stavlja do znanja da će vlastite poetizirane želje pokoriti na način da budu kratke, jasne i razumljive svakom čitaču. I onom profinjenog pjesničkog ukusa, i onome koga poezija zanima koliko i lanjski snijeg. Joso sve njih stavlja pred isto iskušenje koje se može izreći u jednoj rečenici: Pročitajte knjigu uz mali utrošak vremena, pa onda sudite o piscu i djelu na svoj osebujan način. Radost čitanja jednaka je pjesmi *Radost čekanja* u kojoj... *Čekamo izlazak sunca. / Sva je ljepota rađanja u zrakama. / Kad se radujemo svjetlu, / nije mrak u nama.* U ovom kratkom opisu svitanja sažeta je ljepota radosti čekanja koja nas budi svakoga jutro, a obasjava samo u svijetlim trenucima, koji su rijetki, ali baš zato svima neizmjerljivo dragi.

Duboke su brazde zaorane u našim životima i ocrtane na našim licima i u našim dušama. One se kao ptice ne selice lijepe za našu kožu i talože u naša sjećanja, da bi svjedočile vremenu koje teče rijekom budućnosti prema moru prošlosti. I naše i sveopće i povijesne. Čovjek je samo dašak zraka, zrno pijeska i zera kišne kapi koja se raspe kad udari o tvrdu podlogu. Zemlja nas na kraju sve upije, a nebo usiše paru koja naš duh i dah dignu u visine. A prije toga događa se... *Ognjište ljepote*, koga pjesnik slika riječima: *Kad nam vrijeme ovjesi kožu / i ženama našim grudima, / kad naore čela, / mirno će prijeći na potomke. / Ako hoćemo / da se ne ugasi ognjište ljepote / i tragovi vječnosti u nama, / moramo gledati kako nam djeca stare.* I moramo podnositi teret samoće, koja je bliska svakom ljudskom biću. *Nije teška svagdanja samoća, / koju čovjek smetne s uma / čim netko pokuca na vrata. / Bolna je ona u mozgu i zalogaju, / žuljevima namicana, / samotna u misli i plodu.* Bolne su i godine koje smo proživjeli, što u dobru, što u manjem dobru jer, godine su teret kojega cijeloga života nosimo i podnosimo, skupa s

naizmjeničnim godišnjim dobima koja se ciklično smjenjuju i ponavljaju, bez mogućnosti da im promijenimo red i raspored. Poet o njima s nostalgijom pjeva: *Godine se u koloni sele / i moj život vuku, / a meni se ne putuje. / Idu prema suncu, / ili se vraćaju u zemlju / da se do kraja raspelude.* I da iz nje, po volji prirode, izniknu nova bića, neki novi ljudi, naši ponovljivi potomci života. Reinkarnacija nas samih u njima samima!

Vrijeme dolaska ostalo je za nama. Nepovratno i neponovljivo. Pred nama je sada *Vrijeme odlaska*, koje nikoga neće mimoći. Čak ni... *Ako se pokvari sat*, kao u istoimenoj pjesmi. Jer... *vrijeme i život i dalje kucaju / u nekom drugom satu, / u nekom drugom tijelu.* Uz to je vezano pjesnikovo *Otkrivanje*, u kojem kaže: *Čuvao sam lopatu / kojom je pokopan moj otac. / Ona mi je otkrila / da između oca i sina / raste zemlja. / Godine života / dovele su me do groba. / Umro je Bog u meni, / ali nisam ja u njemu.*

Na ovom bi mjestu mogao presahnuti pjev, ali on i dalje traje. On i dalje teče, jer je uz njega *Blizina žene*, poetski ciklus koji obiluje kratkim lirskim mislima i primislima što otkrivaju ljubav i svjedoče o njezinoj neprolaznoj ljepoti i neugasivim žudnjama. Joso Živković ni tu se ne rasplinjuje riječima, niti razbacuje osjećajima. Strpljivo bira misli i pažljivo slaže riječi u slike koje nagovještavaju uzvišenost ljubavi, i njezinu nužnost u ljudskom životu. Šta bi bio život da nema ljubavi? Ništa, ili gotovo, pa ništa! Bio bi prolaznost koje bi se svi rado odrekli, ili bi na kraju svega, porekli vlastito postojanje. Ali, *Blizina žene* tome se opire i to poništava. I otkriva da... *Svake noći / u pobuni protiv samoće / tražio sam blizinu žene. / Prije sna i tihovanja / zajedno smo pili nektar / i dugo mirisali. / A u jutro uvijek isto; / kao da nismo skupa disali.*

I sa ovim stihovima moglo bi prestati Josino pjevanje, da nije pošasti rata kroz koga je prošao i koji je ostavio duboke doživotne rane na tijelu i u duši pjesnikovoj. Rat je zlo i svako tko o njemu priča a tko ga veliča, ne misli nam dobro. Sve proslave pobjednika tužna su i ružna ruganja poraženima jer, dostojanstvo nije u slavi, već u neprolaznoj ljudskosti. Pravi Čovjek ne likuje nad poraženom žrtvom. Nad žrtvama likuju neljudi, ma šta oni mislili o svojoj ratnoj pobjedi. U pjesmi *Grižnja*, Joso Živković to potvrđuje stihovima: *Izgorjelo je sve u mozgu, / u dušama i na zemlji. / Nitko se ugrijao nije, / ostala je samo grižnja / i počinjeni grijeh.*

Eh, da je više ovakvih pjesnika, koji s malo riječi kažu ono što umni misle. I koji se znaju za grijehе kajati, a za dobra djela hvale kazivati. Danas mržnja ne bi sjeme rasipala, već bi ljubav svuda oko nas cvjetala.

OTVORENI ŽIVOTNI KRUGOVI

Milan Rupčić: KRUGOVI NA POVRŠINI, Vlastita naklada, Zagreb, 2019.

Pisac Milan Rupčić relativno je kasno objavio svoju prvu knjigu pjesama. Imao je navršenih 64 godine života kad je čitačima odaslao svoju prvu zbirku pjesama ***Sjećanja pod hrastom***. Od 2012. do 2019. godine objavio je devet novih književnih naslova uz jedno dopunjeno izdanje prvotiska. Uglavnom su to zbirke pjesama, pripovijetki i aforizama. Odlazak u mirovinu i kod njega je probudio potrebu da iskoristi slobodno vrijeme na najbolji način. Umjesto ribarskog štapa ili sjedenja u zadimljenim kavanama, okrenuo se peru i kompjuteru i ispunio svoju staru želju – da piše o prošlom i sadašnjem vremenu te tako ostavi trajne tragove svoga postojanja. Slično su kroz povijest postupali mnogi poznati i manje poznati pisci čija djela danas sa zahvalnošću čitamo.

Za razliku od nekih svojih vršnjaka koji su pod stare dane započeli pisati memoare ili druga duga prozna djela, Milan se u startu opredijelio za poeziju i aforizme kao kratke spisateljske forme koje traže osjećajnost i misaonu dubinu, a ne oduzimaju puno vremena za prenošenje na papir i u tiskane knjižne uratke. Poezijom se tako vratio u svoj zavičaj, ličku Rastoku u kojoj je uz djeda i ujaka proveo dobar dio djetinjstva, uživajući u ljepoti prirode i raskošnom zelenilu šuma, rijeka i livada te opojnom pjevu ptica i mirisu cvijeća.

Vidi se to najbolje po prvom ciklusu *Mjesec nad Otešicom* njegove jedanaeste knjige ***Krugovi na površini***. U taj dio uvrštene su pjesme koje riječju slikaju i opisuju nikad zarastao put kojim je prošao od sela do grada, a kojim rado prolazi i danas samo obrnutim smjerom. Rastoka je za Rupčića ostala ishodištem u kome je doživio

svijet u njegovom punom sjaju i ljepoti. Svi kasniji doživljaji bili su samo dopuna detalja koji čine cjelinu ljudskog života. To se najbolje vidi i osjeti u *Pjesmi srca*, u koju su, uz ostale, zapisani i ovi stihovi: *Eh, Rastoko, Rastoko...Činila si me čvrsta sočnim livadama i krošnjama, sadnjama i jesenjim berbama... Kupala si me u rakitama, bistrinom hladne Otešice...Učila si me poniznosti pred veličinom i snagom prirode...Trajno sam zahvalan na svemu koliko si svoje unijela u mene.*

Nostalgija za prošlim vremenima i doživljajima stalni je pratitelj pjesnika, ma gdje se nalazili i ma kako živjeli. Djetinjstvo na selu nosi pečate izvornosti i ne zaborava i naprosto traži da se sve to prenese na papir i sačuva za generacije koje dolaze. U vremenima pred nama, sela će za ogromnu većinu djece biti egzotikom koja se uči iz knjiga i doživljava kao nešto strano i nepoznato. Na to upućuje sadašnjost u kojoj se gase seoske škole, propadaju stare kuće i imanja, zarastaju staze i bogaze kojima smo mi stariji u djetinjstvu prolazili i gdje smo provodili lijepe dane i godine.

U drugom ciklusu nalaze se limerick pjesme pisane po matrici poznatih irskih pjesama iz devetnaestoga stoljeća nastalih u irskom gradu Limericku. To su tugaljive i šaljive, pomalo ironične pjesme sastavljene od pet stihova uvezanih rimom 1-2-5 i 3-4. Teme ovih pjesama uzimaju se iz realnog života i oblikuju u duhovite ironične, satirične i metaforične strofe koje imaju za cilj nasmijati čitača i uvijeno se, onako ispod žita, narugati nekoj ružnoj pojavi i njezinom glavnom nositelju. Na primjer, nezavršenoj bolnici u Blatu pokraj Zagreba koja desetljećima propada zbog loše gradske i državne zdravstvene politike prema strateškim investicijama započetim u doba samoupravne socijalističke izgradnje. U kratkoj pjesmici pod naslovom *Vrbe u Bolnici*, Rupčić ironično primjećuje:

*Jedan je iz „Tempa“ gradio Bolnicu na Savi.
„Šta ako je poplavi?“ - vrtio je tad po glavi.
Gradio je on i mislio „tu će i mene liječiti“,
Nije ni sanjao da će to netko spriječiti.
Rastu vrbe i fazani, usred Bolnice, tamo na Savi.*

Na sličan način i u istom tonu pjeva u stilu bećarca i o drugim pojavama, mjestima i nadobudnim 'junacima' koji su zadužili zemlju, ne velikim djelima, već promašajima od kojih narod boli glava, a politiku i političare neki drugi organi. Tako je to u jednoj zemlji 'bedaka' na brdovitom Balkanu iz koje i danas čete bivših đaka odlaze busevima u druge države tražiti posao i spas od svakodnevnih priča o bivšem ratu kao da se to zlo dogodilo prije godinu-dvije, a ne prije dva-tri desetljeća. Tko misli da to tako treba, neka i dalje misli. Na volju njegovu i na našu nevolju.

Središnji dio knjige zauzimaju tri ciklusa haiku pjesama. U književnom smislu to je i najupečatljiviji dio ovog iznimno zanimljivog štiva. Milan Rupčić je odličan haiku pjesnik. On znalački bira teme i obogaćuje ih dubokim misaonim sadržajima sa efektnim završetcima. Hrvatski haiku pjesnici spadaju među najpoznatije u svijetu i u samom su vrhu po broju osvojenih međunarodnih priznanja. Biti u tom krugu haiku velikana, izazov je koji zahtijeva maksimalni angažman i kontinuirano bavljenje tom vrstom literarnog stvaralaštva. Rupčić to zna i zato skoro svakodnevno ispisuje nove stihove koje priprema za svoju drugu samostalnu zbirku haiku pjesama. Iz ove zbirke prepisujem nekoliko haikua koji su potvrda kvaliteta njegovih misaonih uradaka.

*Stara kuća /obrasla korovom - / zaborava.
Posnu kost / pas skupo platio - / slobodom.
Oštrinu trna / zanosnim mirisom / skriva ruža.*

*Saveznici; / kosa, vodor, brus / i rosa.
Pljusak / na trešnjinu cvijetu / ostavio suzu.*

Četvrti tematski ciklus sadrži izabrane aforizme i druge misli. Po kratkoći leksike i dubini misli, ovaj je ciklus logičan nastavak prethodnog. Kao i većina hrvatskih pisaca starije generacije, Rupčić voli kratku formu izražavanja i zato aforizmima pridaje značajno mjesto u svome stvaralaštvu. Da je i tu uspješan potvrđuju i aforizmi koje citiram:

*Gradiš li karijeru, ljubi vođu kao bližnjeg svog.
Na starijima politička glupost ostaje.
Svako vrijeme ima svoju glupost. Svaka glupost ima svoje vrijeme.
Socijalistički radnik bio je zaposleni drug, sada je gospodin bez
posla.
Mijenjam kraljicu za konja.*

Ovom zaključnom konstatacijom završavam osvrt na knjigu u kojoj će ljubitelji poezije i aforistike pronaći dovoljno dobrog i kvalitetnog gradiva za čitanje i analizu piščevih misli i riječi. Knjige takvoga sadržaja kod nas se ne objavljuju tako često, pa autor Milan Rupčić zaslužuje sve pohvale za uloženi trud i sredstva u svoje *Krugove na površini*, koji se smanjuju sa svakom novootvorenom stranicom, da bi se zatvorili završnom misli na posljednjoj korici koja glasi: *Što je život nego krug na vodi...*

**ODBLJESCI
PROZNE
VEDRINE**

PRIKAZ POLA PROČITANJE KNJIGE

Anto Marinčić: RAFAELO, roman, DHKHB, Mostar, 2012. godine

Ovaj se osvrt razlikuje od svih koje sam do sada napisao i objavio. Napisao sam ga, naime, nakon polovično pročitane knjige-romana **Rafaello**, bosanskohercegovačkog i hrvatskog književnika Ante Marinčića. Postupio sam tako poštujući upute glavnog junaka romana, lokalnog pisca umjetničkog imena i prezimena Rafaello Letica. Taj nekadašnji pjesnik, a kasnije regionalno afirmirani prozaist, u prezentaciji svoga romanskog stvaralaštva, bez dlake na jeziku ponudio je formulu kako bi ubuduće trebalo pisati prozna štiva. Po njegovom mišljenju, autor bi trebao svaki napisani roman skratiti na polovicu. U daljem postupku, preostalu polovicu urednik bi trebao srezati napola, tako da ostane jezgrovit sadržaj onoga što je pisac zapravo htio reći i poručiti svojim čitačima.

Slažući se s tom teorijskom spisateljskom idejom, prisjetio sam se jedne pragmatične promocije u Društvu hrvatskih književnika od prije petnaestak godina kada je pjesnik, inače Marinčićev imenjак, Ante Stamać, govorio o knjizi jednog pjesnika čije sam ime odavno zaboravio. Tada je ugledni akademik Stamać, govoreći općenito o poeziji pa i o knjizi koju promovira, namjerno ili slučajno napomenuo kako zbog zauzetosti brojnim poslovima na fakultetu gdje je radio, u Matici Hrvatskoj, Akademiji HAZU, DHK-au i drugim institucijama kulture gdje je imao brojna zaduženja, ne stigne čestito pročitati ni jednu knjigu godišnje. Moram priznati da sam se na tu opasku onako u sebi nasmijao, jer sam već ranije primijetio da njegov govor o knjizi i autoru bjelodano pokazuju kako to djelo nije pročitao, niti mu je pjesnikova biobibliografija bila poznata.

Nije pokojni Stamać bio jedini prikazivač i promotor koji nije stigao pročitati djelo koje promovira. Takvih je danas više nego što imamo prstiju na nogama i rukama. I ja im se priključujem ovim javnim priznanjem i obrazloženjem zašto sam tako postupio. Jednostavno sam ispoštovao ideju i formulu glavnog junaka Marinčićevog romana, uvaženog kolege književnog imena i naziva djela: Rafaelo. No, za razliku od nekih prikazivača i kritičara koji pišu o nepročitanim ili polovično pročitanim knjigama, ja svoj grijeh površnosti otvoreno priznajem i dodajem da sam u znak pokajanja i pokore pažljivo pročitao recenzije romana napisane od strane tri etablirana literarna znalca: književnika Tvrtka Gavrana, dr. sc. Marice Petrović i prof. Željka Grahovca. Svako od njih je, na svoj način i iz svoga ugla, vidio i prosudio o tom proznom djelu, nudeći ga nakladniku i štionicima kao zanimljivo štivo vrijedno čitanja i trošenja vlastitog slobodnog vremena.

Elem, kad sam sve naprijed priznao i otkrio pravo stanje stvari, red je da iznesem i neke osobne impresije o... na preskok pročitanom romanu. Nadam se da mi autor Anto Marinčić kao stvarni pisac i Rafaelo kao njegov dubler ili literarni alter ego, neće zbog toga zamjeriti. Ni na iskrenosti, a ni na razumijevanju djela na osoban način. Uostalom, i recenzenti su ga doživjeli i interpretirali svako na svoj način. Sa sličnostima i razlikama koje su dobro došle ako se uzajamno ne isključuju. A u ovom slučaju takvih isključujućih razlika nije bilo, pa se nadam da ni ja neću biti s druge strane barikade.

Roman *Rafaelo* zanimljiva je sadržajna i emotivno uzbudljiva priča o dvojici lokalnih bosanskih momaka inače prijatelja koji su, svaki na svoj način, trošili život u uzajamnom razumijevanju i čestom neslaganju o bitnim egzistencijalnim pitanjima. Prvi, pisac i novinar

Rafaelo Letica, kome je autor posudio dio svoje autobiografije, okovan je lokal patriotizmom i domoljubljem od glave do pete, ali nezadovoljan svime što se oko njega događa. Rekao bih, s razlogom, jer se u vremenu u kome se odvija radnja romana odigravaju prljave ratne i poratne igre u Bosni i Hercegovini i, razumije se u sredini u kojoj živi i radi, a iz koje je bio privremeno izbjegao. Igre u kojima je i on jednim od sudionika, kako na području političkog djelovanja, tako i u sferi tranzicije društva iz dokinutog sistema socijalističkog samoupravljanja koga mnogi, zbog tada vladajućih komunista, krivo oslovljavaju imenom „komunizam“, u sustav kapitalističkih društvenih odnosa, kome ti isti tepaju kao novom 'demokratskom društvu'. Marinčića to nazivlje toliko ne zanima, koliko ga zanimaju promjene ljudskog ponašanja i uopće, transformacija psihe bivšeg socijalističkog radnog i neradnog čovjeka u sveopćeg ljudskog gospodina.

Te promjene ponajbolje se ocrtavaju u liku drugog junaka Marka, koji je život shvatio kao prolaznu fazu od rođenja do smrti, i za relativno kratko vrijeme svoga trajanja uzeo od njega sve ono što mu se pružilo. Navedeni Marko u ratnom i poratnom grabadžijskom razdoblju, za razliku od radišnog, upornog, ali i nesigurnog Rafaela, danonoćno se zanosio idejom kako će jednoga dana postati milijunaš. U tom sanjarenju podsjeti me je na čuvenog „Del Boja“ iz kultne engleske serije „Mućke“, premda se od njega fizičkim izgledom potpuno razlikovao. Marko je, za razliku od omalenog snalažljivog uličnog trgovca iz Pekama, bio krupna momčina crvenkaste boje i ne baš brzih pokreta. Volio je puno čitati, a posebno literaturu o mrežnom marketingu koja ga je do te mjere okupirala, da je kupovao sva izdanja do kojih se u to vrijeme moglo doći. Ljubav prema knjigama naslijedio je od oca koji je bio vozač direktora u kombinatu za proizvodnju papira i papirne ambalaže.

Zahvaljujuću stečenom znanju o prevarantskim modelima mrežnog marketinga, Marko se relativno brzo uspeo na ljestvici do direktnog distributera, što mu je donosilo pozamašnu zaradu. San o milijunima počeo se tako ostvarivati na najbolji način. Bez rada i napora. Putovanjima od grada do velegrada. Kako priliči vremenu i poretku u koga je društvo netom uplovilo.

Za to vrijeme spisatelj Letica zlopatio se od nemila do nedraga, pišući životna djela koja su tiskana u neograničeno malim tiražama. Tek tolikim da se zadovolje potrebe lokalnih ljubitelja knjige koji su se brojali jedva stotinama. I dok je Marko, zahvaljujući mrežnom marketingu osvajao svijet, Rafael je tezgario u lokalnoj sredini i zgražavao se nad negativnim pojavama koje su se u njoj događale. Pred njegovim očima snalažljivi, pokvareniji i promućurniji bogatili su se preko noći, stjecali diplome fakulteta za nekoliko dana, postajali tajkunima u kratkom vremenu, napredovali na političkim položajima u jednom izbornom ciklusu. Neki su se okitili i visokim vojnim činovima, kao i prestižnim državnim priznanjima za doprinos u ratu i miru. Kao da ih je sam Lav Nikolajevič Tolstoj pravio i opisivao u svom čuvenom romanu. A romani Rafaela Letice, od tih i takvih junaka i zaslužnika, uglavnom su dočekivani „na nož“, kako bi se uličnim rječnikom reklo. Za njih nije bilo ni potpore, ali ni nekog izraženijeg otpora. Ti i takvi znali su da im njegovo pisanje nije moglo puno naštetiti, pa su radili svoje poslove kako im je najbolje pasalo.

Na sreću, prijateljski odnosi unatoč Markovom biznis napretku i Rafaelovoj spisateljskoj relativnoj stagnaciji, nisu se prekidalili niti kvarili. Svako je gurao svojim smjerom i susretali su se i tehničkim pomagalima komunicirali kad god su mogli i kad se za tim ukazala potreba. U međuvremenu je potencijalni milijunaš mijenjao

hotele, dame i hostese i razbacivao se novcem kao kukoljem. Nije ga sijao kako priliči dobrom (poljo)privredniku, već je sanjario o njivama bez međa i granica kakve su već neki drugi zasijali. I požnjeli, puneći zrneljem svoje pozamašne bankovne račune. Raskalašen život ponekad i za nekoga zna trajati kratko. Tako je i Marko doživio slom. Najprije poslovni, a onda i životni. Balon od sapunice raspršio se prvim ubodom u osjetljivo mjesto. Kula od mrežnom marketinga raspala se, a 'slobodni zidar' Marko završio je na lokalnom groblju.

No, priča u romanu ne bi bila pričom da ne opisuje i druge sudbine. E, tu je autor Anto Marinčić prekršio spisateljsko pravilo skraćivanja do pola i uredničko od pola. Da bi roman bio romanom od 200 stranica, ušao je u živote, a osobito u intimu većeg broja novih likova, uglavnom žena, otkrivajući mnoge pikantne detalje koji su zanimljivi intrigantnim čitačima, ali ne i svakom prikazivaču knjiga. Baš te detalje nisam pročitao i ostavio sam ih onima koji vole viriti u tuđe krevete ili kroz tuđe prozore. S vanjske strane, razumije se. Tu sam izgubio skoro pola knjige. One autorske, dakako. U uredničku polovicu nisam se miješao, premda mi je ona nekako bliskija.

Kako i priliči prikazivaču, zadržao sam se samo na onim dijelovima romana i likovima koji su važni za ovo djelo i za njegove glavne junake. To su u ovom slučaju gospođa afroameričkog porijekla Lissa i njezin sin Petter. Gospođa Lissa, koja se pojavljuje u drugom dijelu romana, u svojim studentskim godinama provedenim u Beču, jednu je noć prespavala s naprijed spomenutim Markom. I iz tog susreta, nakon devet mjeseci rodio se Petter. Naravno, kako i priliči romanesknim zapletima, gospođica Lissa u pravo se vrijeme udala za bogatog ženika Urlicha koji je, da sve bude kako Bog

zapovijeda, a pisac zapiše, stradao u avionskoj nesreći malo prije djetetovog rođenja. Sve se, dakle, dogodilo po onoj narodnoj „I vuk sit i ovce na broju“. Osim Urlicha, koji je na kraju ispao prekobrojan.

U kasnijem slijedu događanja bistri bosansko-afro-američki Nijemac, po inerciji će završiti studij slavenskih jezika u Zagrebu. Potom će započeti političku karijeru u Americi i izrasti u uspješnog američkog senatora koji će, posve slučajno u majčinoj biblioteci otkriti skriptu „Državno-pravni ustroj“ autora Rafaela Letice sa posvetom prijatelju Marku. Onom istom sanjalačkom milijuneru Marku, koji je na seminaru u Mariboru upoznao Lissu i s njom se družio cijelu jednu noć. Tako je otvorena nova stranica u američko-bosanskohercegovačkim odnosima, koja će rezultirati Petterovom posjetom ostarjelom piscu Rafaelu. I što je još važnije, u proročkim Marinčićevim misaonim i literarnim projekcijama, održavanjem nove konferencije svjetskih sila o rješavanju bosanskohercegovačke krize, 21.11.2038. godine, pod nazivom „Petterova uspješnica“. Letica to, kao ni Orwel svoje proročanstvo neće dočekati, jer autor završava roman mnogo godina ranije. Završava ga činom senatorove posjete grobu spisatelja Rafaela Letice.

Epilog romana otkriva da majka Lissa ipak nije otkrila sinu Petru da mu je pravi biološki otac Bosanac Marko, jaran Rafaelov. Eto što su vam ljudske sudbine kada se važne tajne kriju i od vlastite djece.

Pošto je roman po naprijed opisanom priznanju prikazivača ostao nepročitan sredinom u kojoj ima pregršt lascivnih opisa ljubavnih scena i doživljaja, kao i zanimljivih ženskih likova kojih je inače malo u našoj literaturi, sugeriram čitačima da se ne povode njegovim primjerom i da knjigu čitaju s užitkom od prve do zadnje

stranice. Tako će otkriti širinu sadržaja, čitak i pitak stil te bogatstvo narodnog i književnog jezika iz govornog i spisateljskog vokabulara Ante Marinčića. Sve je to vrijedno truda od nekoliko dana čitanja i druženja s ovom iznimno zanimljivom i vrijednom knjigom.

I zašto na kraju ne reći.: možda i proročanskom. No, ako autor i ne pogodi naznačenu godinu 2038. kao Petterovu uspješnicu, neka nova konferencija o bosanskohercegovačkom političkom loncu, po mišljenju prikazivača knjige, održat će se prije ili kasnije. Bez nje se taj lonac, gotovo sam siguran, neće dokuhati.

Tko u to ne vjeruje neka na vrijeme ugasi vatru.

RIJEČ U KORIST DJELA

Vasil Tocinovski: SUŠAČKO POPODNE, Akademski pečat, Skopje i HKD Rijeka, 2015.

Poznati makedonski književnik i sveučilišni profesor Vasil Tocinovski u periodu od 2008. bio je angažiran nekoliko godina kao redovni profesor makedonskog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Za to vrijeme, uz svoj redovni posao, aktivno se uključio u rad Zajednice Makedonaca u Republici Hrvatskoj, zatim Hrvatskog književnog društva i drugih udruga koje okupljaju pripadnike makedonskog naroda koji žive izvan Makedonije.

Svoju misiju sveučilišnog profesora i aktivnog kulturnog djelatnika, pisac Tocinovski upotpunio je s više napisanih i objavljenih priča i knjiga koje su tematski vezane uz sredine u kojima je živio, radio i djelovao kao pronositelj kulture i uzajamne povezanosti makedonskog, hrvatskog i drugih naroda i narodnosti. Svakako jedna od najznačajnijih knjiga nastalih za boravka u Rijeci je zbirka priča pod naslovom ***Sušačko popodne***. Za tu je knjigu, kao i za pojedine priče što su u nju uvrštene, primio više priznanja i nagrada kako u Hrvatskoj, tako i u rodnoj Makedoniji.

Pisanje priča za zbirku *Sušačko popodne* započelo je na poticaj i nagovor autorovog starog prijatelja Hrista Petreskog. Za njegov časopis *Trend* Vasil je napisao prve priče vezane uz istarsko-kvarnersko sredinu koju je poznao još od vremena služenja vojske na prostorima Labina, Buzeta, Motovuna i Pazina. Rijeka je bila novo odredište iz koga su potekle reminiscentne fragmentarne priče uvezane u cjelinu pod naslovom *Pazinski div*. To je asocijativna proza čiji korijeni sežu do autorovih đaćkih dana i godina u kojima mu je slatke čitalačke i gorke učeničke brige zadavao Nazorov

literarni junak Veli Jože. Misaoni susret sa tim likom na Pazinskom Vrh, blizu dvorca Vidoja Grobnika otvorio je herbarij prešanih cvjetova i fresku likova što su ga pratili kroz život, ili se najavljivali kao mogućnost za literarnu obradu i ugradnju u sadržajne i upečatljive priče o životu i prijašnjem putu od dalekog jučer do bliskoga danas. Iz tog herbarija življenja, u ozračju riječkih jutara i večeri i sušačkih podneva, prepisano je petnaest priča koje, svaka na svoj način, oslikavaju vrijeme blisko autoru i ljudima iz njegovog bivšeg i sadašnjeg okruženja.

U životu svakog čovjeka misao je pratilja koja ga nadzire i motri u svakom trenutku njegovog postojanja. Čak i onda kad spavamo, podsvijest vrti film proživljenih, a nerijetko i budućih događanja što se javljaju kao naš san. Nekad lijep i poželjan, nekad ružan i neželjen. Ali vazda prisutan i vazda dežuran u ljudskoj glavi. Kao zbilja od koje bježimo, svjesni da joj do kraja života nećemo pobjeći. A i zašto bi bježali od sebe i svojih misli kad su one slike i ogledala naše duše. I kad su one rasadnik ideja koje pretačemo u priče i druga djela što čine naš život, i potvrđuju nas kao ljudska bića.

Iza jedne priče rađale su se i živjele druge. Glavni lik i narator svake od njih, u manjoj ili većoj mjeri je stari profesor, zapravo, moguće - sam autor. On je junak događanja ili kreator naracije o životu drugih likova, uglavnom sebi sličnih ili bliskih, ali i onih koji su proistekli iz piščeve mašte. Taj profesor u mirovini kroz priču *Sušačko nedjeljno popodne*, uz gorku kavu prisjeća se vremena i ljudi iz svoje mladosti. Imena prijatelja prilagođena su kvarnerskom ambijentu, ali ih umjetnički angažman i biografski elementi povezuje sa osobama drugog geografskog područja. Ustvari, to su

makedonski pisci s kojima je profesor u mladosti drugovao i dijelio slične poglede na svijet.

Ljubavna priča *Zmajeva nevjesta* tematski je vezana uz proze riječkog književnika i autorovog kolege i prijatelja Ernie Gigante Deškovića. Svaka sličnost ispriповijedane radnje sa stvarnim likovima može, ali i ne mora biti slučajna. Zadaća prikazivača nije da otkriva tajne veze između fiktivnog i stvarnog. On samo usmjerava čitača da sam potraži odgovore na pitanje „šta je pisac želio reći“ i da sam donosi zaključke vezane uz pročitano štivo. A ti zaključci mogu biti različiti i ne moraju se čak ni u čemu slagati.

Pripovijest pod naslovom *Most* bavi se odnosom pojmova ljubavi i žrtve. Koliko žrtva učvršćuje ljubav u mitskom i stvarnosnom smislu i je li ona nužna za ostvarivanje određenih životnih ciljeva? Treba li žrtvovati ljubav da bi se izgradio most, i da li je ljubav most sama po sebi, ako se ima u vidu da je ona važan životni cilj? Primjena izreke da „cilj opravdava sredstva“ moguća je i dopuštena samo ako se upotrebom određenih sredstava za ostvarenje cilja ne ugrožavaju ljudski životi. Nažalost, zbilja ide drugim smjerovima i ona žrtvu uzima kao nužnost u ostvarenju određenih društvenih, a često i individualnih ciljeva.

Mitološke motivi iz priče *Most* o žrtvi žene da bi se izgradio most nastavljaju se u epiloškoj pripovijesti *Majka i dijete*. Smrt voljene žene odnosi u smrt tugom ophranog muža – graditelja mosta, ostavljajući djecu na skrb živome djedu. No, zlo nema granice i za kratko vrijeme i djeca se pridružuju roditeljima. Što od bolesti, što od teške i neprebolne tuge. Život je u osnovi lijep i nudi sreću. Ali, u detaljima koji život znače, znade biti gorak kao pelin i tragičan kao sama smrt. Te granice poželjnog i neželjenog, mogućeg

i nemogućeg Vasil Tocinovski propituje u više priča zasnovanih na mitovima i tragičnim sudbinama svojih likova.

Iako su sve priče iz ove knjige zanimljive i poučne na svoj način, dvije se izdvajaju po realističnosti i aktualnosti u prošlom i sadašnjem vremenu. Prva pod naslovom *Kad priča postane stvarnost* bavi se našom prijeratnom i ratnom zbiljom u kojoj su se mijenjali karakteri ljudi prema društvenim prilikama i neprilikama. Ljubav dvoje mladih; Makedonke Katerine Vandže i Srbina Vlade u vremenu nekadašnjeg bratstva i jedinstva, prošla je sva iskušenja tradicionalnog i modernog načina života i poimanja općeljudske sreće. Čak ni Katarinin iznenadni odlazak s voljenim čovjekom bez odobrenja roditelja, nije ostavio neželjene posljedice, jer ljutnja bude i prođe kad se strasti slegnu. Životna ljubavna idila nastavljena je sve do dolaska ratnog zla na naše prostore. Kad su idioti u našim redovima, predvođeni političkim nacional-šovinističkim imbecilima, umjesto oruđa uzeli oružje u ruke i započeli krvavi rat, mnoge dojučerašnje ljubavi prerasle su u jednostrane ili obostrane mržnje. Tako se Katarinina mirnodopska sreća pretvorila u noćnu moru uzrokovanu Vladinim povampirenim nacionalizmom kome su i njegovi najbliži postali nepoželjni stranci u kući. Bilo je takvih primjera svuda i na svakom mjestu gdje je isprana svijest postala slamom koja brzo plane. Nažalost, takvih primjera ima i danas, i zato je ova Vasilova priča utoliko vrjednija i poučnija za mlade generacije i one koje će doći poslije njih. Naše generacije i one oko njih obrukale su se tih devedesetih godina i ostatak će upisane crnim slovima u povijest ovih prostora. Na sreću, nismo svi bili isti, jer je u dijelovima bivše zemlje bilo svijetlih primjera koje treba slijediti.

Druga priča naslovljena ženskim imenom *Nina* po mnogo čemu je karakteristična za vrijeme u kojem živimo. Uvezeno

zapadno pomodarstvo i kriza ljubavi među ljudima na velika je vrata u mnoge naše domove uvela pse kao nezaobilazne kućne ljubimce. Tako je ova životinjska vrsta kojoj se tepa u svakodnevnoj komunikaciji kao „najboljim prijateljima“ postala kod mnogih važnijima od članova obitelji. Od roditelja, primjerice, od bračnih drugova, pa i od same djece. Psima kao kućnim ljubimcima mnogi poklanjaju više pažnje nego članovima obitelji. Oni se vole, paze i maze, dok se muž ili žena, a često i djeca gotovo i ne primjećuju. Za njih je rezervirano mjesto na kauču, krevetu dok su bračne postelje razdvojene. Njih se izvodi u šetnje više puta dnevno, a šetnje s djecom, ženom ili mužem događaju se povremeno ili su izbrisane iz kalendara ljubavi. Ta pojava, ne samo da se čini nastranom, već nosi i nesagledive posljedice za međuljudske odnose kojih u današnje vrijeme nismo svjesni, jer se radi o pojavi novijeg datuma.

Prije nekoliko godina ovaj svijet je napustio moj vršnjak, prijatelj pjesnik i književnik koji je zadnjih desetak godina svoga života više drugovao sa kućnim ljubimcima psima, nego s ljudima. Bio je razvijeniji i zdraviji od mnogih iz našeg društva, ali je nakon rastave od žene pas postao numero uno u njegovom životu. On je bio glavna tema njegovog pisanja, i na određeni način, smisao njegovog postojanja. Iako nemam ništa protiv životinja niti iskazivanja primjerene ljubavi prema njima, ipak mi se čini da svako pretjerivanje u tome nosi opasnosti zanemarivanja ljubavi prema ljudima. Moj pokojni prijatelj toga nije bio dovoljno svjestan, i otišao je s ovoga svijeta u uvjerenju da ljubav prema životinjama može nadomjestiti izostanak ljubavi prema svojim bližnjima i općenito prema ljudima.

Književnik Vasil Tocinovski kroz priču o maloj kujici *Nini* na uvjerljiv način prenosi to novokomponirano stanje duha u našim

domovima, gdje jedna bezazlena životinja pasje vrste postaje centar svijeta oko koga se vrte životi ukućana, osim jednoga sina koji sve to promatra sa strane s nevjericom u stilu sportskog reportera Mladena Delića „Ljudi moji je li to moguće“?

Jeste! Sve što nam se događa moguće je, a kakve su posljedice toga, e to će vrijeme tek pokazati. Za sada, važno je da se u društvu kućnih ljubimaca lijepo osjećamo, a kako se osjećaju oni živi pokraj nas, to treba njih pitati.

U većini priča autor se bavi međugeneracijskim obiteljskim odnosima. Odumiranje tradicionalnog načina života i patrijarhata kao dominantnog oblika uređivanja i funkcioniranja obiteljskih odnosa, koga nosimo iz rane mladosti, dovodi do novih podjela radnih i subordinacijskih uloga u kojima se više ne zna „tko je gazda u kući“ i kakvi su zadaci roditelja, a kakve su obaveze djece. Demokratske promjene postale su parola na koju se svi pozivaju u traženju svojih prava i naglašavanju 'tuđih obaveza'. U vrijeme Vasilove i moje mladosti očeva je obaveza bila da radi i donosi novce u kuću. Majčina je dužnost bila da radi u kući i brine o djeci. A dječja obaveza je bila da uče u školi i rade ono što im roditelji nalože. Povrh svega, otac je bio vrhovni autoritet čije su se naredbe primale i izvršavale bez pogovora. Danas je sve to izmiješano, tako da se u mnogim obiteljima ne zna tko treba što da radi, zašto odgovara i čije se naredbe ili savjeti slušaju. Pokušaj reafirmiranja reda, rada i discipline kroz poučne priče o prošlosti svakako je dobrodošao, osobito za mlade čitače od kojih su se mnogi pogubili u suvremenom načinu života gdje se ne zna „tko pije i jede, a tko sve to plaća“. Tek, zna se da su u takvom stilu života i stari i mladi sve više pretili, što je znak da nam je svega do grla i da sve s lakoćom gutamo.

Otuda možda i dolazi potreba starog profesora da pije isključivo goroku kavu kao simbol gorčine življenja. Zato se u mnogim pričama često spominje smrad – smrad tijela i iz usta, zbog zagađenja u nama i oko nas. Smrad kao simbol i produkt svega što nas okružuje i što gnjije i truli u nama samima. U nekim pričama provlače se religijski motivi kao potreba vjerovanja u sve, a ne samo u svevišnju silu koja se ne vidi i ne čuje, ali koja se osjeti u dušama vjernika. Ateistima je taj osjećaj stran, koliko i nužnost konzumiranja vjere u gomili koja oponaša stado što slijedi ovna predvodnika.

Sve je to autor prošao u svojim sedamdesetak godina života i o svemu tome svjedoči u pričama iz sušačkog popodneva. Na ispovjedan, životan i upečatljiv način. Zato se ovakve proze čitaju sa zanimanjem i potrebom nadogradnje vlastitog bitka i ega, jer se iz njih kao i iz drugih mudroslovnih pripovjednih štiva ima što korisnog saznati i naučiti. Autor za tu poučnu spisateljsku ulogu zaslužuje sve pohvale i čitateljsku podršku u daljem pisanju. Nadamo se da će to prepoznati i oni koji su zaduženi za poticanje književnog stvaralaštva i izdavanje knjiga kao vrijednog društvenog dobra.

VEDRA PRIPOVIJEST O BH OBITELJI

Žarko Milenić: BOLJE DA NESTANE, roman, 'Draslar', Beograd, 2017.

Ne sjećam se kada sam pročitao tako zanimljiv i duhovit roman, i takav splet autobiografskih priča, kakve je pod naslovom ***Bolje da nestane***, napisao i objelodanio bosansko-hercegovački i hrvatski književnik Žarko Milenić. Ni tako upečatljivu monodijalošku prozu koja plijeni literarnim i leksičkim šarmom i veže čitača da, bez prekida, prouči knjigu od prve do posljednje 286 stranice.

Kad sam završio čitanje bio sam nostalgичno tužan i gotovo pa nesretan. Ne zbog srce-parajućeg sadržaja romana jer on takvu radnju nema, već zbog činjenice da je s posljednjom stranicom došao kraj druženju sa štivom koje nudi toliko razloga za razne vrste smijeha da ih sve ne mogu pobrojati i sagledati zdravom čitalačkom logikom. U paleti zdravo-humornih razloga za smijeh teško je izdvojiti one situacije i momente koji izazivaju vedar osmijeh, od onih koje proizvedu ganuće do suza. Na trenutak radosnih, a malo kasnije i žalosnih zbog - čas komične, čas nezavidne pozicije u kojoj se sam pisac nalazio od svoje rane mladosti do današnjeg vremena.

Žarko Milenić troši posljednje godine petog desetljeća života. To je dovoljno preminulog vremena za sakupljanje bogatog znanja i životnog iskustva. Ali, on nije stao na tome faktu, već se upustio u dodatno akumuliranje znanja na doktorskom studiju u Moskvi. Ne zato što mu to znanje i dokazi o njemu nedostaju u osobnoj biografiji, već zbog nužne potrebe da potvrdi vlastiti intelektualni identitet pred nevjernim Tomama koji mu zbog jala, i tko zna sve čega drugoga, nisu omogućili da radi ono što najbolje znade i tako osigura egzistenciju za sebe i porodicu na kućnom

pragu. Nema ništa gore za vrijednog i pametnog čovjeka od toga da mu neupitne vrline postanu smetnjom za ostvarenje elementarnog ustavnog i zakonskog prava na rad u zemlji kojoj je dao puno više od drugih koji to pravo realiziraju bez ikakvih poteškoća i problema.

Također, nema ništa poraznijeg za jedno društvo ili državu od toga da ne može ili ne želi osigurati bilo kakav posao za ljude koji u njoj imaju krov nad glavom i kojima je potrebno samo obično zaposlenje da u njoj ostanu do kraja života. A takvo je društvo i država čije osobne isprave ima književnik Žarko Milenić. Zapravo, on ima legalne osobne isprave dvije susjedne države, ali jedna ga je od njih (Hrvatska) s lakoćom odbacila, a druga domicilna (BiH) nije prihvatila. Baš zbog tog usuda i prijekog suda morao je otići u treću daleku državu Rusiju i njoj potražiti kakvu - takvu sreću.

Kad se pročita roman *Bolje da nestane*, tada se dobije potpuniji uvid u prošlo i sadašnje vrijeme njegovog glavnog junaka i naratora ove romaneskne priče. Sve ono što ga je u životu pratio od malih nogu, na određeni način prati ga i danas. S manjim razlikama i oscilacijama koje ne remete zadanu fabulu romana i dramatski režiranu zbilju. Kako će se stvari odvijati u budućnosti to ne zna ni glavni akter, a još manje stvarni glumci i statisti koji su spleteni oko njega i njegove zagonetne sudbine.

Književnik Žarko Milenić iskren je, vrijedan i, nadasve duhovan i duhovit čovjek. Zaljubljen je u knjigu od kad je naučio prva slova, i od te ljubavi ne odvaja se duže od pola stoljeća. Ma što da je u životu radio, a radio je razne fizičke i intelektualne poslove, od kopača kanala do urednika važnih književnih časopisa u dvije gore spomenute države, bio je iznadprosječno uspješan. Svi su to mogli vidjeti, osjetiti i pročitati, od njegovog pokojnog oca, žive

majke i braće, do poslodavaca za koje je obavljao manualne i intelektualne poslove. Sve mu je išlo od ruke, osim majstorluka za koga, kako narod kaže, nije imao žicu. Taj genetski nedostatak mu je rano uočio otac i nije mu to do kraja svoga života mogao oprostiti. Zbog njega mu je zadavao samo pomoćne poslove i nije mu pružio, ama baš nikakvu priliku za učenje meštarske struke. Ni kao dundermajstoru, a kamo li meštru od zanata. Zapravo ga je od toga odvrćao, tvrdeći da mu nedostaje talent. A talent se, kao i sve drugo, upornim radom može razviti do neslućenih granica. U to sam se minulih desetljeća i sam uvjerio.

Iako je najstariji sin, ni majka nije pokazivala dovoljno razumijevanja za njegovu inferiornu poziciju u obitelji. Njoj je od svega bila najvažnija poslušnost u obavljanju kućnih poslova, jer dva mlađa sina nisu joj u tome bila od velike koristi. Srednji je rano ostao bez noge i imao je poštedu u svemu, a najmlađi je, ionako, zbog velike razlike u godinama bio kućni mjezimac. Sve što je trebalo odraditi, zbog naglašenih fizičkih predispozicija i čeličnog zdravlja, palo je na njegova pleća. I noge, koje su bile dovoljno brze. I ruke, koje su bile dovoljno jake. I glava koja je bila dovoljno mudra. Za svaki posao, samo ne za onaj od zanata. Za to je bio zadužen otac, koji se u sve razumio i koji svoje znanje i umijeće nije na sinove prenosio. Ne dao Bog da se ta tradicija nastavi i da ga neki od sinova u tome pretekne. Sličnog je stava bila i majka, koja je uspostavila strogu podjelu poslova i radila je ono i onako kako je samo njoj pasalo. Ni gram teže od toga. Ni pedalj bliže k sebi.

Stroga pravila u obitelji i roditeljski radni egoizam, dovode ponekad do takvih antagonizama koji se ničim ne mogu popraviti. Ni novcem, koga ionako nema, ni ljubavlju koja nije pravilno raspoređena i koja se pruža onima koji je ne zaslužuju, a uskraćuje

drugima kojima nedostaje. Tako je to u mnogim kućama u kojima se ne zna gdje je glava, a gdje su noge i ruke.

Sve je to godinama snimao, pamtio, analizirao, secirao i pokušavao shvatiti i prihvatiti narator ove tugaljivo-humorne bosansko-hercegovačke priče. Od braka između Hercegovca i Bosanke može biti gori samo brak između Bosanca i Hercegovke. Jednako tako – od braka između Srbina i Hrvatice u predratnom vremenu može biti gori samo brak između Hrvata i Srkinje u ratnom i poratnom periodu. Kako god okrenete i kako god zavrтите ovu b-h i s-h sagu, uvijek će te doći do istog ili sličnog rezultata i zaključka. Razumije se, naravno, da ima i časnih primjera koji ne podliježu ovoj nepisanoj zakonitosti i pisanoj nezakonitosti.

Kako bilo da bilo, pisac ove, gotovo tristo-stranične priče, na svoju i druge mu bliske obiteljske i susjedske sudbine, svjestan vlastite nemoći, gledao je iz jedinog mogućeg ugla. Onog duhovitog, ali do srži realnog. Pritom se nije stavio ni na čiju stranu. Čak ni na svoju, iako je za to imao svu silu razloga i valjanih argumenata. Umjesto očekivane pobune, on je šutio, kako bi se reklo – mučao i radio. Rasprava i svađa nije mu donosila ništa, i u startu ih je isključio kao sredstva borbe za vlastita prava. Umjesto tih prava prihvatio je obaveze, jer mu je to bilo lakše i manje opasno. Kompromis i staro narodno pravilo „Veži konja gdje ti aga kaže“ bilo je najbolje rješenje u danoj situaciji. Mogao je on ponekad posegnuti i za ovo vremenskim reformiranim pravilom: „Veži agu gdje ti konj kaže“, ali tko zna kako bi to u samoupravnom društvu bilo shvaćeno i da li bi uopće bilo prihvaćeno.

Umjesto borbe isukanim verbalnim sabljama i priručnim kućnim alatima, koji se u takvim prilikama često praktično

primjenjuju, on se opredijelio za upotrebu naučenih stilskih figura kao moćnih sredstava za čuvanje vlastitog fizičkog i duhovnog integriteta. Ironija, sarkazam, metafora, alegorija i drugi knjiški izrazi sa prikrivenim značenjima, korišteni su za samoobranu. Ponekad glasno, nekad poluglasno, a najčešće prešutno. Onako u sebi i za sebe, tek da se ispere gorčina nepravde i neumjerene roditeljske riječi pokude i uvrede. E, baš tu se ogledala humorna strana sraca oca, majke i sina. I tu se mogla i može pročitati sinovljeva intelektualna nadmoć i roditeljska umna inferiornost. Tu nastaju smiješni zapleti i raspleti, koje narator znalački vodi, ostavljajući čitaču širok prostor za smijeh od uha do uha i za vedrinu kakvu je teško naći u sličnim djelima drugih autora. Kako kod nas, tako i u svijetu. A toga danas treba više nego ikada, jer su oružja i zlo prognali vedrinu u pogledima i utišali smijeh na ljudskim licima. Ovaj roman nudi izobilje takvih prilika za smijeh i ne bi ih trebalo, ni za živu glavu propustiti. Hoću reći, kako ovu knjigu treba tražiti dok je ne nađete i pročitati od prve do zadnje stranice, bez prekida i bez bilo kakve zadržke.

Iz nje će te doznati kako je sve bilo, a nije trebalo ni moralo tako biti; kako se dijelilo ono što nije trebalo dijeliti, a nije se dijelio ono što je trebalo; kako su tri generacije u istoj kući, koje su u nju došle iz različitih smjerova, sličnije rogovima u vreći nego obiteljskoj sreći; kako djeca ispaštaju ono što roditelji ne opraštaju; kako provincija živi u centru grada, a centar u provinciji i kako dva i dva nisu uvijek četiri, već jedan manje ili više od toga. Razumljivo da ovdje nije u pitanju matematika već, prije i poslije svega, maternji jezik učen i naučen do pola od majke, a od pola od oca.

Sjajni dijalozi i blistavi monolozi daju ovom štivu leksičku glazuru kroz koju će čitači sve vidjeti, sve raspoznati i pronaći sebe i

svoje u kući, ili pak druge u bližoj rodbini i bliskom susjedstvu. Svatko od nas ima svoje komšije Talaje i svi živimo u nekim Bukačima koji se čuju i kad su najtiši. Milenićeva rečenica koju sam izgovara, ili je drugima stavlja u usta, kratka je i jasna. Ona nosi izravnu poruku ili se poruka može iščitati između redova. Njegova je leksika bogata narodnim izrazima koji se koriste u svakodnevnoj komunikaciji. Pa i kad se u njoj pojave pogrdni izrazi, oni su u svemu krotki i odmjereni. U svakom slučaju, nisu uvredljivi i ne navlače mržnju druge strane.

Svoju poziciju naratora autor ne koristi da bi bilo šta izmijenio u realnim međuljudskim odnosima. On piše o onome što se zbilo i kako je bilo. Ne uljepšava ono što je ružno, niti ruži ono što je lijepo. Milenić jednostavno prepisuje odigrani kućni scenarij svakodnevnog života, svjestan da se to nekim akterima neće dopasti jer otkriva njihove karaktere i tajne koje bi rado ponijeli u grob. Ali takva je pozicija pisca kad piše o zbilji, bez retuširanja tragova njezinih dječjih bolesti izazvanim malim i velikim boginjama. Ili pak staračkih bora koje se vide na svačijem licu nakon porinuća u srednje godine života.

Za sve to se piscu i knjizi mogu uputiti samo iskrene pohvale. I poželjeti mu da što prije napiše treći dio svoje zanimljive i poučne obiteljske, ali i osobne sage.

Ako mu se bilo što može sugerirati u tom novom spisateljskom poslu, jeste da nastavi započetim putem te da, po mogućnosti, višestrukim čitanjem napisanog štiva, izbjegne ponavljanje nekih događaja, situacija, opisa i sudbina svojih brojnih likova. Toga ima u završnom dijelu knjige *Bolje da nestane*.

Po skromnom mišljenju ovog prikazivača, toj praktičnoj naslovnoj izreci *Bolje da nestane* spomenuto ponavljanje i preklapanje treba ubuduće izbjeći logičnim nastavkom... *Nego da ostane*. Ako se bude radilo neko novo izdanje ove knjige, što bi svakako zbog njezine neupitne vrijednosti trebalo učiniti, tada se taj višak riječi može s lakoćom ukloniti ili zamijeniti nekim originalnim sadržajima. To je dobronamjerna prikazivačeva preporuka koja se može, ali i ne mora uvažiti. Jer, knjiga je i s njom i bez nje, za svaku pohvalu. I čitanje, u svakom slučaju.

ROMANESKNE SLIKE DANAŠNJICE

Josip Budiša: KONFORMIST, Naklada Uliks, Rijeka, 2017. i 6.9 PO RICHTERU, Ogranak Matice Hrvatske u Imotskom i VN KS, 2019.

U vrijeme kad mladi ljudi sve više napuštaju naše prostore u potrazi za poslom, stabilnijim društvom i sigurnijom egzistencijom, starije generacije i nakon odlaska u mirovinu nastavljaju svoj životni put, djelujući na raznim područjima rada i stvaralaštva. Mnogi od pripadnika tih generacija čak se u poznim godinama okušavaju na poljima slikarstva, književnosti i drugih vrsta umjetnosti. Na taj način vlastite živote čine ljepšim i smislenijim, obogaćujući usput kulturu naroda i podneblja kome pripadaju.

Jedan od tih vrijednih stvaralaca je i Josip Budiša, spisatelj iz Kaštel Sućurca. Nakon odlaska u mirovinu, Budiša se vratio svojoj potajnoj ljubavi iz mladosti i prihvatio se pisanja kao poslanja koje će ga pratiti do kraja života. Tako je to s ljudima koji desetljećima nose u sebi želju i potrebu da se, makar pod stare dane počnu baviti onim što su propustili u mlađim i srednjim godinama. Josip je od polaska u školu zavolio knjigu i nije se od nje odvajao cijelog svog radnog vijeka. Čak se jedno vrijeme, uz svoj stalni posao, povremeno bavio i prodajom knjiga, što je učvrstilo njegovu vezu s tom vrstom intelektualnog i umjetničkog proizvoda.

Kad je ostvario pravo na mirovinu, pisanje se nametnulo kao jedina korisna i vrijedna djelatnost kojoj je posvetio svoje slobodno vrijeme. Tako je u nekoliko proteklih godina iz njegove književne radionice u svijet odaslano pet prozних knjiga koje su pronašle svoje čitatelje, ne samo u lokalnoj, već i u regionalnoj zajednici, s tendencijom širenja i izvan državnih granica. Književnost je grana

umjetničkog stvaralaštva koja dopire dokle dopire jezik na kome je djelo objavljeno.

Josip Budiša je u svojoj literarni opus u posljednje dvije godine uvrstio dva nova romana. Radi se u široj pripovijesti pod naslovom ***Konformist***, te nešto dužoj romansiranoj prozi indikativnog naslova - ***6,9 po Rihтеру***.

Prvi roman bavi se temom iz svakodnevnog života, čiji sadržaj otkriva sam naslov. Autor u deset poglavlja prenosi čitačima ispovijest glavnog junaka Duška koji je za svojih sedamdesetak godina preživio Drugi svjetski rat, prošao kroz dva društvena sistema, osjetio teret neimaštine i tragičan gubitak roditelja i ostao uspravan u vremenu koje je prethodilo novom ratu i raspadu zemlje za koju se borio i u kojoj je stekao ili naslijedio imetak zavidne vrijednosti. U takvim okolnostima, njegovo se ponašanje prilagođavalo situacijama kroz koje prolazio, ali je ipak ostalo u prihvatljivim moralnim granicama. Moglo bi se reći; standardnim i primjerenim čovjeku njegovog socijalnog porijekla i stečenog statusa za ratne i radne zasluge.

Priča glavnog junaka Budišine pripovijesti slična je ispričanim i neispričanim pričama mnogih ljudi toga vremena. Svi su oni prošli čistilište obiteljskog i društvenog življenja i opstali zahvaljujući iznadprosječnim umnim i radnim sposobnostima. U svakoj situaciji kroz koju su prolazili znali su se postaviti i snaći na način koji im je umanjivao rizike gubitka, a uvećavao mogućnosti dobitka. Vrijedni i poduzetni Duško u mladosti je isplivao iz bračnog roditeljskog brodoloma i nastavio jedriti morem koje mu je nudilo kristalnu dubinu i nepregledne širine kretanja i uspona kakav se u svim tim okolnostima samo može poželjeti. Pametna glava, vrijedne

ruke i brze noge omogućile su mu da zaobiđe brojne prepreke i da ostane na visini zadatka koji se pred ljude postavlja u raznim fazama njihovog života.

Njegova je priča u početku tužna i žalosna, u pojedinim detaljima koji se tiču sudbina članova obitelji i tragična, ali ima fabulu čiji je epilog, unatoč gubitka najbližih, prožet optimizmom, koga usmjerava nova mladost i neugasle ambicije generacije na odlasku. Autor znalački i u relativno mirnom tonu vodi radnju ispovijedanja glavnog junaka, ubrzavajući na momente odlaske onih koji su svoje uloge odradili s manje ili više životne uspješnosti. Svakako, glavni likovi – njegova majka i biološki otac glavni su junaci koji daju smisao cijeloj priči i čine je uvjerljivom i dramatičnom do samoga kraja. Završni dio pripovijesti ispričan je u ubrzanom tempom, tako da su izostali mnogi detalji koji bi osvijetlili neke faze iz života cijele obitelji i njezinih pojedinih članova. No, ni to ne umanjuje narativnu i umjetničku vrijednost ovog kratkog romansirano djela.

Pisac Josip Budiša pokazuje zavidnu vještinu i rječitost u prezentiranju dijaloga glavnih junaka i drugih likova. Doima se kao da je cijelo štivo pisano u obliku predložka za filmski scenarij koji ima zaokruženu dijalošku cjelinu da bi se, uz male intervencije moglo pristupiti snimanju filma toga naslova. Ono što mu nedostaje jesu opisi ambijenta i prirodnog okoliša, kao i vremenskih i društvenih mijena unutar polustoljetnog perioda u kojem se radnja romana odvija. To će autor, vjerujem, otkloniti u svojim sljedećim proznim djelima na kojima radi, ili će raditi u vremenu koje je pred nama.

Drugi roman neobičnoga naslova: **6,9 po Richteru** dinamična je priča o dvojici radnih kolega Petru i Zvoni, koji nakon preseljenja u

nove radne prostorije, upoznaju dvije prijateljice Tanju i Katiju. Između njih se razvijaju neobične paralelne ljubavne priče od kojih je ona prva; rastavljene Tanje i Petra koji je pred razvodom, brza i interesno učinkovita, dok je druga spora i rasplamsava se tek nakon smrti Zvonine supruge Ane.

Autor u liku naratora povremeno preuzima uloge svojih glavnih muških junaka, vodeći radnju mirnim, ali i uzburkanim ljubavnim vodama prema očekivanim bračnim lukama, te plete priče njihovih obitelji u kojima su bivši muževi i žene prolazni likovi, a djeca obaveza koja ih prati do kraja života. Reklo bi se: tipične storije kakvih u današnjem vremenu ima gotovo na svakom koraku. Za razliku od Petra i Tanje, koji su nestabilne ličnosti iza kojih su raspadnuti brakovi i novi životni početci, Zvone i Katija su osobe snažnog karaktera i obiteljske vjernosti, pa se njihovo zbližavanje odvija na distanci sve do tragičnog gubitka prethodnog bračnog partnera.

Pisac Josip Budiša prati svoje glavne i sporedne likove, unoseći brojne detalje iz njihovih životnih sudbina. U želji da radnju učini sadržajnijom i zanimljivijom, niže dijaloge i događaje kao na filmskoj traci, uvjeren da će tako držati čitatelja u napetosti do samoga kraja romana. Pri tome gubi iz vida da romaneskna štiva moraju sadržavati i druge vremenske, ambijentalne, prirodoslovne, meteorološke i ine opise koji su nužna sastavnica svake realistične životne priče. Na mnogim mjestima, usiljeni dijalozi kod čitatelja će proizvesti suprotan efekt i moguću potrebu za preskakanjem pojedinih nevažnih dijaloških sekvenci u kojima nema poetike življenja, niti bilo čega izazovnog i vrijednog pamćenja.

Zato bi autor u svojim budućim djelima trebao slijediti iskustva poznatijih romanopisaca, koji vode računa o razmjeri dijaloga sa ostalim komponentama proznog pisanja. Tako će izbjeći prazna i poluprazna prepričavanja nebitnih stvari i detalja što opterećuju radnju i, za ozbiljnije čitače; dijelom je čine nezanimljivom, a na momente, čak i dosadnom.

Oba ova romana nedvojbeno ukazuju na dobre mogućnosti spisatelja Josipa Budiše, da u daljem radu izgradi svoj stil pripovijedanja unošenjem u nova djela onih literarnih elemenata koji su nužna sastavnica proznog stvaralaštva. To će najlakše postići paralelnim čitanjem kvalitetnih romana hrvatskih i drugih pisaca i pomnim analitičkim ponovljenim čitanjem svojih do sada napisanih romanesknih štiva. Učenje na vlastitim nedostacima i pogreškama najbolja je škola, koju su primjenjivali mnogi poznati književnici kod nas i u svijetu.

S tom završnom opaskom, želim Josipu Budiši nova literarna ostvarenja koja će jezikom, stilom i literarnim umijećem nadići ova dva, u svakom pogledu, tematski i sadržajno zanimljiva romana.

POVIJESNA PRIČA O JUNAŠTVU I IZDAJI

Slavčo Koviloski: KRALJEVIĆ MARKO, roman, Književni klub Brčko, 2017.

Poznati makedonski povjesničar i književnik Slavčo Koviloski na zanimljiv romaneskni način ispričao je intrigantnu životnu priču kontroverznog junaka i negdanjeg vladara Marka Kraljevića. U narodu je taj lik bio i ostao krajnje zagonetan jer su mu, kroz višestoljetnu povijest balkanskog podneblja, pridavane dijametralno suprotne ljudske osobine i historijske uloge. Po jednima je nosio oreol narodnog junaka i zaštitnika potlačenih od turskih zuluma, a po drugima je bio izdajnik pravoslavlja, koji se stavio na stranu velike Otomanske imperije. I jedni i drugi imali su svoje argumente i kontraargumente, a sljedbenici istih nisu od njih odstupali do današnjih dana.

Znalac balkanskih povijesnih događanja, a posebno onih s područja Makedonije, Slavčo Koviloski, dugo je razmišljao o tome; kako i na koji način prezentirati barem dio istine o Marku Kraljeviću, bez opredjeljivanja za jednu ili drugu stranu. Na kraju se odlučio za srednje rješenje: autobiografsku ispovijed, kako samoga Marka, tako i njegovog oca Vukašina i drugih članova kraljevske porodice Mrnjavčevića, koji su u srednjem vijeku živjeli na prostorima južne Srbije i Makedonije kao i na dijelovima njima susjednih država.

Prema poznatim i u internetskom vremenu lako provjerljivim izvorima, Marko Kraljević je rođen na području Livna oko 1355. godine. Bio je najstariji sin Vukašina Mrnjavčevića i nakon očevog krunisanja za kralja 1365. bio je određen za njegovog nasljednika. Još za očevog života stolovao je u Prilepu, gdje je

proglašen kraljem 1371. godine, nakon njegove pogibije i poraza srpske vojske od Turaka na rijeci Marici.

Tragičan poraz srpske vojske i gubitak do tada moćnoga oca, dovodi mladoga Marka Kraljevića u ozbiljne dvojbe. Da li se, s oslabljenom vojskom i nesigurnim saveznicima suprotstaviti snažnim naletima Turaka, ili prihvatiti vazalstvo kao miran način rješenja gotovo izvjesnog sukoba sa pogubnim posljedicama. To su prije njega već učinili neki mudriji vladari i nastavili su djelovati kao turski poslušnici na zemlji koju su naslijedili od svojih očeva. Vukašinov primjer bio mu je dovoljno poučan i ugasio je u njemu mladalačku želju za iskazivanjem nerealne moći i lažnog junaštva. U nadahnutom dijalogu s mlađim bratom Andrijašom, koji se zalagao za borbu protiv Turaka do istrebljenja, Marko iznosi tragične činjenice očevog ratnog pohoda, progovarajući jezikom razuma.

/Trideset hiljada naših vojnika poginu na Marici, zajedno sa našim ocem i stricem. Trideset hiljada vojnika! To je trideset hiljada žena koje ostaše bez svojih muževa i još toliko i više djece ostade bez svojih očeva./

Pritisnut tim i drugim poražavajućim brojkama, nakon slabašnog otpora nadmoćnijem neprijatelju, Marko Kraljević pristaje na vazalsku ulogu i tako spašava preostali dio vojske od izvjesnog poraza, a narod od sigurnog pomora. Sa svojih pozicija povjesničara, Slavčo Koviloski njegovu vazalsku ulogu analizira sa realnog stanovišta toga vremena, u kojem je bilo kakav mir bio bolji od beznadnog junačkog boja protiv jačega neprijatelja. Ta logika je opravdana, pogotovo ako se zna da je u dvadesetak godina njegovog vazalskog kraljevanja narod toga kraja živio bez rata s turskom imperijom. Svoju vazalsku dužnost Marko je obavljao u

skladu sa sultanskim zapovijedima, ratujući tamo gdje se od njega tražilo.

Zanimljivo je istaknuti da se njegovo ime u pisanim povijesnim izvorima ne spominje u čuvenoj bitki na Kosovu koja je okončana poražavajućim ishodom i za tursku i za srpsku vojsku. Carevi su tamo ostavili glave na bojnom polju, a vojske su bile desetkovane. Istina, obadvije strane slavile su tu bitku kao pobjednici sve dok nisu došla vremena kad su istine važnije od laži.

Iznoseći svoju viziju događaja iz toga vremena i njegovih glavnih junaka na čelu s Markom Kraljevićem, povjesničar Slavčo Koviloski pomaže nam da zadanu temu romana stavimo u kontekst današnjeg vremena koje je ponudilo nekoliko repriza sukoba što su se odigrali prije gotovo sedam stoljeća. Ništa se bitno nije promijenilo u glavama mnogih ljudi osim što je tehnološki razvoj učinio svoje. I danas su na sceni oni koji, veličanjem sumnjivog junaštva Marka Kraljevića pokušavaju bildati vlastitu snagu i dokazivati se na manjim od sebe. I danas se ratuje za tuđe interese i izdaju vlastiti narodi da bi se zadobila vlast, ili pak opstalo na vlasti. Ljudske gamadi i zla ima i danas koliko i prije sedam i više stoljeća.

Neki događaji iz novije povijesti opravdavaju Markove kraljevske poteze, a drugi mu osporavaju vazalsku ulogu. Tako je to od kad svijet postoji i od kad su se bivši majmuni, po Darwinovom učenju, silaskom s drveta prometnuli u ljude. Ako se, naravno, prihvati takva teorija, a ne ona koja tvrdi - da je za stvaranje svijeta i svega ostaloga zaslužan samo Svemogući i nevidljivi Bog.

Svatko ima pravo na svoju istinu, pa i povjesničar Slavčo Kovilosti, koji svoje viđenje i jaz između mita i istine iznosi u poučnoj knjizi o Kraljević Marku. Ako je vjerovati starim zapisima, rođenom u

današnjoj - ratom poharanoj Bosni, a stradalom u Vlaškoj - današnjoj Rumunjskoj. Junaku koji je to bio po epskim pjesmama, a po piščevom kazivanju, običnom čovjeku s kraljevskom titulom. Tek toliko da se zna da su i kraljevi ljudi i da i njih, kao i sva druga živa bića, čeka neminovan kraj.

Knjiga o Marku Kraljeviću donosi i brojne druge nepoznate i manje poznate detalje iz njegovog života. Kako one oprečne ratničke, tako i vjerske, ljubavne, trgovačke, dobročiniteljske i ine kojima se, taj epski lik iz varljive i tragične srpske historije mogao dičiti, ali i sramiti zbog svoga, na jednoj strani besprimjernog junaštva, a na drugoj kukavičluka i izdajstva vlastite države i njenih žitelja.

Kako god bilo, Slavčo Koviloski napisao je zanimljivo štivo koje razotkriva neke manje ili više poznate istine i zablude iz povijesti naših prostora i ljudi koji su na njima živjeli u tzv. pred-turskom i turskom vremenu. Zapravo, u vremenu kad su jedne imperije nestajale, a druge nastajale, skupa sa svim, za jedne dobrima a za druge zlima, koja su sa sobom donosile. Zato je ovu knjigu dobro pročitati da bi se spoznala dubina jaza što dijeli junaštvo od izdaje, ljubav od mržnje, radost od tuge i dobrotu od zla. I da bi se shvatilo kako je lažno junaštvo uvijek bilo opasnije i pogubnije od razumnog kukavičluka. Ma šta neke napuhane junačine o tome mislile, i ma kako se spram toga odnosile.

Sve nam to Koviloski stavlja na uvid, a na nama je hoćemo li ponuđeno primiti kao vrijedan literarni dar, ili ga prepustiti drugim čitačima, koji do svega napisanoga drže više od nas samih.

NEKA SVJETLOST VJEČNO SVIJETLI

Mato Nedić: AKO HOĆEŠ BITI SVJETIONIK, Vlastita naklada, Tolisa-Orašje, 2017.

Očeva dugovječna misao „Ako hoćeš, sine, biti svjetionik, ti moraš stvarati djela, ali i govoriti o djelima drugih“, poslužila je bosansko-hercegovačkom i hrvatskom književniku Mati Nediću kao moto za objavu njegove najnovije knjige pod istim naslovom. Knjiga okuplja eseje i oglede koje je autor pisao o djelima poznatih europskih i svjetskih pisaca, koji su nastali kao plod promišljenog čitanja i analize pojedinih segmenata i aspekata njihovog stvaralaštva.

Mato Nedić je profesor hrvatskog jezika i književnosti i tu naobrazbu stekao je na Pedagoškom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Štrossmayera u Osijeku. Od završetka studija i zaposlenja u Srednjoj školi fra Martina Nedića u Orašju, prije dvadesetak godina, profesor Nedić posvetio se pisanju kao svjetovnom poslanju i od 2000 godine objavio desetak poetskih i proznih naslova. Većina tih naslova tematski je vezana uz autorov posavski zavičaj i ljude koji su obilježili taj prostor u minulim vremenima.

Knjiga ***Ako hoćeš biti svjetionik*** sastoji se od 14 ogleda i eseja u kojima autor, na zanimljiv i originalan način razmatra, analizira i prezentira tematiku i pojedine segmente stvaralaštva poznatih književnika Lava Nikolajeviča Tolstoja, Fjodora Mihailoviča Dostojevskog, Thomasa Manna, Marcela Prousta, Jamesa Joycea, Hermanna Hessea, Gabriela Garcie Markoueza, Milana Kundere, Marguerite Duras, Mihaila Bulgakova, Henryka Sienkiewicza, Umberta Eca, Paula Coelhoa i Ivana Aralice. Radi se o eminentnim piscima koji su svojim poetskim, proznim i dramskim

djelima obilježili devetnaesto, dvadeseto, a neki od njih (kao Kundera, Coelho i Aralica) i tekuće dvadesetprvo stoljeće.

Pisac i profesor Mato Nedić, u pristupu djelu poznatih svjetskih autora nije se bavio dubljom semantičkom i semiotičkom analizom, već je na pristupačan i lako razumljiv način sagledao i predočio čitateljima osnovne značajke njihovog djela, otvarajući tako mogućnost za jasniju komunikaciju i doživljaj kakav smo, moguće, propustili pri prvom čitanju. Otuda je promišljena analiza književnog djela ili nekog njegovog segmenta, odnosno aspekta, važna za približavanje čitatelja autoru i tematici kojom se on bavi.

Primjerice, u uvodu kratkom eseju pod naslovom Put spoznaje po Hermannu Hesseu, literarni analitičar Nedić citira autorovu filozofsku misao iz romana *Demian*, objavljenog 1919. u kojoj nas podsjeća na činjenicu da se „Čovjek udaljava od sebe. Udaljiti se od sebe je grijeh. Čovjek se mora znati potpuno uvući u sebe, poput kornjače“. U te tri rečenice Hesse na jednostavan i razumljiv način razmatra i, na licu mjesta, razrješava problem ljudskog otuđenja i razotuđenja. Ući u sebe i biti u sebi, istovremeno znači i razumjeti druge. Tko ne osjeti moć samospoznaje, neće spoznati druge niti će znati uspostaviti normalnu komunikaciju s ljudima oko sebe. A to u stvarnom životu znači, da će biti spreman na konflikt s drugima, jer prethodno nije razriješio konflikt sa samim sobom. Izlaz iz te zamršene situacije vodi u sukobe, a sukobi proizvode rat. Najprije rat s nepoznatim samim sobom, a onda i rat s još manje poznatim drugim ljudima. Tako ljudski svijet postaje onakvim kakav je bio kroz dugu povijest, a kakav je i danas. Takav će, nažalost biti i sutra jer, čovjek ne čini dovoljne napore da upozna sebe i da kroz sebe razumije druge.

Na sličan način Mato Nedić pristupa romanu Thomasa Manna *Čarobna gora*, u kome svoju čitalačko-analitičku optiku zadržava na nedefiniranom i neograničenom pojmu vremena. „Što je vrijeme? Tajna – nestvarna i svemoćna“, pita se i neodređeno filozofijski odgovara književnik Mann. A onda gotovo proročki nastavlja: „ Vrijeme je djelatno, ono ima glagolsko svojstvo, ono 'proizvodi'. A što to proizvodi? Promjenu! Sada nije onda, ovdje nije ondje, jer između njih leži gibanje.“

Baveći se pojmom vremena Nedić dolazi do kategorije vječnosti koju znatiželjno promatra i studira kroz čitanje romana *Majstor i Margarita* ruskog pisca Mihaila Bulgakova. „U domovini Mihaila Bulgakova, u nekadašnjem Sovjetskom Savezu, bezvremenost je nepostojeća, nedohvatna jer ni religija nema mjesta u umovima onih koji za sebe vjeruju da su umni.“ Da bi razriješio sraz uma i ne uma, Bulgakov iz bezvremenosti u svoj roman uvodi dva vječno povezana, ali suprotstavljena lika: Ješuu Ha-Nocrija, odnosno Isusa i Wolanda, odnosno vraga. Tu započinje igra tvrdnje i negacije koja je trajala, traje i trajat će dok je svijeta i vijeka. Tvrdnja o postojanju Boga i njegovog sina Isusa Krista i negacija te tvrdnje, puno je kompleksnija od svih dosadašnjih spisateljskih pokušaja da taj Gordijski čvor razriješe. Na ovome mjestu izreći ću samo notornu činjenicu da umjereni ateisti ne negiraju mogućnost postojanja Boga niti Isusa Nazarećanina, već ne mogu razumjeti masu izmišljenih konstrukcija kojima se služe određene religijske zajednice da bi svome nauku priskrbile legitimitet među najširoim narodnim masama. Normalno je da Nešto postoji i da je postojala osoba koja je proživjela sudbinu Isusa Krista, ali je jednako tako iracionalno širiti neistine i poluistine o tobožnjem molitvenom otkupu grijeha, vječnom životu i sličnim konstrukcijama koje se dograđuju na nedokazivim temeljima. Vjera u nešto ili

Nekoga privatna je stvar svakog živog bića, i sve što ide izvan toga mislenoga kruga, ne donosi sreću niti bolji život. A individualni život prolazan je koliko i sve drugo što nastaje i nestaje. I što se razmnožavanjem reproducira da bi svijet opstao. Prikaz knjige nije mjesto za ovakvu vrstu rasprave. Zato na ovom mjestu stavljam veliku .

U tome kontekstu Nedić sagledava i pojam raja kao odredišta kojemu čovjek teži. Bilo na ovom ili, kako to religije propovijedaju, na onome svijetu. U potrazi za rajem autor se osvrće na roman *Braća Karamazovi* ruskog pisca Fjodora Mihailovića Dostojevskog. Za uvodnu misao ili samu definiciju raja, izdvaja i podcrtava sljedeću Fjodorovu rečenicu: „ Život je raj, i svi smo mi u raju, samo što nećemo to da spoznamo, a kad bismo htjeli spoznati, sutra bi već na cijelom svijetu nastao raj“. U toj složenoj, ali po sadržaju jednostavnoj i lako razumljivoj rečenici, kazano je sve čemu bi čovjek treba težiti. A to bi se moglo svesti i izreći u nekoliko riječi: - *Rajskom životu na ovome svijetu*. Sve drugo izvan toga, pusta je tlapnja i šuplja priča nedobronamjernih proroka, kojima je jedino stalo do samo promocije, a ne do promicanja ljudske sreće i dobrog života na ovome svijetu.

Tragajući za odgovorima na krucijalna pitanja ljudskog bitisanja, Matu Nedića put neminovno vodi do književnika Pabla Coelha i njegovog neponovljivog romana *Alkemičar*. Potraga za srećom u tom kapitalnom djelu kojega mnogi hvale, a neki književni estetičari i osporavaju, može se sažeti i demonstrirati u vrlo kratkoj, ali indikativnoj Pablovoj rečenici koja glasi: „Jednostavne su stvari najobičnije i samo ih mudri uspijevaju vidjeti“. Dometnuo bih: i razumjeti.

Ljudi jesu razumna bića. I najsavršenija, kako sami sebi vole tepati. Ali, ljudi su i proizvođači groznih događaja o kojima svakodnevno slušamo ili ih gledamo putem masovnih medija. Ima li čovjek pravo biti toliko neumjeren i ohol pa svoja znanje i umijeća pretvarati u energiju protiv drugih i napose, protiv samoga sebe? Moj odgovor je ne! Nema to pravo ni po ljudskim, a još manje po prirodnim zakonima. I zato, kako Nedić zapisa čitajući Pablovog Alkemičara: „Pronalazak sreće u sebi samome ovisan je o mudrosti, a mudrost je skrivena u jednostavnosti“.

Da ne bih otkrio sve tajne ove iznimno vrijedne i zanimljive knjige Mate Nedića, na ovome mjestu završavam osvrt na neke njezine dijelove i autorov doživljaj pročitanih djela naprijed navedenih klasika svjetske književnosti. Čitateljima tako ostavljam mogućnost da prosude, ako i sami žele biti svjetionicima vlastitoga života, koliko su veliki pisci bili u pravu kad su nam, pišući romane i druga djela, pokušali odgovoriti na neka pitanja koja nas muče od rođenja, a mučiti će nas i do kraja života. Na mnoga od tih pitanja, ni mi, niti oni nećemo naći i dati pravi odgovor.

U tome i jeste izazov i čar ljudskoga življenja.

ZBORNİK UMJETNIČKOG STVARALAŠTVA

Grupa autora: PABIRCI 2018., Zbornik radova, Ogranak Matice hrvatske u Kloštar Ivaniću, 2017.

Kulturno-umjetničko poslanje Matice hrvatske traje, uz kraće prekide, od 1842. godine. U tom dugom razdoblju, putem matičine središnjice i brojnih ogranaka u zemlji i inozemstvu, organizirano je više tisuća kulturno-umjetničkih manifestacija i objavljene tisuće knjiga i drugih publikacija. Matica je tako postala jedna od stožernih institucija kulture hrvatskog naroda, oko koje se okupljaju umjetnici iz svih područja stvaralaštva, kao i ljudi dobrih namjera kojima je stalo do razvitka i napretka društva.

Posebno važnu ulogu u djelovanju Matice hrvatske imaju njezini ogranci koji su organizirani u svim većim gradovima i mjestima diljem zemlje, kao i u mnogim gradovima u inozemstvu. U ograncima se realizira najveći broj matičinih programskih aktivnosti i oni su u mnogim sredinama glavni nositelji i promotori kulturno umjetničkih događanja.

Od svih aktivnosti u ograncima Matice hrvatske jedna ima iznimno dugu tradiciju i održala se, uz manje poteškoće, do današnjih dana. Riječ je, naime o nakladničkoj djelatnosti čija je temeljna zadaća; promoviranje literarnog i kulturno-umjetničkog stvaralaštva u lokalnim zajednicama. Tako svi ogranci, u granicama materijalnih mogućnosti, najmanje jednom godišnje pripremaju i objavljuju zbornike radova svojih članova i stvaralaca s područja na kojem djeluju.

U poslijeratnom razdoblju imao sam priliku čitati na desetke tih zbornika i uvjeriti se kolika je njihova važnost u promicanju i

poticanju kulturno-umjetničkog stvaralaštva na lokalnim razinama. Tako sam pod kraj 2017. godine sudjelovao na predstavljanju zbornika *Pabirci* koje je organizirao matičin ogranak u Kloštar Ivaniću. Tu vrijednu manifestaciju popratilo je stotinjak mještana ovog pitomog posavskog gradića, od kojih su većinu činili autori radova uvrštenih u zbornik i članovi njihovih obitelji. Utoliko je bilo dirljivije i ugodnije slušati njihove interpretacije i kazivanja o ljudima, vremenu i prostoru iz kojeg su potekli i u kojem provode svoje lijepe godine života.

Zbornik *Pabirci* dobio je ime po naslovu knjige Kloštar ivanićkog pisca Feliksa Barušića, koja je objavljena 1914. godine. Na njegovim stranicama nalaze se radovi pjesnika, prozaista, povjesničara, novinara, slikara, fotografa, glazbenika i drugih umjetnika svih doba i uzrasta od devete do devedesete godine života. Zapravo je to pregled i presjek jednogodišnje literarne i ine produkcije amaterskog stvaralaštva sredine iz koje su potekli brojni poznati pisci i umjetnici, čija su djela obogatila hrvatsku literaturu i kulturu uopće.

Sadržaj zbornika kojeg su priredili Miljenko Šimunović, Krunoslav Božić, Denis Herceg, Ivica Novosel i Božidar Balenović, kao članovu uredničkog vijeća, podijeljen je u nekoliko tematskih poglavlja.

U prvom poglavlju objavljen je katolički kalendar za 2018. godinu u kome su poredani tjedni i dani, naglašeni katolički blagdani i izdvojeni važniji datumi sa satnicom izlaska i zalaska sunca. Uz svaki mjesec priložen je širi opis važnijeg blagdana i izneseni biografski podaci jednog od istaknutih katolički svetaca. U dodatku su navedeni statistički podaci o vjerskoj strukturi stanovništva prema

popisu iz 2011. te datumi i satnica početka godišnjih doba i dugoročna prognoza vremena. Na kraju su pobrojani zapovjedni blagdani i državni praznici u Republici Hrvatskoj. Strukturiranjem kalendara na ovakav način, čitateljima je omogućen cjelovit uvid u važnije dane tekuće godine, kao i planiranje vlastitog vremena i predviđenih godišnjih radnih i drugih aktivnosti.

Drugo poglavlje rezervirano je za poetske, prozne i novinarske radove te slike i fotografije Kloštar ivaničkih pjesnika, pisaca, novinara, glazbenika, slikara i fotografa. Tu su uvrštene pjesme koje potpisuju: Stjepan Hren, Mirko Knjižek, Dalia Mihaljević, Miljenko Šimunović, Donata Strbat, Dubravko Korbus, Ivica Novosel, Štefica Vanjek, Kruno Božić, Željka Bitenc i Ankica Pribanić. Prozne radove za ovogodišnji zbornik napisali su: Neda Cvitković, Eni Lovrić, Sanda Šakić, Željko Brezovečki, Nevenka Matija i većina gore navedenih autora pjesničkih ostvarenja.

Poučan i zanimljiv vremoplov kroz Posavske Brege priredila je autorica Nevenka Kauzlarčić. U tom emotivnom zapisu o bliskoj nam i daljoj prošlosti, posebno je dojmljivo svjedočenje o nadbiskupu Alojziju Stepincu koji je, za života, bio čest gost ovoga pitomog posavskog kraja. Svake pažnje vrijedan je i prikaz povijesnih događaja u Kloštar Ivaniću i Ivanić-Gradu od 13. do 19. stoljeća, koga je priredio Božidar Balenović. Iz tog prikaza saznajemo kako je Kloštar nekad bio Gornji Ivanić i kako Turci nikad nisu uspjeli osvojiti Ivanić Tvrđu, već su je u svojim pohodima na sjever Europe zaobilazili u širokom luku. U nadahnutoj šetnji kroz povijest, autor nas upoznaje da su na Ivanićkom području rođeni zagrebački senator Đuro Deželić, operna umjetnica Milka Trnina, slavist Josip Badalić, pedagog Stjepan Basariček, nadbiskup Josip Juraj Posilović, biskupi Josip Lang i Petar Domitrović, povjesničar Ivan Švear,

književnik Feliks Barušić i mnoga druga poznata imena, koja su dala velik doprinos hrvatskoj kulturi i umjetnosti. Svakako, vrijedan čitanja je i autobiografski zapis glazbenika Milana Janeša Yankea u kome se, s nostalgijom, prisjeća vremena kada je rok glazba na velika vrata ušla na ove prostore. Bile su to godine kad se kroz glazbu istok približavao zapadu i kad su popuštali, do tada čvrsti temelji Berlinskoga zida. Zabavne stranice zbornika svojim je aforizmima osvježila Đurđa Vukelić Rožić, poznata Ivanička aforistica i književnica.

Treće poglavlje posavskih pabiraka ispunjeno je poetskim i proznim radovima učenika Ivaničkih osnovnih škola. Tu se najavljuju potencijalni mladi pjesnici i pisci: Marta Novaković, Vilim Đura, Ines Bijader, Benedikt Matijević, Dora Prilika, Karla Jasnić, Paula Novina, Livia Horvat Bahnik, Nela Vulinec, Anja Binički, Mia Marić, Ema Gazić, Sofija Posuda, Patricija Bilić, Barbara Lešković, Morena Mračić, Karlo Vuga, Lara Šipura, Nikolina Bliznac i Tina Prejel. Njihova imena treba zabilježiti i zapamtiti, jer će u dolazećem vremenu, barem neki od njih biti pronositelji lijepe pisane riječi, kako u svom posavskom zavičaju, tako i u Republici Hrvatskoj. A možda i šire, ako ih posluže inspiracija i spisateljska radišnost.

ZRCALO KULTURNIH DOGAĐANJA

MOSLAVAČKO ZRCALO, Časopis moslavačkog ogranka MH, Popovača, 2017.

Nakladništvo Matice hrvatske iznimno je važan segment djelovanja ove dugovječne kulturne institucije hrvatskoga naroda. Njegovi plodovi svake se godine vide kroz objavu više desetaka časopisa i zbornika ogranaka diljem Republike Hrvatske. Jedan od tih časopisa je i **Moslavačko zrcalo**, koji se u posljednjih nekoliko godina priprema i stavlja na uvid široj čitateljskoj javnosti u ogranku Kutina i povjereništvu Popovača. Glavni urednik časopisa od osnutka je dr. Dražen Kovačević ugledni popovački liječnik, koji sa suradnicima svake godine čitateljima priredi obimnu publikaciju na 300-500 stranica.

Najnoviji dvobroj *Moslavačkog zrcala* donosi niz aktualnih tema zavičajnog značenja, koje studiozno obrađuju prošlost i sadašnjost Moslavine, te podsjećaju čitateljstvo na znamenite ličnosti i njihova kulturno-umjetnička djela i postignuća.

Tako u opsežnom napisu pod naslovom „Od pučkih domova do metropole kulture“, autori Dragutin Pasarić i Matea Jalžević daju cjelovit prikaz djelovanja ogranka Matice hrvatske u Kutini u periodu od 2000. do 2017. godine. U uvodnom dijelu podsjećaju da je ogranak, nakon raspuštanja 1971. godine, obnovljen 1990. na inicijativu dopredsjednika s početka sedamdesetih godina - Borisa Klaića. U godinama domovinskog rata i poraća, organizirane su brojne tematske tribine, književni nastupi i izložbe. Osnovna zadaća ogranka u tom razdoblju bila je vraćanje kulture na pozornicu društvenih događanja i u domove moslavačkih obitelji, gdje je ona uvijek imala važno mjesto i naglašenu ulogu.

Početak dvadesetprvog stoljeća šire se obzori matičina djelovanja i na druga područja društvenog života. Tako se organiziraju manifestacije pod nazivom *Kutinski dani znanosti i umjetnosti*, znanstvene tribine *Budućnost na rubu močvare*, predavanja iz *forenzičke psihijatrije*, pokreće *Zavičajni teatar Ive Serdara*, priprema i objavljuje zbornik radova o *Parku prirode Lonjsko polje*, monografija *Kutina*, priređuju tradicionalni *Lipovljanski susreti* i druge manifestacije, kulturno-umjetničkog, povijesnog, znanstvenog i gospodarskog sadržaja. Sve to upotpunjuje sliku o Moslavini i Kutini kao središtima razvijenog kulturnog života posavske i središnje Hrvatske.

Na stranicama časopisa posvećenim moslavačkoj povijesti posebno je vrijedan pažnje članak „HRSS (HSS) u Moslavini 1925/26. godine“ autora Franka Miroševića. U njemu je iznesen pregled svih važnijih događanja nakon izbora iz veljače 1925. u kojima je H(R)SS ostvarila veliki uspjeh, unatoč činjenici da joj je Pašić-Pribičevićeva vlada ranije zabranila djelovanje i uhitila vođstvo na čelu sa Stjepanom Radićem. Pod Pašićevim pritiskom, a uz privolu kralja Aleksandra, Radić nakon izbora pristaje na sporazum i ulazi u vladu, što uzrokuje raskol u H(R)SS i isključenje iz stranke Moslavčanina Stjepana Uroića, koji je bio jedan od glavnih protivnika sporazumaštva sa srpskim vlastodržcima. Uroić je u to vrijeme bio ugledan član stranke čije se mišljenje cijeno i uvažavalo, kako u H(R)SS, tako i u narodu koji se borio za samostalnost i neovisnost na svome prostoru. Pored Uroića, iz stranke su isključeni i drugi članovi koji su se protivili sporazumu i ulasku u tadašnju jugoslavensku vladu.

Autor Mirošević, na temelju obimne dokumentacije iz toga vremena, rekonstruirao je tijekom političkih zbivanja i događanja u

Moslavini poslije kojih je narodni zastupnik Stjepan Uroić, sišavši s političke scene HSS-a, osnovao sa svojim istomišljenicima Hrvatski federalistički seljački savez i nastavio borbu za neovisnu hrvatsku republiku unutar zajedničke jugoslavenske države. Narod Moslavine i drugi ugledni članovi stranke stali su tih godina uz Stjepana Radića. Kasniji događaji pokazat će kolika je bila vrijednost i čvrstina toga iznuđenog sporazuma, kada je u Narodnoj skupštini u Beogradu srpski poslanik Puniša Račić pucao u braću Radić i vodeće ljude HSS-a. Republikanski federalist i borac za punu ravnopravnost hrvatskog naroda u zajedničkoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca, Moslavčanin Stjepan Uroić ostao je u sjeni svoga imenjaka i, po mjestu rođenja, bliskoga susjeda Stjepana Radića. Novija povijest zorno je pokazala čija su politička stajališta iz toga vremena bila ispravnija i koja su postala dijelom naše današnje stvarnosti.

Da povijest ima svoju neprijepornu logiku i dinamiku slijeda potvrđuje nam i esejističko-dokumentarno štivo književnika Đure Vidmarovića, ispričano kroz sjećanje i svjedočenje Stipana Stipe Radinovića opisano u njegovom, javnosti ranije nepoznatom ratnom dnevniku. "Stric Stipa" kako su ga, zbog štovanja, zvali Vidmarovićeви vršnjaci i vršnjakinje, bio je ugledan domaćin i iznadprosječno samoobrazovana osoba za vrijeme kada je došao na ovaj svijet i u kojem je živio. Rođen je 1910. u selu Kraljeva Velika u Moslavini, gdje je dočekaо osamostaljenje Hrvatske i ostvarenje svoga mladenačkog sna. Stipan Radinović, za razliku od mnogih svojih suvremenika, volio je čitati knjige i zapisivati pjesme i važne događaje iz svoga života. Tako je ostavio vrijedne dnevničke bilješke iz drugog svjetskog rata čijim je sudionikom bio na bosanskom ratištu blizu Sarajeva i u rodnom kraju, te iz perioda poslijeratne izgradnje društva, koje istinito svjedoče o položaju i ulozi običnog

malog čovjeka u turbulentnim i prijelomnim revolucionarnim i postrevolucionarnim vremenima.

Stavljajući na uvid čitateljima te autentične Stipanove zapise o događajima u kojima je neposredno sudjelovao i ljudima s kojima je dijelio istu ili sličnu sudbinu, Đuro Vidmarović nas podsjeća na kontroverzne puteve koje su prolazili „stričevi“ vršnjaci i sunarodnici da bi ostali i opstali na prostoru i u vremenu koje im je rođenjem darovano. Stipanov životni, ratni, križni i mirnodopski put u mnogo čemu je sličan putu inih pripadnika njegovog naroda, koje su ratne oluje bacale, a onda mirnodopski vjetrovi usmjeravali prema tihoj obiteljskoj luci u kojoj su pronalazili duševni mir i potvrdu ljudske opstojnosti.

Dokumentaristički i u svakom drugom smislu vrijedan je i prilog Ivana Gračakovića pod naslovom „Kontinuitet i opstojnost lokalnih medija u Kutini“ u kome se osvrće na 110. obljetnicu *Moslavačkog glasnika* i 50. obljetnicu *Moslavačkog lista*. Ova dva glasila, uz *Radio Moslavinu*, bili su i ostali glavni pronositelji slike i riječi o svim gospodarskim, kulturnim i ukupnim postignućima prostora na kojima djeluju. Njihovom zaslugom građani su redovito informirani o svim važnijim događanjima u lokalnoj sredini, kao i o ljudima koji su zaslužni za njezin napredak.

Etnološku zavičajnu tematiku, kroz neka moslavačka vjerovanja u djelima Mije Stuparića, čitateljima prezentira autor Dražen Kovačević. Stuparić je radio na prosvjećivanju seljaštva u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća. Svoja programska književna i društveno-politička shvaćanja objedinio je u romanu „Pismenost“ objavljenom 1940. godine. U njemu opisuje raznovrsne običaje i

vjerovanja puka koja su se, u manjoj ili većoj mjeri, zadržala do današnjih dana.

Na stranicama časopisa namijenjenim za književnost objavljeni su poetski i prozni radovi koje potpisuju: Božica Brkan, Katarina Brkić, Tereza Salajpal, Davor Grgurić, Milan Ilić, Joško Sindik, Sanja Knežević, Tomislav Marjan Bilosnić, Dražen Zetić, Đuro Vidmarović, Tin Lemac i Davor Šalat. Uvrštena djela suvremenih pisaca obogatila su *Moslavačko zrcalo* i učinila ga štivom trajne literarne i kulturno-umjetničke vrijednosti.

MOST IZMEĐU ZBILJNOG I NESTVARNOG

Stjepan Zelenika: MOST SVJETOVA, Štamparija Fojnica, 2018.

Književnik Stjepan Zelenika ima zanimljivu biografiju i osobnu povijest. Rođen je, kako sam kaže, 1958. godine u Kiseljaku gdje nikada nije živio, a od najmlađe dobi živi i radi u Kreševu gdje nije rođen. Tako su te biografske činjenice i fakti umrežene voljom sudbine i zdravlja toga vremena. Moguće je da je to, u manjoj mjeri, odredilo njegov životni i književni put, jer se od ranog djetinjstva počeo zanimati za znanstvenu fantastiku i čitati bajke i basne poznatih pisaca. Tu literarnu orijentaciju ugradio je i u vlastiti stvaralački kod, pa je još u mladosti zapisivao tajne života bajkovitih bića i naseljavao ih u prostor gdje živi. Tako je, uz ostale, nastao i njegov najnoviji roman **Most svjetova**.

Radnja romana, podijeljenog u 29 glava, odvija se u kreševskom krajoliku. Vremenski je neograničena, jer započinje u doba prvih iskopavanja ruda u mjestima oko Kreševa. Bilo je to vrijeme kada su priče o nepoznatim mitološkim bićima kakvi su patuljci i vile budile i raspaljivale ljudsku maštu i dovodile je na rub realnosti. Na tome rubu našao se i nadareni pisac Stjepan Zelenika. Istina, u prvoj fazi kao čitač priča o drugim svjetovima i bićima, a kasnije i kao zapisivač vlastitih ideja, misli i fantazija oblikovanih u romaneskna prozna kazivanja.

Stvarni junaci njegove proze su ljudi iz naroda čija su imena; Mijo, Ivo, Anto, Pero, fra Mato, Kata, Lojo, Jure, Janja, Franjo, Ivuša, Niko, Marinko, Sulejman, Buljan i mnogi drugi čiji se životi tvore, pletu i nadopunjuju na zemljopisnom prostoru smještenom između planina Meoršje, Tmor, Visočica, Vranica, Zec, Lopata i Inač. Tu, u mjestima Vranc, Ljeskovik, Srednje Čelo, Baošići, Kostajnici i

Kreševu kao središnjoj čaršiji, uz ljude iz zbilje, žive piščeva podzemna i nadzemna bića i patuljci iz družine Zelen Pana. Njihova imena Kolutko, Crnutko, Smijuljko, Šaputko i dr. odražavaju njihove karaktere i zadane im literarne uloge u režiji Stjepana Zelenike. Do njih su vile Dora, Veselka i Sluška, ali i opasni predatori Radosta i Gorosta.

I dok ljudi u kreševskim rudnicima tragaju za kamenom-kristalom energije ili biserom mudrosti, dotle se mitska bića bore za svoj komad prostora pod nebom i za goli opstanak pod zemljom. Život toga uzajamnog nesklada ispunjen je svakodnevnim i svakovrsnim događanjima koja pisac pomno prati i bilježi te ugrađuje u svoj *Most svjetova*. Osnovna zadaća toga mosta jeste održanje kakvog-takvog sklada između onih koju dijele prostor i vrijeme, a koji se skoro u svemu razlikuju i u mnogo čemu nadopunjuju. Pronađeni kamen mudrosti ili energije je ostavljen na sigurno mjesto, a radnja teče kroz stoljeća od Rimljana preko Dubrovnika i turskih vremena. Dok jedni osvajaju, drugi se povijaju poput grana na vjetru i trave pod vodom.

Fantazija Stjepanova spaja spojive i nespojive dijelove povijesti, gradi kuće i staze od koraka koji idu ususret novom vremenu nadziranom od duha Pokola koji je tu da spriječi, a ne da liječi. Zato u narod kao kazna dolaze epidemije kuge i sušice koje odnose nejač i manje otporne na vremenske mijene i zemne tegobe. Pan – car podzemlja svakoga proljeća izlazi iz svoga staništa da osjeti dah prirode i duh zemnog života. Usput, kao iznenadni i nepoželjni gost, unosi nered među čobane i vrijedne ratare i motri na mještane, uključivo i fratre koji kroz propovijedi šire vjeru u život na nekom drugom svijetu. Je li taj svijet povezan mostom sa ostalim svjetovima, to je tema za neku drugu priču sa sretnijim završetkom.

Ova priča obiluje harmonijom nesloge i sukobima u kojima se ukrštaju mačevi i druga ubojita oružja. Borbe vila, patuljaka i drugih elementarnih bića privremeno udaljavaju Pana od potrage za kristalom u kome se krije velika tajna. Irealno u srazu sa stvarnim, niti gubi nit dobiva bitku. Sve se vrti u krugu koji kraja nema. Tako je i s ljudima i njihovim životima, dok ti životi traju. Ciklika rađanja i umiranja ponavlja se od generacije do generacije, otvarajući stranice nikad do kraja pročitane knjige.

Panova potraga za imaginarnim kristalom energije u realnosti je usporediva sa crkvenim zavjetnim prstenom na poniznost, poštenje i skrušenost. Život teče jednako i s jednim i s drugim, kako bi tekao i bez jednoga i bez drugoga. Zbilja smo mi koji smo tu, a sve drugo je uobrazilja onih koji su joj skloni. Fatamorgane je bilo i bit će je dok je ovoga svijeta. Zloduha također. Oni se javljaju da bi istresli otrov, i kada obave taj nečasni posao, povlače se u svoja tamna skloništa. Njima nikakve molitve ne priječe put. Ni fratrove, ni narodne, a time ni božje.

Stvarni život je ono što na kraju romansirane priče sustiže mjesnog mesara Jozu. Pod teretom posla kojeg je radio, odao se piću i kad mu sin oženi lijepu djevojku i podari unuka, on u njemu prepozna lik preobraženog Pana u stradalog mladića Ivu Brnju. A niko ne zna koliko to saznanje boli u piće ogrezlog mesara, čije su ruke uzele mnoge živote. Ne ljudske, već drugih živih bića koja nam služe za hranu. Te tužne činjenice ljudi nisu ni svjesni kada vlastitu glad i pohotu gase životom drugih bića.

Priču o stvarnom i fiktivnom, književnik Stjepan Zelenika obogatio je jezikom prostora na kojem živi, i govorom ljudi iz prošlih vremena. Ima tu kovanica kakve su: bezbeli, morebit, bogodar i

druge, ali ima i riječi kakve i danas susrećemo u ruralnim bosanskim sredinama poput: išće, maksuz, bolan, mnijem, sriktati itd. Razumije se, tu je i mnogo turcizama koji su sveprisutni u današnjem bosansko-hercegovačkom govoru. To je svakako dobra strana autentične leksike naroda ovoga kraja, koja je sve izloženija nadirućim anglicizmima i primjesama starih i novih germanizama uvezenih iz austrougarskog i ovog vremena. Ne zato što jedni trebaju imati prednost u odnosu na druge, već zbog tradicije koju je dobro sačuvati, zarad prošlosti koja je konstitutivnim dijelom ljudi toga zemljopisnog prostora.

Za čitače koji vole basne i bajke, a to su mahom oni mlađih uzrasta, roman Stjepana Zelenike iznimno je zanimljiv i privlačan, kako su i meni u djetinjstvu bile zanimljive knjige Karla Maja. No, i stariji će u njemu pronaći dosta štiva koje će ih vezati uz knjigu do posljednja stranice. To je i bila zadaća Stjepanova, koju je ostvario na najbolji mogući način.

STAZAMA VJERE I NADE

Anto Pranjkčić: KRATKI UVOD U KRŠĆANSKU MISTIKU, Kerigma Pia, Zagreb, 2018.

Zanimljivu i nadasve čitljivu i poučnu knjigu napisao je i zainteresiranoj javnosti ponudio spisatelj i magistar teologije Anto Pranjkčić. Njezin naslov *Kratki uvod u kršćansku mistiku* izazovan je, kako za vjerničku populaciju, tako i za agnostike i sve druge ljude slobodne misli koji teološki pogled na svijet i njegov postanak ne uzimaju kao jedinu i neupitnu istinu.

Pojam mistično nastao je iz odrednice mistika koja označava nešto nepoznato, tajno i nedohvatno. Misticism je primarno vjerska doktrina, koja tajanstveno iskustvo sjedinjeno s božanstvom, pretpostavlja svakom racionalnom pristupu i uvidu. On je ekstatično stanje u kojem se u unutrašnjem osjećaju pojedinca objavljuje neposredna božja prisutnost. Pojednostavljeno rečeno, misticism je zasnovan na vjerovanju u natprirodna bića koja upravljaju prirodom i ljudskim životima. Slijedom toga, mistik je produhovljena osoba koja kroz doživljaje neposredne božje prisutnosti, dolazi do spoznaje o postojanju Boga kao stvoritelja svijeta i upravitelja svega postojećeg.

Kao mudroslovni pogled na svijet misticism je nastao na dalekom istoku, odakle se proširio na zapad. Kroz dugu povijest proučavali su ga i širili teološki mistici kojima je on bio temeljem duhovnog djelovanja i osobnog probitka. Za racionaliste i ljude realnih pogleda na svijet, misticism je bio i ostao na margini društvenih događanja i zbiljnog života. Oni taj pojam i pojavno vezuju isključivo uz starogrčke riječi „mystikost“ i „mysteria“, što znači zatvoriti oči ili usta i racionalno razmišljati o nekoj tajni koja je

nevidljiva, ali osjećajno prisutna. Za mnoge tajne nema pravih odgovora i one se mogu prepustiti vremenu koje je pred nama. Kršćanstvo je, međutim, odgovore na sve pronašlo u Bogu kao Stvoritelju i time se, na neki način, odreklo znanstvenih propitivanja postanka Svijeta i bića koja u njemu prebivaju.

Književnik i teolog Anto Pranjković, u svom kratkom uvodu u kršćansku mistiku promišlja i prezentira osnovne teorijske poglede na ovu važnu temu i naznačava moguće pravce njezinog daljeg proučavanja i razvitka kao duhovne ljudske potrebe i znanstvene discipline. Promatrano s teološkog aspekta, ovaj sadržajni podsjetnik na nauk kršćanske mistike dobro će doći vjernicima da obnove vlastita znanja i učvrste svoj odnos s pram svemogućega Boga i Isusa Krista kao mučenika ovozemaljskoga svijeta. Agnosticima i svima drugima pomoći će, da još jednom propitaju smjerove osobnih misli, i zapitaju se kamo one vode. U nebeske dubine nepoznatih očekivanja, ili zemne površine životnih nadanja.

Prateći mistiku kroz povijest, Pranjković nas upoznaje s njezinim razvojnim fazama i manifestacijama u antičkoj Grčkoj, rimskoj i egipatskoj kulturi te u modernim vremenima. Od nastanka kršćanstva, mistika dobiva nove sadržaje i posvećuje se Bogu i njegovom sinu Isusu Kristu. U pokušaju pronalaženja odgovora na krucijalno pitanje što je i kako izgleda Bog, autor dolazi do paradoksalnog iskustva koje se može sažeti u rečenici: „Bog je neshvatljiv“. A šta to, zapravo, znači u realnom svijetu i životu. To znači da... „njegova neshvatljivost raste, a ne smanjuje se što ga ispravnije razumijemo.“ Iskustvo Boga u životu vjernika je evidentno. Premda je On nevidljiv, Njegova prisutnost se osjeća na svakom koraku. Po mišljenju teologa Karla Rahnera, Božja stvarnost za svakog kršćanskog mistika apsolutno je dohvatljiva: „To je

stvarnost, skrivena stvarnost, ali ona je stvarnost i mi u njoj možemo živjeti“. A kako je u tom životu, to najbolje znaju sami mistici. Ima li u njemu skretanja, posrtanja i padanja? Sigurno da ima, jer ni jedan život ne ide pravolinijski.

Po mišljenju autora, na mistiku se donedavno gledalo drukčijim očima. Ona se tumačila nečim što je onostrano, što ne pripada običnom, da ne kažem, normalnom čovjeku. Danas je, međutim, mistika dostupna svima i može je doživjeti svaki čovjek, bez opasnosti da će potonuti u njezine dubine, ili prihvatiti jednoznačne poglede na svijet. Mistika ne znači uzdizanje čovjeka na mjesto gdje se nalazi Bog. Njezino rodno mjesto nije nebo, već zemlja i zemni ljudski život. Današnji mistici smatraju da je za njih jedino važan osjećaj susreta i zajedništva s Bogom. Svaki taj susret donosi promjene u razmišljanjima i vraća nadu i vjeru u ljubav. Božja ljubav mistiku i vjerniku je važnija od bilo čega. Za nju se moli, zbog nje se voli. Drugi ljubav shvaćaju svako na svoj, ne mističan način. I u obliku koji im donosi sreću i dobro raspoloženje u stvarnome svijetu.

Posebno poglavlje u knjizi Anto Pranjković posvećuje duhovnom nauku Svetog Ivana od Križa. Taj mistik je živio u drugoj polovici šesnaestog stoljeća i prošao je razna iskušenja. Od siromaštva i bijede do duhovnog uzdignuća u karmelićanski red pod utjecajem Svete Tereze Avilske. Njegova osnovna misao i životna premisa sadržana je u riječima: „Tko ne želi ništa drugo nego Boga, ne hoda u tami, iako se osjeća vrlo jedno... Svjetlo i tama ne idu zajedno.“

Po Ivanovom poimanju života Bog i čovjek ne susreću se samo na početku i na kraju. Taj susret traje koliko i sam život i nastavlja se u beskonačnom sjedinjenju.

U zaključku autor naglašava da čovjek pripada naravnom, a ne nadnaravnom poretku, iz čega proizlazi da se on uzima onakvim kakav jeste, a ne kakvim bi želio biti. To je u korelaciji s Ivanovom mišlju o ljudskome duhu: „Duša u Bogu spoznaje sve stvari, i to u njegovoj biti bolje njego u njima samima, jer u njemu spoznaje božanski život i u njemu bit i sklad sviju stvorenja.“ U takvom poretku Stvoritelj je iznad svega i u svemu kao nadnaravni dio svijeta u kojem živimo.

Knjiga postavlja i brojna druga pitanja i nudi odgovore koji će mnoge čitatelje učvrstiti u njihovoj vjeri u Boga, a drugima otvoriti mogućnosti da dalje i dublje promišljaju o tome: kako su i zašto došli na ovaj svijet i... ima li nade za bolji i ljepši život na nekom drugom, svima nepoznatom svijetu!?.

KRATKE PRIČE ZA DUGO PAMĆENJE

Stjepan Svedrović: IZBAVITELJ, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 2019.

Nakon sedam objavljenih zbirki poezije i knjige Proze o mudroslovlju, hrvatski književnik Stjepan Svedrović pripremio je i čitateljima na dar odaslao zanimljivu i nadasve vrijednu zbirku priča pod naslovom ***Izbavitelj***. Radi se uglavnom o kratkim autobiografskim prozama, koje na literarno uvjerljiv i stilski dojmljiv način, oslikavaju autorov životni i stvaralački put od početka osamdesetih godina prošloga stoljeća. To je razdoblje ispunjeno burnim događajima na prostorima bivše države, ali i u Stjepanovom životu koji je imao uspone i padove obilježene radosnim i tužnim trenucima, kakvi prate ljude bogatih profesionalnih radnih uzleta i povremenih posrtanja.

Iz tog turbulentnog predratnog, a kasnije i užasnog ratnog vremena, tankočutni poet izašao je s dubokim ranama na duši, koje su i danas vidljive i lako prepoznatljive. Sve Scile i Haribde kroz koje je prošao te kajanja, pokajanja i okajavanja kojima je kristovski bio izložen, zaslužile su da budu opisane i predočene svijetu kao intimne jedinstvene i upečatljive ispovijesti. Iskustvene i poučne u svakom ljudskom i književno-estetskom pogledu.

Već pod kraj dvadesetih godina života, mladi graditelj Stjepan Svedrović, mučen i proganjan dilemama o smislu i besmislu ekološki neosviještene industrijalizacije društva, shvatio je da mu nije mjesto u velikim privrednim projektima, pa se okreće samostalnoj profesionalnoj djelatnosti i proučavanju postignuća na području filozofije, sociologije, prirodnih znanosti i umjetnosti, a posebno književnosti. Od tada duhovnost, kako ona mistična-

religijska, tako i zbiljna životna, postaju preokupacijom od koje se ne odvaja ni u trenucima kad izvršava redovne radne obaveze, ili odlazi u prijeko potreban san.

U takvim životnim okolnostima poetsko stvaralaštvo nametnulo se kao nezaobilazna ispovjedna mogućnost otkrivanja vlastitih misli i osjećaja, koji prate svako ljudsko biće na razne načine i u različitim oblicima ispoljavanja. Ljubav se u tome javlja kao dinamični pokretač i svemoćna unutarnja sila otporna na sve vanjske udare i nasrtaje. Svedrović je svoju ljubav prema ženi, bližnjima i svijetu koji ga okružuje pretočio u stotine lirskih pjesama i stavio na uvid književnoj i umjetničkoj javnosti. Tako je nastao bogat emocionalni poetski opus koji je ukoričen u sedam zbirki pjesama neprolazne vrijednosti.

Na sličan način, ali u vremenu zamršenog poraća, strpljivim propitivanjem i zapisivanjem vlastite prošlosti i sudbina drugih ljudi nastajale su kratke poučne priče, što religijskog, što svjetovnog sadržaja, koje su uvrštene u zbirku duhovnog iscjeliteljskog naslova **Izbavitelj**. Analitičan i poticajan predgovor knjizi napisao je dr.sci. Stjepan Razum, dokazani i osvjedočeni znalac takve vrste literarnog stvaralaštva. Njegov naslov: *Priče koje potiču na radostno djelovanje u korist bližnjih*, ukazuje na osnovni smisao Svedrovićevog proznog kazivanja o sebi i drugima. Njegova zadaća nije ispričati priču radi konkretne pojave ili događaja, već potaknuti druge da na sličan način razmišljaju i djeluju u korist nemoćnih ili onih kojima je potrebna pomoć u određenom životnom trenutku.

Prva priča *Opus dei* uvodi nas u svijet ljudskog siromaštva i pratećeg mu dobročinstva, koji su u stvarnosti dvije strane iste medalje života. Premda se bitno razlikuju, te dvije strane se u

humanim društvima i sredinama istovremeno i nadopunjuju. Tamo gdje ima ljudi u potrebi koji jedva spajaju kraj s krajem, postoje i dobročinitelji koji im pomažu da olakšaju teret neimaštine i osjete ljepotu življenja. Tako mali dječak Braco, koji nakon majčine smrti živi s nezaposlenim ocem i malim janjetom na čijem je vratu medaljon s natpisom „Opus dei“, zamalo ostaje bez svoga ljubimca. Otac je, naime, morao prodati „Janje Božje“ bogatom tvorničaru, da bi kupio namirnice nužne za život i platio račun za isključenu struju. Ali, kako se to u lijepim pričama, a nekad i u zbilji događa, taj medaljon i ljudska dobrota pobjeđuju pohlepu, i tvorničar na Uskrs vraća janje te uručuje ocu i sinu novčani dar. Dobro ovdje nadvladava moguće zlo gubitka, i pokazuje da su granice i jednog i drugoga izbrisive ljudskim humanizmom i međusobnim razumijevanjem.

U drugoj priči pod naslovom *Bit igre*, autor nas uvodi u zamršene odnose između države kao moćnog aparata vlasti i poduzetnika, koji se na razne načine dovijaju i snalaze kako bi opstali na nemilosrdnom tržištu, gdje vladaju zakoni jačega i snalažljivijeg. U tom srazu država i njezin birokratski mehanizam, uz pomoć nametnutih zakona, od jednih uzima bez milosti dok drugima, narodski rečeno, gledaju kroz prste. Primjena zakona u zemlji bezakonja odvija se selektivno od slučaja do slučaja. Bližnji i koruptivniji prolaze neokrnjeni, dok svi drugi plaćaju ceh gulikožnih propisa i njihovih nemilosrdnih provoditelja. Država ima bič i batinu i s njom u takvim situacijama nema šale. Oružja u njezinim rukama moćna su kad se radi o državnim interesima, a blaga i neučinkovita kad se radi o interesima korumpiranih državnih činovnika. Tako i glavni junak priče, suočen s optužbama za podmićivanje pri dobivanju poslova, biva optužen i izložen dugotrajnim sudskim procesima s nesagledivim posljedicama. U današnjem vremenu

takvih je procesa toliko da im se ne zna precizan broj. Oni često traju i traju... dok djelo ili nedjelo ne padne u zastaru.

Sljedećih nekoliko priča posvećeno je ljudskim dobročinstvima u vrijeme vjerskih blagdana. U njima su glavni junaci siromašni ljudi i oni koji to siromaštvo prepoznaju i olakšavaju svojim darovima. Tu posebno treba izdvojiti priču *Božićnica*, koja na zanimljiv način propituje odnose darodavaca i darovanih. Glavni lik, čistač cipela Radovan, zbog narušenog zdravlja i lošeg vremena gotovo je ostao bez posla u centru grada pred Božićne i novogodišnje blagdane. Ali, tada na scenu stupa poduzetnik Josip, kome je taj siromašni Rom godinama svakodnevno čistio cipele. Osim što Radovanu daruje pristojnu božićnicu, preuzima njegovu ulogu i čisti mu cipele. Čini to iz neizmjerne zahvalnosti za dugogodišnje pružanje usluga uljepšavanja obuće, ali i zbog ljudske potrebe da se i sam uvjeri kakav je to osjećaj kada drugima svakoga dana laštiš cipele da bi zaradio novac za preživljavanje svoje obitelji. Autor, uz opis scene zamijenjenih uloga poduzetnika i čistača, u isto vrijeme prenosi i njihova razmišljanja o novonastaloj situaciji. Dok Rom Radovan osjeća neugodnost zbog gospodske pozicije u kojoj se našao, umirovljeni poduzetnik je zadovoljan što mu se pružila prilika da vidi drugu stranu medalje života. Onu običnu, radničku, koja služi drugima da bi preživjela i opstala u svijetu društvenih nejednakosti.

Nakon niza priča o ljudskoj dobroti, središnji dio knjige ispunjen je prozama koje sadrže autobiografske elemente i koje su, po snazi literarnog izričaja i dubini emocionalnog naboja, svakako najjači i najuvjerljiviji dio Svedrovićevog proznog stvaralaštva. U tim pričama on se potvrđuje kao konzistentan, promišljen i rječit narator koji znalački odabire teme, sistematično izlaže radnju i oplemenjuje je bogatstvom leksike kakvu posjeduju samo iznimno

dobri pisci. Te su priče većim dijelom vezane uz područje autorove rodne Brezovice i bave se ljudima i događajima iz toga lijepog i povijesno bogatog dijela Zagrebačke županije.

Iz tog dijela knjige posebno treba izdvojiti priče: *Grješnik; Kušnja; Osobenjak; Slika; Stranputice i Viđenja*, koje, svaka na svoj način, govore o sudbinama ljudi na našim prostorima i događanjima u posljednjih tridesetak godina. Priča *Grješnik* bavi se usudom mladog graditelja koji pod teretom briga za opće dobro i nezadovoljstva vlastitim okruženjem odlučuje potražiti „spas“ ili „rješenje“ u nabujaloj rijeci Savi. U tom suicidalnom naumu previđa neke važne stvari koje, skupa s njim, isplivavaju na površinu nakon doticaja hladne vode i vraćaju ga u životnu realnost. Povratak u stvarnost uvijek je neka vrsta otriježnjenja od suludih misli i otkrivanja samoga sebe u slikama drugih, koji su iskusili gorčinu života i nastavili rođenjem započetu borbu za boljitak. Tako i naš junak otkriva novi put vjere u sebe i druge ljude, i okreće se budućnosti kao jedinoj pouzdanoj alternativni opstanka, naspram ružne i hladnom vodom isprane prošlosti. Preobraćeni grješnik postaje pokajnik nadahnut ljepotom stvaranja i dobrotom davanja.

Pripovijest *Kušnja* potresna je ispovijest mlade žene, može biti i autorove supruge, koja je oboljela od neizlječive bolesti i koja dvoji kada i kako saopćiti tu tešku vijest suprugu i svojim najbližima. Odlučuje da to bude u vrijeme ljetovanja na moru, ali se onda pojavljuje osoba koja moli njezina supruga da bude kumom njezinu sinu na krizmi. Tu novu dvojbu oko kumstva, nakon dugo premišljanja i kolebanja, rješavaju pristankom, što se pokazuje dobrom odlukom jer im ona, osim dobroga djela prema drugima, donosi i pristojnu zaradu od iznenada ukazanog posla unovčavanja kredita. Od ostvarene zarade izdašno daruju kumče i pokrivaju

troškove odloženog ljetovanja. Za vijest o teškoj bolesti nikad nije kasno jer, ljudska dobrota ipak je iznad i ispred svega. Pa i onog najgorega.

Osobenjak je priča o novinaru – kritičaru svega postojećeg, koji mijenja karakter iz 'zloćka' u 'dobricu' nakon prihvaćanja ponude da jednu svoju staru nekorištenu kuću preuredi u galeriju umjetničkih slika. Taj otklon oštrog kritičarskog pera prema plemenitoj umjetnosti, pokazuje koliko je malo potrebno da bi se mijenjali pogledi na svijet i blisko životno okruženje. U mnogim detaljima preobražaj je sličan onome u se kome suicidalni graditelj preobraća u vrijednog *pjesnika*.

Priča pod naslovom *Slika*, višeslojna je prozna skica za mogući dramski tekst humorističko-satiričnog sadržaja. Ona govori o ljudskoj dvoličnosti i snalažljivosti osoba spremnih na svaku vrstu podvale i prevare, da bi se obogatili i stekli ono što ni po čemu ne zaslužuju. Glavni lik je povjesničarka umjetnosti zaposlena u državnoj upravi koja prodaje slike da bi sakupila novac za liječenje, navodno, teško bolesne kćeri. Zapravo, taj „humanitarni“ novac ona koristi za kupnju poslovnog prostora za galeriju toj istoj kćeri koja završava likovnu akademiju. Priča ima i sretan završetak za jednog od kupaca, moguće i samog autora, koji skupo plaćenu humanitarnu sliku, kompenzira jeftinom kupnjom vrijedne umjetničke slike od gospođe koja stanuje u istoj zgradi gdje je povjesničarka umjetnosti kupila prostor za kćerkinu galeriju.

Tema priče *Stranputice* odnosi se na ljude koji žive na marginama društva bez sredstava, a često i bez priznatog identiteta. Narator priče, mjesni svećenik ili pop kako ga neki zovu, pripovijeda o zloj sudbini dragovoljca Dade koji živi bez osobnih dokumenata u

krajnjoj bijedi i neimaštini. Pošto 'bez valjanih papira' ne može ostvariti socijalnu pomoć, jedini mjesečni prihod mu je državna potpora koju prima na osnovu osobnog broja uginulog susjedovog magarca koga je ukopao i to prikrio pred institucijama vlasti. Na kraju Dado umire od zatrovane rane na nozi, jer nije imao adekvatnu medicinsku pomoć kao neosigurana osoba.

Takvih primjera u našoj praksi ima koliko ima i beskućnika i drugih ljudi bez identiteta i odgovarajuće državne skrbi.

Ratna i poratna stradanja autor opisuje i u priči *Viđenja* koja se bavi sudbinom izbjeglica iz Bosne i Hercegovine. Jedan od njih, dječak Ante, nakon progona iz Banjaluke, naselio se s djedom u napuštenu kuću u Udbini. Tu provodi dane čuvajući ovce i prisjećajući se svojih poginulih roditelja, čije su kosti ostale u Bosni. Svoga sugovornika, arhitekta koji planira izgradnju nove crkve i koji ima bolesnu malodobnu kćerku, Ante propituje o drugome svijetu na kome su, ako takav svijet uopće postoji, danas njegovi otac i majka. Pitanje ostaje bez pravog odgovora jer takav je odgovor nemoguće dati, ako se gleda istini i zbilji u oči.

Uz naprijed spomenute, u zbirci su i druge podjednako zanimljive i poučne priče o ljudima i njihovim sudbinama i usudima. Književnik Stjepan Svedrović znalački je birao teme i likove, osim onih koji se odnose na autobiografske ispovijesti o stvarnim događajima koje je proživio i preživio, i dragih mu osoba s kojima je dijelio ljepotu i sva dostupna blaga ovoga svijeta. Zato se cijela zbirka od 26 priča doima kao homogena, snažna i poučna književna cjelina koja oslikava prostor i ljude u vremenu predraća, rata i poraća koje je ispreplelo i premrežilo kraj dvadesetoga i prvu petinu dvadesetprvoga stoljeća. To je dovoljno dugo razdoblje za pristojan

ljudski vijek i za trenutak povijesti koga pamte današnje generacije, a kasnije generacije će o njemu učiti iz knjiga kakva je i ova Stjepanova.

Neka je sretno i radosno čitanje svakome tko voli lijepu knjigu, kakva je zbirka kratkih priča *Izbavitelj*, i koji štiju autore kakav je književnik Stjepan Svedrović. Na dobro mu bila sva nova pisanja.

DVA SVIJETA U JEDNOM

Žarko Milenić: *PRVI U GRADU, Planjax, Tešanj, 2019.*

Živimo u svijetu i vremenu koga mnogi neće pamtiti po dobru, niti će o njemu pisati vedre pripovijesti i pričati lijepe priče. Mnogi dijelovi naše bogomdane planete zahvaćeni su ratnim požarima i varljivim mirom, koga čovječanstvu serviraju zlodusi ljudske vrste i njihovi krvožedni egzekutori. Do jučer je gorio zapadni Balkan, danas vatra i eksplozivi spaljuju i ruše Siriju, a sutra... sutra već zloguki planeri pripremaju požare na drugim dijelovima tijela nedužne Zemlje. Dokle će to trajati i hoće li ikada slijepa ljudska vrsta progledati punim sjajem vlastitih očiju, teško je reći, a još teže napisati i ispod toga staviti svoj potpis.

Književnik Žarko Milenić kao i mnogi drugi pisci i umni stvaraoci, desetljećima pomno promatra svijet u kojem živimo, diveći se njegovim svekolikim ljepotama i grozeći se nad onim što sve ljudi čine da bi zadovoljili osobne egzistencijalne potrebe, a vrlo često i nezajažljive apetite i pohote. Ponešto od tog neupitnog sklada prirode i bjelodanog nesklada društva bilježi i zapisuje u svojim književnim djelima koja stavlja na uvid onima do kojih mu je stalo, kao i onima koji se nisu odrekli čitanja kao sastavnice čovjekovog cjeloživotnog odgoja i opće kulture.

Iz takvog odnosa spram ovo vremenske zbilje nastao je i rukopis romana *Prvi u gradu*. Riječ je, dijelom o autobiografskoj, ali i univerzalnoj prozi koja je temeljena na stvarnim događajima iz bliske ratne i poratne prošlosti, čiji su akteri ljudi iz sredine u kojoj je autor proveo dobar dio života, i gdje je ostavio neizbrisiv književni i stvaralački trag. Ime te sredine i grada kao urbanog središta manje je važno od onoga što se u njemu zbivalo, i što će se dešavati u

vremenu koje je pred nama. Radnja romana zapravo se može smjestiti u bilo koji grad ovoga dijela svijeta čiji su žitelji iz blago ugodnog mira, voljom tvoraca zla, prošli kalvariju bezumnog rata i ušli u zonu poratne pohlepe, gdje se slabi bore za koru kruha, a moćni i prokleti za vile i dvorce građene tuđim radom, znojem i mukom.

Pisac Žarko Milenić na jednostavan i svima razumljiv način zapisuje životnu priču bivšeg ratnika pridošlice, koji se vraća u svoj rodni grad nakon preživljenih stradanja i proživljenih prognaničkih dana i godina. Već prvi susreti s ljudima koje je ranije poznao, otkrivaju mu da neće biti dočekan dobrodošlicom, i da će ranije započeti hod pod mukama biti nastavljen na još suroviji i užasniji način. Krvavi rat jest grozan sam po sebi. Ali divlji mir, u kojem brat ne poznaje brata, može čovjeku zadati više jada i nezadovoljstva i više od samoga rata. Osjetio je to pridošlica na vlastitoj koži kad se uvjerio da je njegova kuća, voljom novih vlasti, dodijeljena drugome i da su stari prijatelji i kumovi stvorili nova prijateljstva i kumstva na zapadnoj osnovi i uz primjenu modela slavenske omerte. Ne baš onakve kakva je sicilijanska, ali daleko od svega dobrog što je nekada bilo. Na karti ljudskosti ostale su samo tamne mrlje koje dolazeće vrijeme neće lako izbrisati.

U tom sistemu novo uspostavljene demon-kratije pridošlici, koji je izgubio negdanji identitet uglednog člana društva, ne preostaje ništa drugo osim druženja s osobama iste sudbine. Tako mu bliskima postaju bivši ratni vojni invalid koji u maskirnoj uniformi prosi za mrvice kruha pokraj željeznog mosta te glasnogovornik potlačenog naroda koji svoje novostečene frustracije liječi lijevim socijalnim govorima pokraj oštećenog spomenika u napuštenom partizanskom groblju. Ta slika i neprilika tranzicijskog

posttraumatskog nevremena može se vidjeti na mnogim mjestima u bivšoj državi Južnih Slavena. Ona je zrcalo njihove česti i časti, koja se još uvijek klati na granici između uma i nerazuma. Dokle će to tako biti, e to ni sveuki prorok ne može pouzdano znati.

Svoju potresnu ali, u mnogo čemu i poučnu priču protkanu elementima općeljudskih ratnih stradanja i poratnih patnji, Žarko Milenić upotpunjuje brojnim sekvencama iz prijeratnog razdoblja u kome su se gradila kumstva i kovala prijateljstva na real-socijalističkim osnovama. Uz razumijevanje i uzajamno poštovanje. I bratstvo i jedinstvo u čovječnom smislu, čije su karike popucale pod pritiskom naci-šovinističkih huškačkih kamarila. Stara prijateljstva žive u dušama dobrih ljudi. U svijesti loših karaktera ona su okovana jalom, zavješću i mržnjom koja truje sve što teži dobru i progresu.

Zato je vrijeme u kojem danas živimo ispunjeno sumnjama, nevjericama i besperspektivnošću zbog koje sa ovih lijepih geografskih i prirodonosnih prostora bježe mladi ljudi u druge zemlje koje nude stabilnost i život dostojan čovjeka. Rat je ovdje završen prije gotovo četvrt stoljeća, ali se o njemu piše i govori kao da je bio jučer, ili kao da će nam opet sutra zakucati na vrata. Idiotizam vlada duhom mnogih koji su se stekli bogatstvo na lopovski način, ali i onih koji nemaju krov nad glavom ili im je dom debelo pod hipotekom. Ljudi su davno pripitomljene zvijeri koje, za razliku od drugih vrsta, vrlo lako podivljaju. Osobito kad ih bjesnilom zaraze oni koji vide samo svoje pogane ciljeve i interese.

Romansirana pripovijest Žarka Milenića podjednako razotkriva obadvije strane ljudskoga života. Onu; raskalašenu, oholu i eksploatatorsku i drugu; sirotinjsku, brojniju i nemoćniju koja teško veže kraj s krajem, i koja se bori za golo preživljavanje. Između

tih strana je dubok jaz kroz koga prolaze svi oni što u svijet odlaze trbuhom za kruhom. Kao i sam pisac, uostalom, koji ovim djelom ispisuje anamnezu i dijagnozu jednog dobro mu poznatog grada te odašilje jasne poruke u korist dobra, a protiv zla svake vrste i njegovih duhovnih tvoraca i praktičnih pronositelja.

ZAVIČAJNI ROMAN O PROŠLOSTI

Anto Stanić: LIJEPA JELENA IZ KREŠEVSKOG DVORCA, Štamparija Fojnica, Fojnica, 2019.

Nakon niza napisanih i objavljenih romana koji su tematski vezani uz dvadeseto i dvadesetprvo stoljeće, književnik Anto Stanić javlja se proznim djelom koje nas vraća u doba srednjovjekovne Bosne. Preciznije, u razdoblje od tridesetih godina petnaestog do tridesetih godina šesnaestog stoljeća. Vrijeme je to burnih povijesnih previranja pri kraju vladavine dinastije Kotromanića, kada su otomanska imperija spremala na osvajanje preostalog dijela Balkana i srednjovjekovne bosanske države.

Istraživački spisateljski duh Ante Stanića, rođenog u okolici Kreševa u Srednjoj Bosni, od rane je mladosti bio okupiran mislima o potrebi literarne revitalizacije davno napuštenog dvorca Bedema koji je ostao izvan domašaja društvene brige i državne zaštite. A ta zaštita bi, u prvom redu, podrazumijevala obnovu dvorca kao važnog spomenika kulture iz bogate bosanske povijesti. Na mjestu gdje se nekada odvijao dinamičan život bosanske vlastele, u dvadesetprvom stoljeću nalaze se ostaci zarušenih kamenih zidina dvorca koji svjedoči o burnoj prošlosti toga kraja i ljudi čiji potomci i danas tu žive. Ti povijesni ostaci podsjećaju i na najpoznatiju bosansku kraljicu Katarinu Kotromanić koja je, prema predanjima, u njemu više puta boravila.

U pripremi romana *Lijepa Jelena iz kreševskog dvorca*, Anto Stanić je pregledao, pročitao i proučio sve dostupne mu povijesne knjige, ostvario uvid u sačuvane dokumente koji su pohranjeni u kreševskom franjevačkom samostanu i obavio brojne razgovore sa znalcima i stručnjacima koji su se bavili, ili se bave bosanskom prošlošću. Paralelno je skicirao i projektirao književnu radnju i likove u njoj, koji će autentično progovoriti o tom dalekom vremenu, te posvjedočiti o životu, navikama i običajima koji su tada vladali. Kad je sve te stvari, odabrane likove i događaje stavio u povijesni

kontekst i zaokružio u romanesknu formu, započeo je pisanje sage o životu podkreševskog kneza Ljudevita Krstića i njegovih potomaka; kćeri Jelene i unuka Pavla, koji su naratori ove zanimljive priče.

Prvi dio romana odvija se u doba vladavine kralja Stjepana Tvrtka II Kotromanića i njegovog nasljednika Stjepana Tomaša Kotromanića, koji je od 1448. godine bio oženjen Katarinom Kosačom kćerkom humskog hercega Stjepana Kosače. Nešto ranije, početkom tridesetih godina petnaestog stoljeća podkreševskim knezom postaje mladi plemić Ljudevit Krstić, koji je bio oženjen lijepom Paulom iz sela Bakovića kod Fojnice. U tom braku rođena je lijepa Jelena glavni lik romana, čiji život Stanić prati od dana rođenja pa do smrti u poznim godinama. Oko mlade plemkinje, uz aktivno sudjelovanje njezinog oca i majke, pletu se brojni događaji koji oslikavaju život ljudi toga vremena.

Premda je ljubav središnja tema romana, autor uz nju donosi cjelovitu sliku podkreševskog kraja i međuljudskih odnosa, koji su u tom razdoblju vladali u bosanskoj državi. Dobrohotni knez Ljudevit, u vršenju svoje službe, trudio se da mjesnom stanovništvu osigura ravnopravne uvjete za razvoj u skladu sa prirodnim resursima i zanatskim sposobnostima. Kreševo je, naime, u to vrijeme bilo poznati rudarsko-topioničarski i zanatski centar u koga su dolazili trgovci iz Dubrovačke republike i drugih dijelova Europe. U njega su se ranije doselili rudari Sasi, te kovači i zanatlije raznih prerađivačkih zanimanja. To je i lokalnom stanovništvu omogućavalo da lakše preživi i opstane u svom zavičaju.

Na zanimljiv način Anto Stanić opisuje i druge društvene prilike u Podkreševu i njegovoj bližoj i daljoj okolini. Tako nas upoznaje sa odnosima dviju vjerskih skupina koje su djelovale u narodu. Autohtone bosanske crkve odnosno bosanskih krstjana na jednoj, i rimokatolika franjevaca koji su širili svoju vjeru diljem Bosne, na drugoj strani. Krstjani su u to vrijeme ostajali u manjini, da bi se kasnije potpuno ugasili. Franjevci su u Podkreševu izgradili svoj

samostan koji se održao do današnjih dana, zajedno sa povijesnim blagom sačuvanim u svome muzeju.

Prateći život kneza Ljudevita i njegove obitelji, Stanić bilježi mnoge događaje koji će kasnije odrediti, ne samo sudbinu pojedinih likova, već i podkreševskog kraja i srednjovjekovne bosanske države. Tu su posebno bitni kneževi odlasci na skupove što ih je organizirao kralj Stjepan prije upada turske vojske u Bosnu, dolasci kraljice Katarine u Podkreševo, veze i odnosi sa dubrovačkom vlastelom i trgovcima koji su pokušavali otkupiti rudnike, ljubav lijepe Jelene i nijemog pastira Jure koja završava brakom, i druge zanimljivosti koje će zasigurno pobuditi čitateljsku pažnju.

Nakon osvajanja Bosne od strane Otomanske imperije događaju se drastične promjene koje iz temelja mijenjaju ljudske živote. Osim individualnih stradanja koja su neminovnost svake agresije, mijenja se položaj dotadašnjih gospodara i oni postaju sluge novih vlasti. Katolička crkva gubi vjernike jer mnogi prelaze na islam, da bi zadržali dotad stečena bogatstva i druge pogodnosti, ili da bi ostvarili bolje pozicije kod novih vladara. Bosanski kralj biva pogubljen, a kraljica preko Dubrovnika bježi u Rim, gdje umire 1478. godine. Njezinog sina i kćer, Turci odvođe iz Bosne i gubi im se svaki trag. Mnoge crkve bivaju uništene, katolici protjerani, a muška djeca odvedena u Tursku i poturčena. O svemu tome autor piše kroz ispovijesti kneza Ljudevita, njegove kćeri Jelene i unuka Pavla. Kazuje to na zanimljiv način, s vremenske distance koja traži objektivnost i odmjerenost u svakom pogledu.

Anto Stanić je pisac realiteta, čak i onda kad se bavi temama koje pulsiraju na granici fikcija-fakcija. On ne izmišlja radnju da bi ugodio čitalačkim fantazijama, već se vodi logikom mogućih događanja i predvidivih ponašanja ljudi, odnosno likova u svojim djelima. Svi njegovi likovi djeluju kao stvarni, događaji imaju oblik mogućeg, a tok radnje je logičan i, gotovo, pa predvidiv. Stanićeva vještina pripovijedanja i u ovom romanu dolazi do punog izražaja.

Svaki njegov zaplet, ima svoj rasplet. A česti su i jedni i drugi, jer on ne podnosi statiku naracije, već unosi dinamiku čak i tamo gdje nije prijeko potrebna. To se najbolje vidi u opisnim slikama i prezentaciji novih odnosa u podkreševskom kraju, nakon dolaska otomanske vlasti. Život i dalje pulsira normalnim ritmom, unatoč nastalim poremećajima u društvenim odnosima. Ljudi se druže, dijele dobro i zlo, zaljubljuju se bez obzira na vjerske, nacionalne, socijalne, političke i druge razlike. Ljubav u književnom vrtu Ante Stanića ne vene niti se gasi pred nametnutim razlikama među njenim akterima. Tko voli taj voli, bez obzira na ograde i prepreke koje su posijale nove vlasti i na stege koje su one provodile. Lijepa je to i zanimljiva priča o kojoj bi se mogao snimiti dobar dugometražni film kao svjedočanstvo o vremenu što je ostalo daleko iza nas.

Jezik glavnih i sporednih likova standardni je govorni jezik podneblja u kojem se odvija radnja romana. Poneka posuđena riječ iz današnjeg vremena ni malo ne mijenja smisao niti ugrožava lokalne idiome i narječje srednjobosanskog kraja koje se održalo kroz stoljeća, bez obzira na promjene vlasti i vladara i na govorne utjecaje sa strane. Znade to dobro pisac iz naroda koji svoje voli, a tuđe poštuje. I kome je stalo da ga razumiju i oni kojima je knjiga rijedak sabesjednik.

Roman Lijepa Jelena iz kreševskog dvorca, sigurno će pronaći svoje čitače kako u kraju uz koga je vezan, tako i među svim ljubiteljima povijesnih događanja na širim balkanskim prostorima. Ovim romanesknim štivom Anto Stanić se odužio svome zavičaju i njegovoj bogatoj prošlosti, kako mu se kao uspješni gospodarstvenik, zajedno sa članovima svoje šire obitelji odužuje desetljećima, dajući golemi doprinos njegovom privrednom, društvenom i kulturnom razvitku.

Od jednoga pisca – čovjekoljupca i humaniste više se ne može, niti treba očekivati.

PRIRODA U SLUŽBI LJUDI

Savo Ilić: ZNANSTVENICI I UMJETNICI O PRIRODI, Vlastita naklada, Pula, 2019.

Neumorni prirodoslovni tragalac i literarni stvaralac, Savo Ilić, i ove nas je godine prijatno iznenadio i obradovao novim književnim naslovom u koga je uvrstio izbor blistavih opisa prirode iz djela poznatih domaćih i svjetskih pisaca i znanstvenika. Riječ je, zapravo, o odabranim citatima uokvirenim naslovom ***Znanstvenici i umjetnici o prirodi***, koji na osebujan način prezentiraju prirodne ljepote i raznolikosti što nas okružuju i nude nam izvore dobara za ugodan život i svekoliku ljudsku opstojnost.

Čovjek kao jedinka i čovječanstvo kao dio svega postojećeg na planetu Zemlja, postoje, opstaju i djeluju u jedinstvu s drugim živim bićima u prirodnom okolišu koji se svake godine obnavlja, raste i daje obilje hrane, vode i zraka za preživljavanje milijuna živih vrsta što nastanjuju zemaljske prostore. Svaka od tih vrsta živih bića nastoji pronaći svoje mjesto u prirodnom okružju na kojem se nalaze, nastojeći sačuvati postojeći sklad kao nužnost i zadatost vlastitom opstanku.

Povijest ljudske civilizacije nedvojbeno potvrđuje kao je čovjek i njegova vrsta jedan od najopasnijih remetilačkih faktora koji svojim djelovanjem ugrožava opstanak svega što postoji, pa i same prirode kao glavnog činitelja sveopćeg života. Takav zaključak nameće se promatranjem promjena koje se događaju u prirodi, naročito u dvadesetom i dvadesetprvom stoljeću. Industrijska i tehnološka revolucija, brojni lokalni i dva svjetska rata, neumjerena eksploatacija prirodnih bogatstava uz brojne druge nekontrolirane promjene i procese što se zbivaju na svim kontinentima, doveli su

do poremećaja u biosferi koji se manifestiraju otapanjem ledenjaka, zagađenjem životnog prostora i klimatskim promjenama što uzrokuju pojavu snažnih vjetrova, razornih potresa, erupcija vulkana i kataklizmičkih poplava sa dalekosežnim posljedicama.

Zemlja se očito buni protiv svojih nerazumnih stanovnika. Protiv ljudi čija pohlepa, gramzivost i divljaštvo ugrožavaju njezinu stabilnost i opstojnost svega postojećeg. Sve navedene i druge pojave samo su signal i blagi odgovor ljudskoj vrsti za nepromišljenosti koje čini prema sebi i svima drugima, uključivo i planet koji joj je kozmičkom ili, kako teisti kažu; božjom providnošću darovan, bez ikakvih vlastitih zasluga.

Otkuda onda čovjeku pravo da ruši zadani prirodni sklad i zakonitosti za čije postojanje nema nikakvih zasluga? Otkuda ljudima pravo da se stavljaju iznad svega što je dar prirode i što nije njihovo po zadanim prirodnim zakonima? Zar njihovi pisani zakoni reda, rada i discipline i nepisani zakoni jačega i častohleplja, mogu i smiju nadvladati prirodne zakone koji svakome osiguravaju dostojan i miran život na ovome svijetu.? Pitanja su to koja treba svakodnevno postavljati autokratima i „demokratski“ izabranim moćnicima koji odlučuju o ljudskim i inim sudbinama. I na koja treba tražiti odgovore i rješenja sve dok se ne zaustavu pomor živih bića i stradanje prirode kakva je postojala milijunima godina prije generacija kojima pripadamo.

Ta pitanja postavljali su i postavljaju brojni znanstvenici i umjetnici u svojim djelima, koje je vrijedni i dobronamjerni priređivač ove knjige Savo Ilić, pomno odabranim i izdvojenim citatima okupio pod svod ove knjige, u nadi da će slijepi pripadnici njegove vrste konačno progledati, gluhi poslušati, a nijemi

progovoriti. I da će krenuti putem mira, prosperiteta, dobra i slobode za sve, bez obzira kojem selu, gradu, narodu, državi ili kontinentu pripadali. I iz koje vrste živih bića dolazili.

Piscu ovih riječi iz pogovora jasno je da moćnici svijeta ne čitaju, ili rijetko čitaju knjige svojih suvremenika. Jasno mu je i da su u mladosti, za školovanja i učenja životu pročitali barem jednu knjigu ili misao književnika i znanstvenika nagrađenih za svoj umjetnički i stvaralački rad Nobelovom nagradom, na čije se misli o prirodi poziva prirodnjak Savo Ilić. I ne samo poziva, već njih i sve nas podsjeća na to šta nam priroda u životu znači i da bez nje nema ni našeg ni društvenog opstanka. A ni opstanka Zemlje onakvom kakva je nekada bila i kakvom danas jeste.

Za bolje i sigurnije sutra treba nam takva Zemlja. Treba nam lijepa, šumovita i zatravljena priroda. Čisti izvori, potoci, rijeke, jezera i mora. Zrak pun kisika, ozona i mirisne svježine cvijeća i zrelih plodova. Treba nam ljubav prema svemu što život čini najljepšom pojavom na ovome svijetu.

Osvijestimo se zato i osvijetlimo puteve kojima hodimo. Očistimo prostore koje smo zagadili otpadom koga sami proizvodimo. Urazumimo se, kako priliči vrsti koja za sebe tvrdi da je najpametnija, najvrjednija i najmoćnija na ovoj prelijepoj Zemlji. Pročitajmo i zapamtimo krasnopolisne riječi iz ove knjige, koje su prirodi posvetili velikani znanosti i umjetnosti kakvi su bili književnici i nobelovci: Thomas Man, Hermann Hesse, James Joyce, Boris Paternak, Ivo Andrić, Saul Bellow, Vislava Šimborska, Dario Fo, Gabriel, Garsia Marquez, Umberto Eco i mnogi drugi čija smo veličanstvena djela čitali i čije smo misli nekada pamtili. I kako je

prirodu razumio i o njoj govorio znanstveni velikan i svjetski izumitelj s naših prostora Nikola Tesla.

Vratimo se prirodi i sebi samima, kako to priliči Čovjeku i Svijetu koji ga okružuje!

DUG JE PUT DO ISTINE

Erri De Luca: SVETICE SABLAZNI, Naklada Felsina, Zagreb, 2019.

Poznati talijanski pjesnik, romanopisac i prevoditelj Erri De Luca napisao je i objavio više od 60 knjiga poezije i proze, koje su prevedene na tridesetak stranih jezika. Kao znalac više starih i stranih jezika, i sam je na talijanski preveo brojna djela drugih autora, čime je značajno obogatio literaturu naših pomorskih susjeda.

Spisatelj De Luca dobro je poznat i hrvatskim čitateljima. Do sada je na hrvatski prevedeno i objavljeno više njegovih knjiga. Posljednju u tom nizu preveo je i za tisak priredio Tvrtko Klarić naš poznati prevoditelj s talijanskog jezika. Radi se o proznom uratku ili, preciznije rečeno, literarnoj prezentaciji povijesne istine pod naslovom ***Svetice sablazni***. Koliko god je naslov i sadržaj toga djela provokativan i za mnoge, osobito za teologe i tvrde vjernike, blago rečeno upitan, jednako je toliko za sve ostale zanimljiv i u saznavnom smislu dragocjen.

Erri De Luca kao poznavatelj jidiša i starozavjetnog hebrejskog pisma i jezika, pomno je proučavao dostupne mu knjige iz dalekog vremena, i nakon stečenih spoznaja odlučio se objelodaniti vlastita zapažanja o jednoj zanimljivoj pojavnosti koja se stoljećima i milenijima prešućuje, ili se drži među 'guskama u magli' prošlosti kao zatamnjena ili hotimice zabranjena tema. Skrivanjem ne baš drage i mile istine od šire javnosti, tako se nastoje zaštititi svetice sablazni iz davnih vremena, e da bi sačuvale oreolu čestitosti i božje posvećenosti koja im je dodijeljena od strane njihovi sljedbenika i poštovalaca. Kako svaka istina ima dva kraja ili dvije strane medalje, tako će jednoga dana i ta doći na mjesto koje

zaslužuje i otvoriti oči slijepim putnicima u nepoznato. I oni će valjda progledati na način kako je danas gleda pisac ove knjige i mnogi drugi čije su oči od rođenja ostale širom otvorene pred vratima ovozemaljskoga svijeta.

Na prvim stranicama knjige u podnaslovu *Podjela zadaća*, autor nas podsjeća na podjelu muško-ženskih zadaća u obitelji i van nje u starom Izraelskom društvu. Muška zadaća je da prenose zakon stvaranja, a ženska da rađaju čovječanstvo. Te dvije uloge nisu strogo odvojene, već su, skoro pa dijalektički uvezane u ono što zovemo životom na Zemlji. Prihvatajući kao moto knjige Hofmannstahlovu rečenicu: „Dubinu valja skrivati. Gdje? Na površini“, De Luca nam otkriva da je hebrejski dubok tek na prvi pogled, a da je u svetom pismu dubina na površini ženskih slova/stanica.

Na temelju takvog zaključka-otkrića, autor se upušta u analizu života, djela i karaktera pet poznatih nam, kako ih on naziva, svetica sablazni. To su: Kanaanka Tamar; Rahav iz Jerihona; Rut Moapkinja; Židovka Betsabeja /Bat Sheva koja se u prvom braku udaje za Uriju Hetita i, Marija/Miriam, majka Isusova/Jeshuina. Sve su one produžile svijet i donijele potomke na svoj način. Uglavnom po zadatku ili izvan legalnog braka. Po zakonu ljudskom i božjemu, i po vlastitoj volji i zadaći. I sve su bile različite etničke pripadnosti. Na kraju, miješanjem krvi i ljubavi, nastao je svijet kakav imamo i kakav će trajati do sudnjega dana. Od Noe naovamo, i prema nečemu što još ne znamo.

Po De Lucinom razumijevanju tijeka povijesti, ljepota žene i ljepota života, uz muški duhovno-tjelesni doprinos, glavni su uzročnici i „krivci“ što smo danas to što jesmo. Pri tome ne treba

zanemariti ulogu zanosne Eve/Havve i zaigranog Adama bez smokvina lista. Dakako, i dobro nam znanog voća - jabuke koja u ono vrijeme još nije mogla biti jabukom razdora. Uvaženi Mojsije koji je imao govornu manu mucanja, pa Izaija, Jeremija, Jona i drugi starozavjetni velikani, u odnosu na naprijed spomenute svete sablazni, samo su epizodni likovi u množenju svijeta do današnje brojke od sedam-osam milijardi duša.

Prije nego što je dao cjelovit opis života, rada i stvaralačkog genetičkog djela svake od navedenih svetica, po crkvi božjih, a po De Luci sablazni, autor zapisuje rečenicu koju će svaki čitalac protumačiti na svoj način. A ona doslovno glasi: „Povijest civilizacije može se svesti na povijest podjarmljivanja ženske ljepote“. Uzdajem se da je prevoditelj Tvrtko Klarić s razlogom pronašao i upotrijebio riječ *podjarmljivanja*, koja ima puno šire značenje od simboličkog.

Da ne bih otkrivao sve tajne ove zanimljive i poučne knjige, bliže opise likova, i reproduktivnih djela gore spomenutih svetica sablazni neću spominjati. Ostavljam otvorenu mogućnost da ih svatko čita i doživljava na svoj način i u dometima osobnih intelektualnih sposobnosti i vjerskih sloboda. O jednoj od njih Mariji ili Miriam, cijeli svijet, a posebno njegov vjernički dio ima svoj sud i tu bi svako naknadno prikazivačevo pametovanje bilo kontraproduktivno. Neka svatko misli i vjeruje onako kako je do sada mislio i vjerovao, ma koliko se autor trudio da, sa ogromne vremenske i povijesne distance, prezentira vlastitim umom primljenu i transponiranu istinu zapisanu u starozavjetnim knjigama i kasnije sročnim librima.

Tek, moram na kraju izreći zahvalnost književniku Erri De Luci što se u završnom dijelu knjige, iz njemu poznatih razloga,

prisjetio svoga prijatelja, a našeg zemljaka, pjesnika i pisca Ante Zemljara rodom s otoka Raba. I što su ga njegove iskre koje su frcale iz razbijenog golo otočkog kamena asocirale na oslobađanje istine o ženama iz Svetoga pisma. Istina je iskra koja vječno svijetli i ona je dobro došla svakom živom biću, ma od kojega vremena i iz čijih usta dolazila.

Zato je i knjiga *Svetice sablasti* vrijedna iskrene preporuke svakome dobronamjernom čitaču. A takvih kod nas ima, neovisno od njihove vjerske pripadnosti.

RIJEČ I SLIKA U SLAVU ŽIVOTA

Anto Stanić: NAVIGATORI ŽIVOTA, Digitalne knjige, Zagreb, 2019.

Živimo u vremenu kada nas nauka i tehnika krupnim koracima vode u budućnost. A tvorci svih dosadašnjih naučno-tehničkih otkrića i postignuća bili su i jesu ljudi sa svojim umnim i fizičkim potencijalima.

Jednako tako, živimo u vremenu kad neka otkrića na području vojne industrije ozbiljno prijete opstojnosti ljudskih i svih živih bića, pa i same prirode na planeti Zemlja. U tom srazu apsolutnog dobra i potencijalnog zla modernih postignuća tehničko-tehnološke revolucije, čovjek se - na jednoj strani doima kao intelektualni div, a na drugoj - kao umni patuljak koji prijete samome sebi, ali i opstanku svega što postoji. Kako taj sraz i evidentni duboki jaz prevladati u korist čovječanstva i budućnosti koja pred njim stoji? Kako nastaviti u miru i sreći koristiti prednosti koje nam donose brojna tehnička otkrića, a spriječiti opasnosti koje skrivaju ubojita oružja? Šta učiniti da dobro pobijedi zlo i da užasne ratove zamijeni vječni mir? Postoji li za tu bolest učinkovit lijek i, ima li nade za generacije koje će tek doći?!

Umjesto neupitnog pozitivnog odgovora koga nitko ne može sa sto postotnom sigurnošću dati, književnik Anto Stanić nudi nam jednostavna rješenja u svojoj novoj knjizi pod naslovom ***Navigatori života***. Sam naslov ne otkriva nam šta se zapravo iza njega krije, jer navigacija kao pojam asocira na vođenje određenih objekata i subjekata od starta do cilja. Međutim, sadržaj knjige dešifrira autorove namjere i nudi nam odgovore na mnoga naprijed postavljena pitanja.

Anto Stanić već se dokazao kao literat koji ne piše da bi zadovoljio vlastite spisateljske porive i duhovne potrebe, već da bi pomogao drugima da riješe neke svoje individualne, ali i društvene probleme koji izviru iz ljudskoga uma i ulijevaju se u more općeljudske duhovnosti i sveopće ljudske opstojnosti. Zato se njegove knjige dočekuju s velikim zanimanjem među čitačima koji cijene autorski napor da nam približi ono što nam može biti od koristi u svakodnevnom životu.

Sve što mislimo i činimo plod je našega uma i duha vremena koje nam je rođenjem darovano. Mi odabiremo puteve kojima ćemo se kretati, škole koje ćemo učiti, poslove koje ćemo raditi, osobe s kojima ćemo se družiti, način života koji ćemo slijediti, pa čak i smrt koja će nas, spremne ili nespremne, zateći. To što nam i drugi pomažu u tome odabiru nije presudno za naš život, jer konačna odluka je uvijek na nama. Postoje doduše situacije kada nam drugi nameću određene odluke ili ponašanja, ali bez našeg pasivnog ili aktivnog pristanka, one se ne mogu provesti u djelo. A postoje i prirodne i društvene okolnosti na koje mi, i pored najbolje moći i volje ne možemo utjecati.

O svemu tome i još mnogo čemu drugome govori ova poučna i podučna knjiga. Njena osnovna zadaća da nam ukaže na potencijalne i stvarne navigatore u našim životima ostvarena je u punom smislu kroz interpretaciju narodnih mudrosti, aforističkih misli, gnomskih kazivanja, starinskih sentenci i filozofskih izreka.

Anto Stanić je pažljiv i zahvalan čitač koji ne prolazi kroz knjigu kao loš plivač kroz hladnu vodu, već sve zanimljivosti iz pročitano bilježi i koristi za dalje prenošenje onima koje to zanima i koji iz toga mogu nešto korisno naučiti. Zato su sve njegove proze,

bilo da se radi o pričama, romanima ili mudroslovnim zapisima, korisne i primjenjive u praksi ljudskoga življenja. I nitko mu zbog toga ne bi trebao prigovoriti što širi lijepu mudru riječ i nudi koristan savjet koji je provjeren u prošlim vremenima, među našim bližim i daljim precima. Prije bi mu trebalo uputiti zahvalnost za dobro djelo, jer on ne živi od pisanja, već od rezultata onoga što je naučio kroz čitanje davno napisanog i što je oplemenio vlastitim djelovanjem i radom svoje obitelji.

Prozno štivo *Navigatori života* podijeljeno je u dva dijela. U prvom su citirane brojne narodne mudrosti i filozofske misli koje je autor proširio vlastitim promišljanjima i dopunio različitim životnim iskustvima. Naglašavajući da su znanje i životni principi glavni navigatori života, Stanić ističe da su vjera u sebe i vlastiti uspjeh, postavljanje jasnih i ostvarivih ciljeva, realno planiranje životnih aktivnosti, optimizam, upornost, hrabrost, samokontrola, istinoljublje, dobročinstvo, spremnost na suradnju i dobrota, bitni parametri bez kojih se ne mogu postići zadovoljavajući uspjesi i rezultati u bilo kojoj ljudskoj aktivnosti. To jednako vrijedi za područje privatnog poduzetništva, umjetničkog stvaralaštva, znanstvenog istraživanja, sporta i svega čime se ljudi bave da bi zadovoljili egzistencijalne potrebe i ostvarili svoje i društvene interese.

Važno mjesto u svemu tome ima ljubav kao proizvod emotivnog čuvstva svakoga ljudskog bića. Bez ljubavi prema svemu, svačemu i svakomu, teško je pronaći put prema zacrtanom cilju. Prepreke koje se javljaju na svakom putu, pa i onom najkraćem i najjednostavnijem, najlakše je prevladati snagom ljubavi koja otapa led u ljudskim srcima, budi nadu, vraća povjerenje u sebe i druge i aktivira energiju bez koje se ne može ići naprijed u nove radne i

svake druge pobjede. Kako individualne, tako i sve druge. Pobjede koje nikome ne ostavljaju gorčinu poraza i koje svi slave s jednakom radošću.

Drugi dio knjige sadrži više stotina mudrih misli, izreka, gnoma i sentenci koje su u raznim jezičnim varijantama izrečene, zapisane i prenošene s generacije na generaciju. Dobar dio njih osmislio je i napisao sam autor kao vlastiti doprinos za poduku onih koji će ih pročitati, primijeniti i dalje širiti u vremenu koje će tek doći. Anto Stanić je time nastavio svoju pedagošku učiteljsku misiju započetu šezdesetih godina prošloga stoljeća, a neprekinutu do dana današnjeg, bez obzira kroz što je sve u životu prolazio i u kakvim se životnim i profesionalnim statusima nalazio. To mu samo može služiti na čast. Slava je prolazna i ona traje s djelom i kad njegov tvorac ode s ovoga lijepog, a nekad i tužnoga svijeta.

Vlastita promišljanja i tuđe vječite misli Anto Stanić je obogatio lijepim povijesnim likovima mudrih velikana izgovorene i zapisane riječi, kao i slikama umjetnika čija će djela živjeti onoliko koliko bude trajala ljudska civilizacija. Tako je, uz mudroslovni leksički, knjiga zadobila i vrijedan vizualni identitet, jer je na jednom mjestu okupila likove grčkih, rimskih i inih filozofa, kao i slike poznatih renesansnih umjetnika. Onima koji manje štuju dubinu mudre riječi slike će doći kao nagrada za vizualni dodir s ovom vrijednom i poučnom knjigom.

ZAŠTO TREBA (PRO)ČITATI OVU KNJIGU

Savo Ilić: BLAGODATI NORDIJSKOG HODANJA, Digitalne knjige, Zagreb, 2019.

U posljednjih nekoliko godina na zagrebačkim ulicama i u parkovima sve češće susrećem ljude srednjih i starijih godina, koji neumorno hodaju sa štapovima u rukama. Moram priznati da mi je to u početku bilo malo čudno, jer oslanjanje na štapove pri hodanju uvijek me asociiralo na bolesne ili invalidne osobe. Ili, u najboljem slučaju na skijaše kojima su štapovi nužni radi održavanja ravnoteže na skliskim skijaškim stazama.

Međutim, stvari su došle na svoje, kad mi je stari prijatelj Savo Ilić iz Pule, poslao na uvid i čitanje omanju knjižicu pod naslovom ***Blagodati nordijskog hodanja***. Štivo takvog naslova i sadržaja do tada nisam čitao, premda sam znao za pojam nordijskog hodanja koje je sveprisutno u nordijskim zemljama.

S dužnom pažnjom prema velikom prijatelju i radnom kolegi iz prijeratnih tuzlanskih godina, pročitao sam knjigu i stekao osnovna saznanja i znanja o toj korisnoj temi za sve ljude kojima je šetnja gradskim ulicama i prirodnim krajolicima slabija strana suvremenog života. Iako ne pripadam tom širokom krugu cjelodnevnih i noćnih 'sjedaka' za kompjuterom, radnim i kavanskim stolom ili televizorom, jer cijelog života radim kao mrav razne lakoteške poslove izvan kuće, nordijsko hodanje mi je probudilo znatiželju, pa sam ga preporučio nekim znancima kao preventivu za ugodan i zdrav način života. Neki od njih su to tek primili k znanju, a drugi su kupili štapove i nužnu opremu i marno krstare gradskim perivojima ili padinama Medvednice. Po njihovom priznanju, otkad su uzeli štapove u ruke i vratili se prirodi i njezinim raskošnim

ljepotama, život im se iz temelja promijenio. Postali su vedriji, druželjubiviji, okretniji, nasmijaniji i puno spremniji za sve radne i životne izazove.

Nordijsko hodanje nije težak niti zahtjevan posao. On ne traži nikakva posebna ulaganja, već samo jaku volju i promjenu stila i načina življenja. Umjesto sjedenja u zatvorenim prostorima ili beskorisnog izležavanja na kaučima i krevetima, dovoljno je obući lakšu obuću i odjeću, uzeti štapove u ruke i krenuti stazama koje su bogomdane za hodnju, rasonodu i duhovnu razbibrigu. Mogu to biti gradski pločnici u manje prometnim ulicama, parkovi, ali za pravo nordijsko hodanje poželjni su usponi obrasli drvećem i zelenilom koji pružaju ugodan osjećaj opuštenosti i zahtijevaju određene tjelesne napore u savladavanju prepreka na koje nailazimo.

Kako se i zašto kretati u prirodi? Odgovor na ta dva krucijalna pitanja daje nam ova zanimljiva knjiga Save Ilića, čije se drugo dopunjeno izdanje nalazi na portalu Digitalne knjige. Nažalost, interes društvenih i državnih institucija da podupru njezino ponovljeno tiskanje, unatoč zdravstvenim problemima nacije, nije bilo veliko, pa se autor opredijelio na digitalni oblik publiciranja, koji je znatno jeftiniji i dostupniji širem krugu zainteresiranih građana.

Nordijsko hodanje, po iskustvima Save Ilića utemeljitelja Kluba rekreativaca „Istra“ u Puli /KRUPP/ i njegovih brojnih sljedbenika, donijelo je takve zdravstvene koristi i poboljšanja u njihove živote, da bi im bez njega dalji opstanak bio gotovo nezamisliv. Sama činjenica da je Ilić sa šest srčanih premosnica /bypassa/ i suženim arterijama nogu ovih dana proslavio svoj 87 – rođendan dovoljno govori u prilog naprijed izrečenoj konstataciji.

U knjizi *Blagodati nordijskog hodanja* autor detaljno obrazlaže razloge zbog kojih bi svatko od nas trebao određeno vrijeme provesti izvan kuće i u prelijepoj prirodi koja nas okružuje. Za to je dovoljna samo čvrsta odluka, a sve ostalo dolazi samo po sebi. Zdravlje osobito, jer se svakodnevnim šetnjama i korištenjem metode nordijskog hodanja jačaju naše tjelesne sposobnosti, uvršćuje imunitet i eliminiraju mentalne poteškoće i stres koji nas prati na svakom koraku. Što češće i dinamičnije hodamo, to stres, povišene masnoće, šećer i pretilost bivaju odstranjivani iz našeg organizma. Ilić u knjizi navodi brojna pozitivna iskustva običnih građana šetača i pouke znamenitih ljudi, koji su hodanje u prirodi koristili kao metode za podizanje vlastitih radnih i intelektualnih sposobnosti.

Eto, to su samo neki razlozi zbog kojih treba pročitati i stalno koristiti ovu knjigu kao najbolji recept za dobro zdravlje te dug i lijep život.

Autoru Savi Iliću najtoplije zahvaljujem što nam taj recept, za razliku od skupe farmacije, putem digitalne knjige nudi besplatno. Svakome tko taj recept primi na dar, i tko ga bude marno (pro)čitao, propisana terapija će se višestruko isplatiti. Vidjet će to veoma brzo, već nakon nekoliko cjelodnevnih šetnji u prirodi. Koje, razumije se treba nastaviti, neovisno od vremenskih prilika i neprilika.

Taj recept, poučen osobnim životnim iskustvima, ovjerava i potpisuje i autor ovog teksta.

DA SE NE ZABORAVI

Recenzija zbirke priča: KALELARGO, NE UTIHNI, autora Alojza Pavlovića

Književnik Alojz Pavlović, u tišini svog zadarskog doma desetljećima ispisuje retke novih knjiga kojima obogaćuje svoje umirovljeničke dane i pruža ugodne trenutke čitanja ljubiteljima lijepe pisane riječi. Iz njegove literarne radionice zadnjih je godina u svijet odaslano nekoliko vrijednih povijesnih i proznih knjiga te više dramskih tekstova koji su objavljeni u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim časopisima.

Premda je ovo vrijeme kad književnost proživljava recesijske porođajne muke i kad je teže pronaći ozbiljna nakladnika nego li napisati dobru knjigu, autori kakav je i Alojz Pavlović uspijevaju, istina, uz goleme napore koji zahtijevaju ulaganja vlastitih sredstava, otvoriti put knjizi do onih kojima je namijenjena, a to su čitači i knjižnice kao krajnja odredišta. Nadamo se da će i zavičajni prozni rukopis pod klasičnim zadarskim naslovom ***Kalelargo, ne utihni***, ići stopama svojih prethodnika i doći do ruku onih koji vole knjigu i poštuju njezina autora.

Kalelarga je poznata ulica u Zadru koja je opjevana u mnogim pjesmama i opisana u raznim pričama. Ona je mjesto prijateljskih susreta znanih i neznanih, zona lijepih i vrijednih građevina, prirodni ugođaj za oko i dušu, oaza sjećanja i podsjećanja na dane mladosti i životne radosti. Kroz nju se hodi i uz nju se brodi otkad je Zadra i bit će tako dok je svijeta i vijeka, ma kakva joj imena davali i ma koliko se Grad širio i rastao.

E, takvu i baš takvu, najdražu i najljepšu ulicu na svitu za sve Zadrane, opisao je i uz nju vezao brojne teme i radosna sjećanja vrijedni kroničar Alojz Pavlović. Pritom je na stranice libra izložio svoj životni put od rodnog Korlata do svih kontinenata i primorskih gradova u koje su uplovljavali brodovi, kojima je desetljećima plovio kao mladi mornar i brodski časnik. Usput je ovjekovječio životne sudbine mnogih, dragih mu i bliskih ljudi od kojih neke i povijest pamti, a neke od patine zaborava čuvaju njegove zanimljive i pitke priče.

Pavlovićeve prozne reminiscencije uvrštene u ovaj rukopis kreću se u rasponu od crtica i bilješki pa do opsežnih autobiografskih zapisa i priča o ljudima, prostorima i događajima prošlog i sadašnjeg vremena. Svakako, središnje mjesto zauzima autobiografska pripovijest *Brkanje i zbrkanje* i putopisna proza *Šta je pusta Bourbon street kontra Kalelarge*.

U prvoj pripovijesti autor se prisjeća seobe iz Korlata u Zadar, gdje mu je otac Tomo dobio stan kao zaposlenik vojne baze i aerodroma Zemunik. Otac je bio vrhunski stručnjak i majstor elektrostruke, koji je cijelog života popravljao raznovrsne elektrouređaje za svoju dušu i na korist rodbine, prijatelja i znanaca. Bio je zato cijenjen i poštovan, i osigurao je zajedno sa suprugom Pavicom, nesuđenom učiteljicom, da svih šest njihovim sinova završe visoke škole i fakultete, i da steknu ugled vrijednih i čestitih građana, kakvi su im bili i roditelji. Na žalost, tri sina i roditelji danas počivaju na zadarskom groblju, ali lijepa riječ i sjećanje na njih i danas žive i živjet će koliko i knjige Alojza i Eduarda Pavlovića, vrijednih zapisničara vremena, događaja i ljudskih sudbina.

Uz sjećanje na oca, majku i braću, Alojz detaljno opisuje svoje djetinjstvo, mladost i godine provedene u osnovnoj i srednjoj školi te na fakultetu. Smjenjuju se tu, kao na traci, školske i radne obaveze, sudjelovanje na radnoj akciji, prve ljubavi, završetak studija, ženidba i rađanje djece, kao i brojni uspjesi i razočarenja koja nas sve prate. Život je zato zanimljiv i vrijedi ga pametno trošiti i razvlačiti u što boljem zdravlju i veselju, mada se mnogim ljudima takvo što ne dogodi.

Iz ove pripovijesti treba svakako spomenuti zanimljivu štoriju o teti Stoši i njezinom životnom putu, od rodnoga sela do samozatajnog reda časniha sestara svete Klarise. Ta umna, iznimno skromna i nepokolebljiva žena, odana jednom jedinome Bogu, ali ne i njegovim slijednicima, svakojakim svecima, došla je u sukob s vatikanskim apologetima, vjerničkim pukom i vlastitom familijom, jer je za života u svojoj oporuci zabranila da je se proglasi sveticom. No, njezina posljednja želja, zbog okoštalih crkvenih biznis pravila nije ispoštovana i ona je na kraju proglašena svetom. Tako danas jedna crkva u Zadru, uz ulicu Kalelarga, nosi njezino ime. A u crkvenim knjigama ubilježena je kao svetica Stoša i takvom će ostati dok ima vjere u ljudima odanim Bogu i njegovim zaslužnim pastirima.

Drugo štivo, putopisna proza *Što je pusta Burbon street kontra Kalelarga*, nastavak je započete biografske priče koja obuhvaća razdoblje od prvog zaposlenja na brodu, preko rada na tankerima i putničkim brodovima u svojstvu broskog časnika. Ta duga, teška, sadržajna i lijepa životna i radna epizoda Alojza Pavlovića zanimljiva je i poučna za sve koji sanjare o dugim putovanjima, avanturama i upoznavanju svijeta u totalu. Sve je to prošao i proživio čovjek našega podneblja i o svemu tome svjedoči u

svojim književnim djelima. Kroz sjećanja koja ne blijede, i u bojama koje su sličnije duginom spektru akvarela, nego li crno-bijeloj grafičkoj tehnici. Iako buran život ostavlja duboke tragove na licu i ožiljke na duši, ipak je lijepo roditi se, a još je ljepše dočekati duboku starost na nogama i pri zdravoj pameti. Kao što se to, uz sve Scile i Haribde kroz koje je prošao, posrećilo i piscu Alojzu Pavloviću.

Osim navedenih priča i zapisa, u ovom proznom štivu nalazi se još nekoliko naslova i tematskih svjedočanstava o ljudima i događajima koji zaslužuju pomno čitanje i dugo pamćenje. Pisac Alojz Pavlović otrgnuo ih je od zaborava sredine u kojoj su živjeli ili žive, i njihove sudbine i usude učinio bliskim sadašnjem i budućem vremenu i njegovim suvremenicima.

Zato ovaj rukopis zavrjeđuje objavljivanje i punu pažnju svih koji vole lijepu pisanu riječ i toplo ga preporučujem nakladniku kome je do toga stalo. Kao i do ostvarenja piščeve želje, da znamenita Kalelarga nikad ne utihne. S ovom knjigom ona će još duže živjeti na ponos i diku svih žitelja Zadra i njegove okolice.

PS. Rukopis knjige priča još uvijek čeka na objavu. Recenzija je bila bolje sreće i prije je ugledala svijet.

PISANJE U KORIST DOBRA

Osvrt na knjigu Ante Stanića pod naslovom: POBIJEDIMO ZLO U SEBI

Borba između dobra i zla vječna je tema koja prati i inspirira umjetnike raznih vrsta stvaralaštva, a osobito književnike. Njima je to područje psihe i pragmatike ljudskog života, zbog načina izražavanja, najbliže i najintrigantnije i o njemu su napisane na tisuće poetskih, proznih i dramskih knjiga, koje pobliže razmatraju i problematiziraju sraz dobra i zla i odnose koji između njih vladaju.

Ako se ima u vidu činjenica da i dobro i zlo žive u ljudima kao sastavnice njihovih karaktera i osobnih odlika, logično je da oni prate čovječanstvo od njegovog postanka i pratit će ga do sudnjega dana. Na takav zaključak upućuje cjelokupna povijest, koja je ispunjena razdobljima mira kada vlada dobro, i godinama rata kad zavlada zlo. Razumije se, sraz dobra i zla odvija se svakodnevno, kako na osobnoj, tako i na društvenoj i svjetskoj razini. Da nije toga, ljudski život bi se odvijao u miru i skladu na opću radost i zadovoljstvo svih.

Gdje se javljaju problemi i gdje se ljubav pretače u mržnju, pitanja su kojima se milenijima bave filozofi, psiholozi, sociolozi, politolozi i drugi stručnjaci i znanstvenici koji proučavaju ljudsku psihi, društvene odnose te lokalne i svjetske konflikte. Je li čovjek tako složeno biološko biće i pojava, da kroz minula vremena nije proniknuo u bit svoje vrste i bravu jedinke, pa još nije pronašao ključ rješenja problema koje sam proizvodi svjesno i tjelesno? Potvrđan odgovor na ta pitanja upućuje nas na potrebu pojačanog traganja za odgonetkama ljudske psihe i ponašanja u svakodnevnom životu.

Među brojnim piscima koji se bave ovom tematikom, Anto Stanić zauzima zapaženo mjesto. U posljednjih dvadesetak godina ovaj vrijedni spisatelj iz Kreševa napisao je i objavio više knjiga koje se bave psihologijom čovjeka, promicanjem dobra i obuzdavanjem zla u ljudskom ponašanju. Te su knjige naišle na pozitivan odjek kod čitatelja i prava je šteta što su objavljene u manjim tiražama pa nisu dostupne širem krugu ljubitelja knjige, a posebno mladima. No, valjda će doći vrijeme kad će oni koji su zaduženi za odgoj i obrazovanje mladih i za razvitak nacionalne kulture, početi cijeniti literaturu koja promiče dobro i uči ljude kako da zatru sjeme zla koje se krije, a često klija i izniče u gotovo svakom čovjeku. Kod svakog ponešto drukčije i u različitom obliku ispoljavanja.

Ispovjedno prozno djelo Ante Stanića pod naslovom **Pobijedimo zlo u sebi**, na izravan i konkretan način svjedoči o autorovom iskustvu u nadvladavanju sila zla koje ga prate od najranije mladosti do poznih godina života. Te mračne sile zarana je spoznao i prepoznao u vlastitom egu i od prvog saznanja za njihovo postojanje započeo borbu za eliminaciju istih iz osobnog bića. U početku je ta borba bila potaknuta strahom od božje kazne kako su ga učili roditelji i crkveni oci, a kasnije je prerasla u svjesno odbacivanje zla i grešnih misli koje nas prate, moglo bi se čak reći, na svakom koraku. Sam autor priznaje da je bilo situacija i slučajeva kad je zlo uzrokovalo donošenje pogrešnih odluka, ali su se one naknadnim intervencijama popravljale i okretale ga u pravome smjeru. Zahvaljujući tome, zajedno sa suprugom i sinovima izgradio je uspješnu obiteljsku poslovnu karijeru koja nadilazi prosjeke sredine iz koje je potekao.

Siromašno djetinjstvo mnoge je ljude naučilo čestitom životu i usmjerilo ih na put prosperiteta, koji je obogatio ne samo

njih, već i cijelo društvo kome pripadaju. Mnogo je takvih primjera, a Stanićev je samo jedan u tom nizu. Cijeneci vrijednost dobrote prožete humanizmom za individualni i općedruštveni napredak, uz pružanje konkretne materijalne pomoći onima kojima je to najpotrebnije, Anto se u svom spisateljskom radu i poslanju, opredijelio za pisanje one vrstu literature koja uči ljude dobru i dobroti, podsjećajući ih na primjere velikana čovječanstva koji su cijeli život posvetili pomaganju drugima, a posebno onima koji su ugroženi i nemoćni. A takva je, nažalost, većina ljudske populacije koja je izložena svakovrsnom porobljavanju i zlu proizvedenom u pohlepnom egu svjetskih moćnika.

Polazeći od toga da se ljudi ne rađaju sa zlom već ga stječu životom od spoznaje sebe, autor razmatra pitanja svijesti i podsvijesti kao njezinog budnog pratitelja, promišlja kategorije ljubavi, zavisti, oholosti, egoizma, mržnje, zlobe i sl. - s ciljem da upozori čitače na opasnosti koje ih prate na svakom koraku ako vlastiti razum podrede ne razumu. Njegova uzrečica „onako nam je kakve su nam misli“ podsjeća nas da prije svake odluke ili praktične radnje, dobro promislimo o svemu i pronađemo rješenje od obostrane individualne i društvene koristi. Pročišćene misli koje su oslobođene od korova zla i truleži mržnje, omogućavaju nam donošenje ispravnih, racionalnih i općeprihvatljivih odluka. A radnje koje iza njih slijede trebaju biti samo nadogradnja u ostvarenju osobne i opće koristi. Bez integralnog jedinstva osobnog i općeg, svaka će odluka i radnja biti manjkava i na nečiju štetu.

Sukobi mišljenja u ljudskome egu uvijek trebaju završavati u korist dobra. Kad se to ne dogodi i kad zlo pobijedi, nastaju problemi i za mislioca i za sve oko njega. Na mikro planu ti problemi pogađaju njegovu obitelj, njega samoga, a često i društvenu zajednicu kojoj

pripada. Na makro planu oni rezultiraju verbalnim i fizičkim sukobima, a nerijetko i ratovima sa nesagledivim posljedicama. Zato je nužno blagovremeno prepoznati mudre i progresivne misli i odvojiti ih od onih koje u sebi kriju nesreću i zlo, i koje neminovno vode konfliktima. Miroljubiv čovjek opčinjen dobrotom, lako će se obračunati sa primisljima drugoga predznaka i izbrisati ih iz svoje memorije. Ohol, sklon zavisti i pohlepi, misli o dobrome potisnut će u drugi plan i posijati sjeme mržnje i razdora dokle mu seže moć.

Citiranjem narodnih izreka koje slave ljubav i dobro, a preziru mržnju i zlo, Anto Stanić nas podsjeća na potrebu stalnog učenja na primjerima iz prošlih vremena koja su bila lijepa u zemljama bez ratova, a ružna i tužna u državama koje su ratovale. Ratovi su zlo i za one koji se brane, ali i za druge koji napadaju. Nikome oni ne donose sreću, već samo ljudska i materijalna stradanja. Svi moćnici svijeta trebali bi prije donošenja pogubnih ratničkih odluka promisliti o narodnoj mudrosti koja glasi: „Tko rat želio u kući ga imao“. Kad bi tu misao dobro razmotrili, odluke bi možda bile drugačije i išle bi prema miru, a ne prema ratu. Agresivne misli, proizvedene izvan zdravog uma, vode ka agresiji i regresiji. Nasuprot njima, umne progresivne misli vode samo prema progresiji. Tu ne treba velika pamet za pravu odluku. Ratnom ludilu su skloni samo oni koji su bez pameti. I bez osjećaja ljubavi prema drugima.

U razmatranju kompleksnog pitanja o ljudskome egu i drugome „ja“, autor se na više mjesta vraća vjeri i obraća Bogu kao stvoritelju čovjeka i svijeta. S religijskog stanovišta, sve što nam se događa pod paskom je Boga. Ljudska sudbina vezana je uz njega, ma koliko se čovjek borio za vlastitu autonomiju i željenu sreću. U svemu Stvoritelj ima svoje mjesto i ulogu koja je neupitna. S druge

strane, život nas uči tome da se mnoge stvari događaju mimo božje volje. Da je to tako, potvrđuju postupci onih koji konstantno krše božje zapovijedi, ali sve njih ne stiže ni božja, a ni ljudska pravda.

Kad se radi o poimanju Boga uvijek se polazi i mora se polaziti od toga da je on simbol Dobra. Neporeciv u svakom pogledu. Ta njegova dobrota takva je i tolika da nema granice. Možda zli ljudi i zlo u njima koristi tu bezgraničnu božju dobrotu, pa je podređuju svome porivu za zlom i nepravdom. Bilo bi dobro kad bi božja, a ne samo ljudska pravda vladala svijetom. Sigurno bi tada pravi vjernici bili u milosti božjoj i bili bi zaštićeni od ljudske nepravde. Krupna su to i teško rješiva pitanja i ostavljam svakome da o njima prosuđuje na svoj način i u skladu s vlastitim znanjem i poimanjem svijeta, Boga i samog čovjeka.

U završnom dijelu knjige Anto Stanić objavljuje dva svoja pisma upućena sinovima, inače poznatim bosanskohercegovačkim i hrvatskim poduzetnicima. Premda pisma imaju adrese primatelja, ona su ujedno i zaključna poruka i piščeva oporuka namijenjena, posebno mladim čitaocima. Rekao bih, puno više njima nego li samim sinovima koji su zapisane misli i očeve savjete slušali u izvornom obliku kroz sve godine svoga života, od rođenja do današnjih dana. Lijepo je i korisno kada pisac na intiman način, i s časnim namjerama komunicira sa budućim čitačima. Još će biti ljepše i učinkovitije ako mu se čitači oduže usvajanjem i primjenom onoga o čemu je s ljubavlju pisao. U tome se ogleda smisao pisanja kao vrlo važnog ljudskog zanimanja i književnog poslanja.

OD DRAME DO IGROKAZA

Osvrt na dramu za djecu ČAROBNI KIŠOBRAN, autora Alojza Pavlovića

Književnik Alojz Pavlović svoje je vrijedno prozno stvaralaštvo obogatio i s desetak dramskih tekstova stvaranih za scensko i radiofonsko izvođenje. Među njima je i dramski igrokaz pisan za djecu predškolskog i mlađeg školskog uzrasta pod naslovom ***Čarobni kišobran***.

Igrokaz je temeljen na bajkovitoj priči iz mišjeg svijeta koja promiče dobrotu i humanost kao vrhovna načela bitna za život ne samo ljudi, već i svih drugih živih bića koja obituju u njihovoj blizini. Zato bi se mogao s jednakom uvjerljivošću postaviti na lutkarsku scenu kao zanimljiva bajka o mišjoj obitelji i školskoj družini koja funkcionira na istim principima na kojima, u stvarnom životu, svakodnevno funkcioniraju ljudi i njihove zajednice. Na isti način bi se mogao adaptirati u radio igru za djecu, koja bi bila itekako zanimljiva za najmlađe slušatelje.

Središnja tema igrokaza jesu obiteljski odnosi u kojima su djeca odnosno mladi podređeni roditeljskom, to jest, očevom autoritetu. Majka, u konkretnom slučaju mišica Mila, je tu dobra duša koja povlađuje djetetu i zbog toga trpi prijekore patera familiasa. To joj u emotivnom smisli itekako smeta, ali je spremna podnijeti svaku kritiku za dobročinstvo koje će pomoći razvoju i afirmaciji njezinog potomka. Čak i onda kad sin, mišić Mijo, prelijepi očev kišobran donira za liječenje svoje školske drugarice i simpatije Mime, ona će stati u obranu njegovog dobrotvornog postupka, spremna otrpjeti gnjev ljutitog oca, miša Mrkog.

Alojz Pavlović, u maniri naših poznatih dramskih pisaca za djecu, plete zanimljivu i poučnu priču o dobroti koja na kraju završava vraćanjem doniranog vrijednog kišobrana njegovom vlasniku. Zahvaljujući dobročinstvu maloga miša Mije, mišica Mima je izliječena, a svi akteri dramoleta zadovoljni pjevaju pjesmicu u njegovu čast. Takav je hepiend itekako poželjan i čovjeku u vremenu sve prisutnijeg ljudskog otuđenja u kojem danas živimo.

Posebnu vrijednost dramskom igrokazu *Čarobni kišobran*, uz njegovu poučnost, daje upotreba novoštokavske ikavice benkovačkog kraja, jezičnog idioma koji se danas sve manje koristi u svakodnevnom govoru. Čuvanje izvornog jezika svoje mladosti zadaća je koju Alojz Pavlović poštuje i slijedi u gotovo svim svojim do sada napisanim književnim djelima. To je za svaku pohvalu jer, jezik je općeljudska vrijednost koja oblikuje i čuva ljepotu zavičaja, ma gdje se mi nalazili.

Iskreno se nadam da će Pavlovićev *Čarobni kišobran* doživjeti svoje scensko i radio-dramsko izvođenje, što po svemu i zaslužuje. Drame se, uostalom, i pišu za scensko uprizorenje, a ne samo za čitanje i knjižno ukoričenje.

ROMAN S PEDAGOŠKOM PORUKOM

Osvrt na novo prozno djelo književnika Ante Stanića

Nakon zavičajnog romana posvećenog starom gradu Bedemu izgrađenom ponad Kreševa za vrijeme vladavine Otomanske imperije, i njegovim onovremenskim stanovnicima, književnik Anto Stanić, daruje nam novo prozno štivo u kome je glavna junakinja mlada Kreševka iz sela Pirin, koja je svoj rodni kraj napustila 1993. dok je trajao suludi rat na prostorima Bosne i Hercegovine. Njezin impresivni životni put od progonstva do današnjih dana, pisac prati kroz autentičnu priču odslušanu i zabilježenu u ljetu 2019. godine.

Taj put sličan je sudbinama mnogih bosanskohercegovačkih prognanika i izbjeglica iz devedesetih godina prošloga stoljeća. Jedina dojmljiva razlika je u tome što je glavna junakinja Marijana Pilić, u četrdesetak godina svoga života, ostvarila takva osobna postignuća na kakvima bi joj mogle pozavidjeti sve žene ovoga svijeta. To je bio i glavni razlog koji je potaknuo književnika Antu Stanića da kroz upečatljivu priču prezentira njezin životni put od rodnog Pirina, preko Njemačke i Švedske, do daleko-istočnog Singapura, gdje danas živi sa svojom obitelji.

Od rođenja do ratnog vremena Marijana je provela trinaest lijepih i nezaboravnih godina u Pirinu i kreševskom kraju. Živjela je s majkom Olgom i družila se s nerazdvojnima prijateljicama Ivonom i Jasminom. „Otac“ lvek cijelo to vrijeme radio je u Njemačkoj i slao novce obitelji za tekuće životne potrebe. Duže od desetljeća ni jednom nije došao u zavičaj posjetiti suprugu i malodobno dijete, što je za ono vrijeme bilo neobično, neobjašnjivo i sa stanovišta roditeljske ljubavi, neoprostivo.

Kad je u Bosni i Hercegovini izbio međuetnički rat sa elementima vanjske agresije, i kad je spaljeno i razrušeno selo Pirin,

djevojčica Marijana sklonila se najprije kod rođake u selo Lepenica, odakle je u proljeće 1993. izbjegličkim konvojem otputovala u Njemačku u gradić Goppingen, gdje je lvek živio i radio. Tu je prvi put vidjela i upoznala „oca“ čije prezime nosi od rođenja, kao i njegovu novu obitelj; suprugu Makedonku, kćerku i posinka. Svi su je oni dočekali na svoj način i sa različitim emocijama i očekivanjima. Maćeha; da što prije ode iz skromnoga stana, „polusestra“; da što duže ostane, a „otac“ i posinak nisu se po tom pitanju otvoreno izjašnjavali. Trajalo je to stanje do završetka osnovne škole i Marijaninog odlaska u Stuttgart na dalje školovanje. Odatle je, kao odlična učenica, u okviru studentske razmjene otišla u studij psihologije u švedski grad Umea. Tu je upoznala budućeg muža porijeklom iz Singapura, za koga se udala pri kraju studija.

Razdoblje školovanja vrijedna i snalažljiva Marijana iskoristila je za osobno napredovanje i uspješno prilagođavanje na sve situacije koje život nudi i donosi onima koji ga ozbiljno shvate i prihvate se knjige kao sredstva za ostvarenje vlastitih ciljeva i interesa. Svima koji se tako postave, život donese neočekivane probitke i nagrade, kakve se samo mogu poželjeti. Tako je i Marijani donio dobrog i bogatog supruga, dvoje drage djece i radne uspjehe kakve svako priželjkuje.

Kako život znade donijeti i neočekivane obrate, pa i razočarenja, tako je i Marijana od teško oboljelog lveka saznala da joj on nije biološki otac, već da je ona kćerka majčinog nekadašnjeg momka Mateja Vidića koji je iz rodnog Konjica, po svršetku srednje škole otišao raditi u daleku Kanadu, u grad Vancouver. Tu se otvara nova relacija porodičnih odnosa, koja Marijani donosi nove slatke brige i Vidićevu oporuku kojom joj, nakon svoje smrti, ostavlja u naslijeđe vlastitu tvornicu namještaja nazvanu njegovim prezimenom. Splet iznenadnih, a po svemu sretnih okolnosti, daju ovoj lirsko-epskoj pripovijesti takav hepiend kakav je gotovo, pa nemoguće zamisliti ni u najljepšim snovima. Ali, zbilja je ponekad

tako nepredvidiva, da se može usporediti samo s prekrasnim bajkama o princezama i njihovim sretnim sudbinama.

Iz tih i drugih nenadnih okolnosti, kod Marijane se javila neutaživa potreba da posjeti svoj rodni Pirin i učini za njega nešto o čemu je svih ovih godina potajno maštala. Da mu u granicama vlastitih mogućnosti vrati dio sjaja kakvog je doživjela u djetinjstvu i ponijela u daleki nepoznati svijet. Tako će u proljeće i ljeto 2019. iz dalekog Singapura doputovati u tek dijelom obnovljeni Pirin i tu će provesti pedesetak nezaboravnih dana. Tu će upoznati pisca svoje ispovijesti i izgraditi temelj romansirane pripovijesti kakva je dobrodošla u kokuzna poratna vremena.

Anto Stanić je znalački pretočio ovu zanimljivu priču u čitak, pitak i, nadasve, poučan roman koji će, duboko vjerujem, izazvati veliki interes i nepodijeljene simpatije kod svih koji ga budu čitali. Ne samo zbog golemog životnog postignuća njegove glavne junakinje, već i zbog saznanja da se upornošću i dobrom organiziranošću vlastitog vremena mogu ostvariti iznadprosječni rezultati o kojima svaki čovjek potajno sanjari.

Romansirana biografija Marijane Pilić udane Nanas vrijedan je doprinos poslijeratnoj bosanskohercegovačkoj književnosti kojoj nedostaju ovakva optimistična štiva i zavidna životna postignuća njihovih glavnih junaka. Sveopća apatija, koja već treće desetljeće vlada u poslijeratnom b-h društvu, mora se preobraziti u optimizam, bez koga nema ozbiljnog napretka i zbližavanju tri konstitutivna naroda na zajedničkim etničkim prostorima i u međunarodno priznatim državnim granicama.

Književnik Anto Stanić i ovu svoju romansiranu pripovijest, kao i sve ranije, napisao je standardnim literarnim stilom i narodnim jezikom svakodnevne komunikacije, tako da ga mogu razumjeti čitaoci svih dobrih granica i obrazovnih nivoa. U tome, kao i u poučnom ekspliciranju literarne građe sadržana je edukacijska i praktična vrijednost njegovih romana iz kojih se ima što naučiti i

primijeniti u vlastitoj životnoj praksi. Psihologinja Marijana Pilić, lik je čijim moralnim vrijednostima i ostvarenim životnim postignućima treba težiti, jer su nadprosječni u svakom pogledu.

Takav je, uostalom, i sam pisac Stanić, koji je od učitelja na prosvjetnoj službi u selu Pirin iz dalekih šezdesetih godina prošloga stoljeća, pa preko gastarbajtera do uspješnog privatnog poduzetnika i književnika, prešao mukotrpní put posutí trnjem i ružama, da bi skupa sa svojom obitelji bio ono što danas jeste i što skupa jesu. Uspješni u svemu što rade i čega se prihvate. Tome svako treba težiti i boriti se da što više od toga ostvari.

U tome je sadržan smisao ljudskoga života.

**ZAPISI O
LJUDIMA I
DJELIMA**

ZAPIS O TRI LIRSKA VELIKANA

Uvijek kad pišem o piscima i njihovim djelima moram pred sobom imati barem jednu njihovu tek pročitane knjigu. Ovoga puta imam samo knjigu o piscu i nekim njegovim pjesama. O znanom piscu koga već odavno nema među nama i o knjigama koje će sve nas debelo nadživjeti. Pisac je stari znanac i kolega pjesnik **Avdo Mujkić**, koji nas je iznenada napustio zadnjega dana marta 1991. u svojoj tek započetoj 48. godini života. Da ima božje i ljudske pravde kao što ih uvijek nema, to se nije smjelo nikako dogoditi. Pogotovo ne našem, do toga vremena, na daleko poznatom pjesniku. Ali dogodilo se i tu povratka nema.

Knjigu o Avdi i njegovim djelima pod naslovom *Pjesnik u provinciji – provincija u pozadini* dijelom je napisao, a dijelom priredio moj veliki drugar i prijatelj do kraja moga života, pokojni **Atif Kujundžić**. Pjesnik i pisac kakvoga tuzlanski kraj i cijela Bosna i Hercegovina odavno nije imala. A imala je i ima puno dobrih pjesnika i pisaca od Une do Drine i od Save do sinjega mora. Onih i onakvih, kakav je bio Atif Kujundžić ima toliko koliko se može izbrojati na prste jedne ruke. No, na veliku žalost, dobrog čovjeka i sjajnog spisatelja Atifa već petu godinu nema među nama. I on je otplovio u vječnost na pragu proljeća 2015. koga nije dočeka. A tek je bio ispratio svoj 68. rođendan.

Čudne se stvari događaju pa nas u mladim ili relativno mlađim godinama života napuštaju ponajbolji predstavnici naše vrste. Vrijedni stvaraoci i umjetnici koji su ovaj svijet i sve nas zadužili blistavim djelima i svojim nezaboravnim pojavama. Zbog njihovih ranih odlazaka osiromašeni smo kao individue, društvo i zajednice koje su prolazile ratne kataklizme i poratne katarze sa

varljivom nadom da dolazi vrijeme dobra, a da je zlu stigao zasluženi kraj. Tragično je i nenadoknadivo to što ponajbolji među nama više nisu tu, da bratski podijelimo varljivu nadu i ulomke dobra koje tek treba sastaviti u ljepšu cjelinu.

Uz Avdu i Atifa ovaj svijet je 1. maja 2000. u svojoj 56. godini života napustio i **Jusuf Begić** poznati lukavački pjesnik i spisatelj. Njima su se, svako u svoje vrijeme i na svoj način pridružili i zavičajni pjesnici Špiro Matijević, Mirko Pavlović i Salih Šabanović. Ali i neki drugi vrijedni baštinici pisanja i kulture uopće. Čitava jedna plejada pjesnika i pisaca iza kojih su ostala brojna objavljena i neobjavljena djela. Prava je prilika da se u Bosni i Hercegovini i u svim njenim gradovima i mjestima okupe književna djela tih sjajnih ljudi i stvaralaca i sačuvaju u domicilnim gradskim i školskim bibliotekama. Kao i da se njihovim imenima označe ulice i nazivi škola ili biblioteka. Time bismo se, barem djelomično, odužili velikim piscima za doprinos razvoju kulture u lokalnim zajednicama i državi kao cjelini.

Poznavao sam i drugovao sa svakim od spomenutih pisaca, ali za ovu prigodu zapisat ću ponešto o trojici prvo spomenutih kolega i braće po peru i kompjuteru. O Avdi, Jusufu i Atifu, kojima su ovi naši memorijalni susreti posvećeni i s kojima sam ponajviše i najduže drugovao.

BESJEDA O MUJKIĆU

Neponovljive eseje o Avdi Mujkiću i njegovom djelu napisao je i prije dvadesetak godina objavio Atif Kujundžić u posebnim knjigama pripremljenim za ranije književne susrete održane njemu u čast. Riječ je, prije svega o već spomenutoj knjizi *Pjesnik u provinciji, provincija u pozadini* kao i o knjizi *Pohod na žalost gorak*. U njima je veliki meštar pisane riječi temeljito sagledao i analizirao Mujkićevo poetsko stvaralaštvo, dajući cjelovit uvid u svaku od njegovih objavljenih knjiga. Uz to je prikupio i objavio dostupnu literarno - fotografsku građu koja obuhvata pjesme s posvetom i emotivne lirske zapise Nijaza Alispahića, Avde Sidrana, Spomenke Lolić Govedarica, I. M. Andrića i, dakako, Atifa Kujundžića. Vrijedno je istaknuti da su u te dvije knjige uvrštene najbolje pjesme koje je napisao Avdo Mujkić. Među njima i 12 do tada neobjavljenih pjesama koje prezentiraju zrelu fazu njegovog poetskog stvaralaštva.

Kako o tih 12 pjesama, koliko mi je poznato, niko do sada nije napisao književni osvrt ili prikaz, koristim ovu prigodu da o njima zabilježim neke svoje impresije i literarne prosudbe. Ne kao kritičar, već kao negdanji Avdin znanac i iskreni poštovalac njegovog poetskog djela koji je, u svojim dječaćkim godinama, znao iz Lipnice otići u Puračić da bi na kulturno-umjetničkim priredbama slušao Mujkićeve recitacije poezije. Usput izražavam javnu zahvalu Atifu Kujundžiću, što je otrgnuo od zaborava te divne pjesme i stavio ih na uvid ljubiteljima poezije i štovateljima Avdinog lika i djela.

U tridesetak godina intenzivnog stvaralaštva, Avdo Mujkić je napisao više stotina pjesama za djecu i odrasle. Većinom su to pjesme slobodnog stiha, osim onih namijenjenih djeci, koje bi bez

rime bile odveć prozaične. Odraslina je Avdo, uglavnom, darovao slobodni stih, a djeci rimu koja se lakše pamti i teže zaboravlja. Znao je iskusni poet da djeca moraju učiti pjesmice napamet, pa im je rimom olakšavao domaće zadaće i omogućavao dobivanje boljih ocjena.

Zahvaljujući toj činjenici, u kasnijoj fazi stvaralaštva Avdo je napisao veći broj pjesama vezanog stiha i za odrasle čitaoce. Vidi se to iz njegove literarne ostavštine koju je objavio Atif Kujundžić. U njoj dominiraju zavičajni, ljubavni, povijesni, koloritni i egzistencijalni motivi. Tako u pjesmi posvećenoj Nijazu Alispahiću, sa vrlo malo riječi kazuje povijest i geografiju zemlje Bosne i sevdah-boemsku narav njezinih ljudi.

*Vežan za Kulu Husein-kapetana, riječju i kistom javlja se gradu,
Uz vino bijelo često pjevuši i trlja svoju crnu bradu,
Poznanik stari sa fakulteta služio vojsku na obali Drine
Kad jednom bude tiho odlazio ponijeće sa sobom dio Posavine.*

Kroz jednu proširenu rimovanu strofu, Avdo je u nekoliko rečenica ispričao cijelu Alispahićevu biografiju od njegovog rođenja, rasta i vojevanja kraj Drine, do radnog i stvaralačkog službovanja u srcu plodne i blagorodne Posavine. Tome je pridodao i dio bosanske prošlosti ovjekovječene gradačaćkom Kulom Husein–kapetana, neprolaznim sevdahom i vremenima kad su naša brda i brežuljci bili ukrašeni bogatim vinogradima. Sve je to, maštom poetskog sanjara i zreloom riječju Avdinom, stalo u jednu jedinu strofu pjesme pod naslovom *Šta li sad radi na Kuli Zmaja od Bosne*. To mogu i umiju napisati samo veliki pjesnici kakav je, van svake sumnje, bio Avdo Mujkić.

I preostalih 11 pjesama duboko su prožete emocijama pjesnikovim i oslikavaju njegov životni i radni put - od medicinskog tehničara u tuzlanskoj dječjoj bolnici, gdje je napisao sjajnu antologijsku pjesmu *Jesen dolazi Mevludinu u posjetu*, do nastavnika u zavičajnim osnovnim školama i urednika u lokalnom lukavačkom listu. Na tom putu seoba od mjesta do mjesta on sanja i pjeva, baš onako kako lirski sklada svoj život u pjesmi *Seoba učiteljeva*:

*tem sanja o sijelu i ozbiljnom radu
Mališani ga vode, njiva se u oku klati,
Jedva čeka školu i neku malu njivicu
Gdje će uz igru sa djecom zapjevati.*

I gdje će, kako je to često radio, iz džepa izvaditi malu glinenu okarinu i zasvirati pjesmu po željama slušalaca. Takav je bio i takav je do kraja svoga kratkog, a iznimno plodnog i upečatljivog života bio pjesnik Avdo Mujkić. Neka je našem Avdagi, za sva vremena, lahka rodna zemlja bosanska kojom je sretan hodio, i o kojoj je lijepo, punoga srca svirao i pjevao.

SLOVO O KUJUNDŽIĆU

U pedesetak godina moga književnog stvaralaštva upoznao sam i drugovao sa više stotina pjesnika i pisaca s naših i širih prostora. S nekima od njih družim se od kraja šezdesetih godina prošloga stoljeća do današnjih dana. Ali, malo je onih koje sam poznavao tako dobro i s kojima sam se toliko intenzivno družio i sarađivao na književnom polju, koliko sa Atifom Kujundžićem. I malo je urednika i izdavača s kojima sam ostvario tako intenzivnu i plodnu saradnju kao s Kujundžićem. Uspješnu u svakom književnom i ljudskom pogledu.

Atifa Kujundžića upoznao sam početkom marta, sada već daleke 1975. godine. U pomalo čudnim okolnostima i na neobičan način. Bio sam u to vrijeme predavač u Marksističkom centru u Tuzli, a Atif je bio učesnik u programu petomjesečnog kursa ideološko-političkog obrazovanja. U to se vrijeme, toj vrsti stručne i političke naobrazbe, poklanjala velika pažnja, za razliku od današnjeg vremena kad je dokinut svaki oblik idejnog i političkog obrazovanja društveno-političkih kadrova. Tada su mi neki od učesnika otkrili da Atif piše poeziju, što me jako obradovalo.

Bez puno razmišljanja, zamolio sam ga da donese neke svoje pjesme da ih pogledam, te da zajednički izaberemo nešto za čitanje na završnom druženju. Učinio je to nevoljko, želeći valjda sačuvati taj dio vlastite intime. Na kraju je ipak donio pjesme i sa skanjanjem mi ih uručio.

Pjesme sam pročitao tek kad sam došao u roditeljsku kuću u Lipnici, u kojoj sam tada živio. Pažljivo, kako inače pristupam rukopisima drugih pjesnika. Na kraju čitanja bio sam prijatno iznenađen i obradovan, kako bogatstvom leksike, tako i snagom

poruka koje su isijavale iz svake Atifove pjesme. Već tada, na osnovu desetak pročitanih pjesama, znao sam da se rađa novi pjesnik na našim plodnim literarnim prostorima i da će njegov poetski put voditi linijom uspona i uspjeha.

Pozvao sam Atifa da se uključi u Tuzlanski književni klub, čijim sam predsjednikom u to vrijeme bio. Prihvatio je ponudu i priključio se ekipi iz koje je kasnije izraslo nekoliko vrsnih pjesnika. Uz Atifa, tu su bili: Nijaz Alispahić, Jusuf Begić, Avdo Mujkić, Bogoljub Nedimović, Ešref Berbić, Danica Mešić, Salih Brkić, Šimo Ešić, Salih Šabanović, Mitar Đurić, Džemail Poljaković, Ljubomir Ćorilić, Miro Petrović, Stanka Ristić, Fabijan Lovrić, Vinka Popović Ana, Mirko Grbić, Suad Bahić, Milorad Pejić, Stojan Simić Krpica, Zijad Sarajlić, i mnogi drugi danas poznati i priznati pisci.

U narednim mjesecima pročitao sam stotinjak Atifovih pjesama. Nešto, ranije napisanih, ali i puno novih koje je u to vrijeme pisao. I bio više nego obradovan njegovim brzim napredovanjem u osvajanju širokih poetskih prostranstava. Ubrzo smo, zajedničkim radom, pripremili rukopis njegove prve zbirke pjesama *Lira u predgrađu*. Znao sam da će taj rukopis, bez problema, proći u sarajevskoj „Svjetlosti“ kod urednika Riste Trifkovića i njegovih vrijednih recenzenata.

Tako je i bilo. U narednoj izdavačkoj godini zbirka je objavljena, i na bosansko-hercegovačkom književnom nebu zasijao je novi pjesnik. Sjajniji od mnogih drugih. Pa i od onoga koji mu je, kako se to kolokvijalno kaže, 'pokazao put do pjesničkih zvijezda'.

Slijedile su potom brojne pjesničke, pa onda, i prozne knjige. Za djecu i odrasle. Za književne poklonike i za knjigokusce.

Blagodareći talentu, znanju i iskustvu, Atif je ubrzo imenovan na mjesto direktora Doma mladih u Tuzli, koja je u to vrijeme bila jedan od najrazvijenijih industrijskih gradova u bivšoj državi. Tu je inicirao brojne nove akcije i sadržaje. Pokrenuo je i dodjelu književnih nagrada za djecu i omladinu, kao i nagrade za muzičko stvaralaštvo. Grad uglja i soli je, u vrijeme njegovog direktorovanja u Domu mladih, bio je mjesto gdje su se okupljali mladi stvaraoci iz svih dijelova bivše SFRJ. Trajalo je to godinama, sve dok nije zaiskrilo međunacionalno ludilo i dok se oružje nije našlo u pogrešnim rukama.

A s njima je onda na naše prostore došao i stravični rat!

U vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu Atif Kujundžić je s fotoaparatom, perom i papirom obilazio ratišta sjeveroistočne Bosne. Bilježio je događaje. Slikao ljude i opisivao njihove tužne i nesretne sudbine. Tragedije i sitne radosti. Poraze i pirove pobjede. Gubitke, uglavnom. Jer, u ratu svi gube. Živote, pamet, materijalna dobra i sve ostalo. Netko manje, a netko više od drugih. Uglavnom, svi su na ljudskom i materijalnom gubitku.

Kad je zaključen mir, presložio je Atif rukopise i urađene slike u nekoliko knjiga koje su objavljene u Lukavcu i Tuzli. Kao dokumenti jednoga vremena. Kao svjedočanstva i svjedočenja o ljudima i njihovim vrlinama i manama. Vrlinama, koje su pretočene u dobro. Manama, što su prerasle u zlo, koje zadugo neće biti iskorijenjeno.

U prve dvije godine rata nisam mogao ostvariti nikakve kontakte s Atifom Kujundžićem. Niti on sa mnom. Kad sam s proljeća 1994. godine iz opsjednutog Sarajeva, gdje sam tada živio, posjetio Tuzlu sa sindikalnom delegacijom čiji sam bio član, potražio

sam Kujundžića u njegovom Lukavcu. Na porti hotela rekli su mi da je u gradu, ali mi nisu mogli locirati mjesto gdje ću ga pronaći. Vratio sam se neispunjene želje da vidim staroga druga. No vrijeme je bilo pred nama. Jer, bili smo živi i još uvijek čitavi i 'promašeni'. Živim, čitavim i promašenim ljudima u to vrijeme zvali su se svi oni koje je promašio ciljani metak ili zalutali geler rasprsnutih granata sa neprijateljskih položaja.

Po završetku rata pokušao sam uspostaviti vezu sa Atifom i nekim drugim kolegama piscima i umjetnicima. Neke sam pronašao, a za druge su mi rekli da su napustili zemlju radi traženja mira i sreće u drugim dijelovima svijeta. Bilo je i onih koji su stradali ili su se, na prirodan način, oprostili od ovozemaljskoga svijeta i života. Neka je vječni pokoj njihovoj dobroj duši.

Kontakt sa Atifom uspostavio sam za kasnijih dolazaka u Lipnicu. Kad sam ga, nakon nekoliko godina, prvi put susreo, rekao mi je da je primio moju ratnu poruku. Bio je na frontu i žalio je što se tada nismo vidjeli.

Životne prilike i neprilike kroz koje prolazimo često nam određuju smjerove kretanja. Bez naše volje i mogućnosti da bilo šta promijenimo. Osim da pobjegnemo dalje od poprišta neželjenih događanja.

Mirna vremena usmjerila su Atifa prema književnosti kao stalnoj profesiji. Kao izvoru egzistencije, uz njegovanje i prodaju cvijeća u lijepoj cvjećarni smještenoj pokraj školskog centra. Njegovom odlukom i po njegovom dugoročnom planu.

Nastavio je pisati više i bolje nego ranijih godina. Manje poeziju, a više sve drugo. Priče, eseje, prikaze, oglede, monografije,

romane... Sve što mu je došlo iz misli do pera. S modernizacijom i do kompjutera. Pokrenuo je i vlastitu izdavačku kuću. Najprije zajedničku, sa Nusretom Ćurovićem i Samirom Šestanom, a onda, samostalnu. „NIK Kujundžić“ se zvala. Kućom je rukovodila supruga mu Vera, a on je sa sinom Željkom koji je bio grafički dizajner, radio na stručnoj i tehničkoj pripremi rukopisa. U prvo vrijeme objavljivao je vlastita djela, a kasnije i knjige drugih autora. Među njima i moje.

Zapravo, Atif me potaknuo da pjesme koje sam pisao u sarajevskoj ratnoj opsadi, pretočim u knjige. Predao sam mu kopije rukopisa i nakon pažljivog iščitavanja bio je uvjeren da se od njih može pripremiti više poetskih zbirki. Prihvatio sam sugestiju boljega i uspješnijeg pisca od sebe. I dao se na posao razvrstavanja obimne poetske građe, koja je brojala gotovo hiljadu pjesama. Većinom napisanih u vrijeme sarajevske ratne opsade, a nešto i u prvim poratnim godinama.

Prvi sam rukopis već ranije ponudio sarajevskom Međunarodnom centru za mir. Rukopis je prošao recenzentski postupak i ubrzo se iz lukavačke štamparije NIK Grafit, pod Atifovom uredničkom imaginacijom, pojavila moja prva poslijeratna knjiga *Pisma iz opsade*. Meni najdraža zbog toga što sam u nju uvrstio pjesme koje me podsjećaju na teške ratne dane. I na moje najdraže. Zbirku sam posvetio *Sarajevu i svima koje volim*. Malo je onih koji su mi tu beskrajnu ljubav uzvratili. No, to na kraju i nije važno. Vrijeme briše gubitke i prazninu. A s njima, tugu i taštinu.

Nakon pisama iz opsade došlo je *Slovo o Mostu*. Po Atifovom mišljenju, jedna od najboljih poema o Starom mostarskom Mostu. Nova po formi i obliku. Savremena po sadržaju, pošto prati prošlo i sadašnje vrijeme koje se oslanja na luk Staroga Mosta.

Poema je napisana godinu dana prije rušenja Mosta. U vrijeme objave knjige, nagovještavalo se njegovo vraćanje na staro mjesto koje se ostvarilo nekoliko godina kasnije.

Žalio sam ranije, a i sada žalim, ponajviše zbog Atifa kao promotora toga djela, što je poema *Slovo o Mostu* prošla gotovo nezapaženo kod čitatelja i kritike. A tek kod politike! Po tome sam zaključio da nemamo ni pravu književnu kritiku, a niti jasnu narodnu i državnu politiku. O samom narodu i narodima nekom drugom prilikom i na drugome mjestu.

Nakon ove knjige slijedile su druge. Neke za djecu, a neke za odrasle. Zapravo sve za one koji vole knjigu. I koji do književnosti drže. Do pisaca, također. Kao do rijetke vrste.

Za manje od deset godina objavio sam, uz Atifovu recenzentsku, izdavačku i svaku drugu pomoć, desetak književnih naslova. Uglavnom pjesničkih jer, poezija je moja prva književna ljubav. Sve drugo ide uz nju kao knjiški dodatak. Ili iza nje, kao literarni privjesak.

Uz objavljivanje vlastitih knjiga, redovno sam pisao recenzije o pročitanim književnim rukopisima i prikaze pročitanih knjiga drugih autora. Pratio sam literarnu produkciju od nastanka do čitalačkih ruku. Pisao sam recenzije i prikaze i uredio nekoliko Atifovih knjiga kao i knjiga drugih autora. Recenzije su objavljivane na zadnjim stranicama knjiga, a prikazi u listovima i časopisima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

Godinama je naša uzajamna komunikacija funkcionirala na principu odnosa kandidata i mentora. Dvosmjerno. Sa zamjenjivim

ulogama. Na obostranu korist. Za dobrobit literature, uopće. I nas, ako to nije neskromno reći.

Pored zajedničkog rada na pripremanju i objavljivanju knjiga, sa Atifom Kujundžićem sudjelovao sam na brojnim književnim manifestacijama i nastupima. Od Šantićevih pjesničkih susreta u Mostaru do Sarajevskih dana poezije. Pa preko promocija i nastupa na književnim večerima u Sarajevu, Mostaru, Tuzli, Lukavcu, Fojnici, Olovu, Lipnici, Mramoru, Puračiću, i drugim mjestima.

Većinu književnih susreta organizirali smo, na Atifovu inicijativu, u osnovnim školama. Družili smo se s učenicima i njihovim učiteljima, nastavnicima i profesorima. U školama su knjige uvijek dobrodošle. Književnici, također.

Znao je to Atif i zato se posljednjih godina posvetio, gotovo isključivo, pisanju za djecu i mlade. Na svoju i njihovu radost. I meni je više puta savjetovao da učinim isto. Da ne gubim vrijeme na zapisivanje pjesama za odrasle, koje nitko ne čita. Ili tek poneko. Onako, uzgredno, kad ne zna šta će sa sobom.

Nisam još uvijek poslušao njegov savjet. Ne slijedim njegov zacrtani put. I zato se mučim sa objavom knjiga. Pa i kada ih objavim, ne uspijevam otkriti staze koje vode do čitatelja. Osim onih što se svode na poklanjanje knjiga znancima i prijateljima, kao što je i Atif radio. No, i to je dobro. Jer, da nije knjiga, ne bih ljudima imao što drugo pokloniti. Osim pažnje. A tko do pažnje danas uopće drži?

Družeci se s Atifom Kujundžićem upoznao sam mnoge mlade pisce i slikare o čijim djelima je napisao na desetke eseja i oglada. Posebno su mi u pamćenju ostale zajedničke posjete slikaru Rahmanu Šabanoviću iz Živinica koji je ilustrirao nekoliko Atifovih i

mojih knjiga te Nijazu Omeroviću iz Gračanice, čije kopije slika starih bosanskih gradova i čaršija i danas čuvam kao neprolaznu zavičajnu vrijednost. Kao drage uspomene pamtim i zajedničke posjete na daleko poznatoj Tuzlanskoj galeriji portreta, Franjevačkoj galeriji, te ateljeima poznatih akademskih slikara Mevludina Ekmečića Ekmeka, Mensura Meme Derviševića, Vinka Lamešića, Ćamila Osmanovića, Ćazima Sarajlića i drugih. Sa svima njima Atif je bio bliski prijatelj i pronositelj lijepe riječi o djelima koja su stvarali. Na zidovima Atifovog stana u kojem je živio i stvarao, i danas se nalaze deseci slika koje su mu ti vrijedni umjetnici darovali kao znak pažnje i zahvale za napisane i objavljene eseje i monografije o njihovim djelima.

Dugogodišnje druženje s Atifom Kujundžićem donijelo mi je bogatstvo koga se ne bih odrekao ni za kakve novce. I koga ne bih mijenjao nizašto na svijetu.

U prvom redu riječ je o ljudskom duhovnom bogatstvu. Čovjek sa svojom dobrotom, znanjem i radošću, uvijek je bio i ostao u prvome planu!

Zatim književno. Od Atifa sam naučio mnoge lijepe stvari o književnosti i stvaranju književnog djela. On je puno više čitao i pisao od većine pisaca koje sam poznavao i koje poznajem. I bio je odaniji knjizi od mnogih drugih pisaca. Uključivo i mene. Priznajem to bez rasprave i suda. Pri čistoj svijesti i mirnoj savjesti.

Kako priliči piscu, ovakvom kakav jesam.

A kakav je, za cijelog svog časnog života, bio i ostao moj prijatelj i jaran, Atif Kujundžić.

Početakom prohladnog marta 2015. godine Atif je nenadno otišao putem prema vječnosti. U naslijeđe nam je ostavio šezdesetak objavljenih knjiga i na hiljade ispisanih stranica, koje tek treba ukoričiti. Veličinu njegovog djela spoznat će generacije koje dolaze. Njegova i okolne generacije, zasjenjene ratom, jalom i pohlepom, malo su to cijenile i još manje priznavale. Nadolazeće vrijeme otkrit će pravu veličinu toga djela i snagu stvaralaštva univerzalnog književnika, publiciste i čovjeka - Atifa Kujundžića.

Ja ga se, na ovom mjestu i u ovo tegobno vrijeme, u ime svih nas iz četrdeset i neke, s radošću za života i s tugom zbog odlaska, ovom nostalgičnom pripoviješću sa žalom prisjećam.

Neka ti je lahka rodna zemlja bosanska dobri čovječe, prijatelju, jarane i književniče Atife Kujundžiću!

I neka tvoja duša mirno plovi širokim prostranstvima bezgraničnog svemira.

S poštovanjem i lijepim sjećanjem, darujem ti verse koji s posvetom slijede...

OPROŠTAJNA PJESMA

Atifu Kujundžiću

Odlazim ipak sretan i zadovoljan družē
Život sam shvaćao zorno i bilo mi je lijepo,
Možda sam mogao biti sa vama malo duže
Da nisam neke istine slijedio odveć slijepo.

Zato mi nemoj reći da su zaludne bile
Strepnje što čovjek nosi u jezgru vlastitog ega,
Neoprez svakome prijeti, strašne su njegove sile
Kad se na kraju puta moramo odreći svega.

Ti znadeš sumnju koju skrivam od samog rođenja
Biti - znači voljeti - i mnogo više od toga,
U svemu što sam činio krilo se zrno htijenja
No, šta to sada vrijedi nakon presude Boga.

Pjesme koje sam pisao ostavljam kao priznanje
Svih krivnji što su mi stavljene kao teret,
Jedino moram priznati kao zadnje saznanje
Čovjek je mrtva priroda kada napusti svijet.

AH, TA SMRT

Posveta s povodom za Atifa K.

Ah ta smrt - ta vražja igra bez završetka
Ta teško razumljiva riječ u Šekspirovoj tragediji
Ta sablja koja sije strah
Na preoranoj planeti beznađa.
Ah ta smrt - to stanje bezizgledno
To more slano od iluzija
Ta pruga i vlak što iznenada
Presijeca našu sjenu
To sitno iverje izvađeno iz zjenica
Ta okrutna alegorija šutnje.
Ah ta smrt - taj visokokvalificirani dželat
Koji nas vreba iza prvog plača
Koji nam šalje dar za rođendane
Koji nas prati s knjigom molitava
Koji nas čeka od sna i buđenja
Kod prve greške i kod zadnje kazne.
Ah ta smrt - ta zvijer bestijalna
Ta laž sakrivena pod kožu istine
Ta bezočna maska od koje se ježi
To stanje vriska ili teški zadah
Taj cilj kome nitko ne vidi početak.

Ah ta smrt - taj pucanj u život
To nedovršeno uskrснуće nade
Ta ptica što pada u naručje neba
Taj zov kome nitko neće odoljeti.

SJEĆANJE NA BEGIĆA

Jusufa Juku Begića upoznao sam nekoliko godina prije prvog susreta s Atifom Kujundžićem. Bilo je to sredinom šezdesetih, u vrijeme kad je Klub pisaca Tuzla djelovao u okrilju KUD „Mitar Trifunović – Učo“. Okupljali smo se u prostorijama današnje Elektrotehničke škole na Slatini. Bila je to družina sjajnih pjesnika i pjesnikinja koju su dijelom činili neki od naprijed pobrojanih pisaca, ali i oni koji su uvršteni u prvi poetski almanah objavljen 1969. godine pod naslovom *Stihovi mladih*, čiju je naslovnicu ilustrovao poznati slikar Ismar Mujezinović. Gornji popis treba svako dopuniti i ovim imenima: Jovo Bojanić, Izeta Fazlić, Zoran Jovanović Neven, Huso Hadžić, Vasilije Goločevac, Ahmed Dizdarević, Svetozar Lipovac, Kemal Mulalić, Jelena Popović, Mehmedalija Osmanović. Veljko Radak, Beba Radojčić, Svijetin Sarafijanović, Đorđe Simić, Mirko Jeleč i Alma Šljivić.

Jusuf Begić je već u to vrijeme bio pjesnički veteran iza koga su, kao poetski bedemi, stajali naslovi pjesama *Posveta Bosni*, *Postojim između užasnog i lijepog*, *Pazite na riječ* i *Meni više ništa ne treba*. Sa jednakom radošću i zadovoljstvom slušali smo ga na okupljanjima u prostorijama Kluba, kao i u gradskoj kafani u starom dijelu Tuzle, gdje smo se redovno sastajali i divanili do u kasne noćne sate. Bila su to vremena kakvih danas nema. Ah! Eh!. Šta još drugo reći.?

Skraćenicu Juka ovdje prvi put spominjem, jer su ga neki od nas Jusufa tako oslovljavali radi lakšeg izgovora njegovog imena. A i bila je primjerenija našim momačkim godinama i tadašnjem vremenu. Suvišno je reći kako su naša gradska druženja protjecala uz red pjesme, red sevdaha i red zdravica uz 'badelov' konjak,

'rubinov' vinjak i ljutu rakiju šljivovicu. Ljeti i uz tuzlansku, nikšićku, sarajevsku i apatinsku pivu. Mnogima je taj treći „zdravica“ red oduzeo poneku godinu života. Ali, ko će danas zbog tih ličnih greški žaliti, kad neki više nisu u prvim književnim redovima i kad su njihova djela ostala svijetliti umjesto zvijezda u tamnim bosanskim noćima.

Seobom Književnog kluba u Dom mladih naša su druženja bila još sadržajnija i osmišljenija. Započinjala su obično recitovanjem novih tek napisanih pjesama, a završavala na gore spomenuti nazdravljački način.

I dok su mlađi pjesnici sa puno treme i rose na čelu kazivali svoje prve poetske uratke, mi nešto stariji i Jusuf među nama, kao lirski veterani imali smo pravo ponoviti poneku od svojih uspješnijih pjesama koje su imale čast biti objavljenima u književnim časopisima ili čak, u knjigama. Jusuf je tada obično, po tko zna koji put, sa puno ljubavi, topline i govorničke vještine, kazivao svoju antologijske pjesme posvećenje zemljici Bosni i njegovoj rodnoj i plodnoj Semberiji. S neskrivenim oduševljenjem slušali smo njegov čisti, odmjereni i rezolutni glas koji je odašiljao snažne poetske poruke o zemlji koju voli i kraju koga nosi duboko u svojoj duši semberskoj. Te i druge pjesme bile su pravi poetski temelji u literarnoj građevini prvog zborniku Tuzlanskog književnog kluba koga smo, pod naslovom „*Ponedjeljkom u sedam*“, objavili 1976. godine.

Jusuf Begić bio je jedan od najboljih kazivača vlastite poezije kojega sam ikada slušao. Svakako, uz sami bok velikanu bosanskohercegovačkog pjesništva, sjajnom poeti Velimiru Velji Miloševiću koji je u tom vremenu bio pisac na visokom glasu. Čak je bolje recitirao poeziju od mnogih dramskih umjetnika, kojima je to

bio profesionalni posao. Sa zahvalnošću priznajem, da sam od njega učio dikciju i umijeće izgovaranja najvažnijih riječi od kojih je bila sastavljena svaka pjesma.

Za vrijeme književnih nastupa koji su, za razliku od današnjih, bili itekako dobro posjećeni, Jusuf je snagom svoga pjeva i oštrinom glasa pokrivao sve slabosti i nedostatke koji su se javljali kod drugih kolega pjesnika i kolegica pjesnikinja. Sjećam se da ga je na tim nastupima redovno pratila njegova životna saputnica koja je, kao i svi prisutni, uživala u njegovim maestralnim recitacijama. Jednom riječju, na književnim večerima, Juka je bio perjanica našega kluba i na tome smo mu svi bili zahvalni. Po završetku pjesničkih druženja znali smo nebrojeno puta zasjesti u kafanama i restoranima gdje su se služili dobra meza i još bolja pića. Ne toliko zbog ića i pića, koliko zbog nadahnutih razgovora o pjesničkim, filozofskim, socijalnim, političkim i drugim životnim pitanjima koja su tada zaokupljala i proganjala ljude naših godina. Te naše pjesničke, govorne i umjetničke seanse i danas su mi drage uspomene na vedre i vesele dane mladosti kojih se uvijek rado prisjećam.

Lik i stas Jusufov i danas mi je u živom sjećanju. Kao da ga ovoga trenutka gledam dok zapisujem riječi otrgnute sa stranica knjige osobnog životopisa. Juka me uvijek neodoljivo podsjećao na starogrčkog mislioca, ili čak na bronзаног rimskog vojskovođu u pozi kada se sprema za misaonu ili osvajačku akciju. Prije pokreta ili izgovorene riječi, Juka je uvijek izdvajao dio vremena za slaganje misli i pripremu plana. Ništa nije radio na brzinu, osim kada su mu vanjski poticaji servirali preveliku dozu adrenalina. Tada je znao planuti i osloboditi višak plamena iz vlastite nutrine. No, ubrzo bi se smirio i tok misli usmjerio pomirljivim tračnicama razboritosti. Bio je

lirski pedagog i zanesenjak koji je poznavao granice ljudskog strpljenja. Imao je mjeru za svakoga i prilagođavao se svemu što nije vrijeđalo ljudsko dostojanstvo. Neke je stvari previše uzimao k srcu i to ga je potihom nagrizalo, dok mu nije prekinulo nit što ga je vezivala sa ovozemaljskim svijetom.

Jusuf Juka Begić bio je dobrodušan, čestit i častan čovjek. Imao je svoje vrline i mane, kakve svatko od nas, u manjoj ili većoj mjeri, posjeduje kao dio vlastitog bića i karaktera. Vrline, koje smo svi vidjeli i mane koje su se jedva primjećivale. Tim je vrlinama bogatiji svoj poštenim nastavničkim, bibliotečkim i pjesničkim životom nastojeći drugim ljudima, prije svega djeci školske dobi, prenijeti svoje neizmjereno znanje i neiscrpno životno iskustvo. To mu je bilo najveće bogatstvo koje je u druge ugradio i iza sebe ostavio. I na tome mu svi mi, njegovi savremenici i sapatnici, kao i oni koji su došli ili će poslije nas doći, trebamo i moramo biti zahvalni.

Pjesnici i drugi umjetnici imaju tu sreću da, nakon njihova odlaska, na ovome svijetu ostaju njihove pjesme i stvorena umjetnička djela. Iza Jusufa Begića ostale su brojne pjesme i objavljene zbirke. Ostala je i zemlja – njegova zemljica Bosna i Hercegovina, premda su je neki zli pripadnici naše vrste htjeli raskomadati i u pepeo zatrti. Ostala je i njegova rodna Semberija, istina, nešto drukčija nego što je bila, ali ipak dovoljno ravna, plodna i rodna da će i u buduću rađati nove Begiće i, nadam se, dugovječnije pjesnike koji će o njoj pisati nove pjesme i stvarati druga književna i umjetnička djela.

Blistavu poemu o Semberiji Jusuf Begić je za svoga kratkoga života već napisao i sumnjam da će je itko, tako lijepo i ljudski proživljeno, sročiti i zapisati. Njegova pjesnička brazda zaorana je

mišlju, perom i glasom tako duboko, da je nikakve mračne sile neće na drugu stranu premetnuti. Korijenje u toj brazdi rađalo je, rađa i rađat će pjesmom. Baš kako priliči dobroj i plodnoj zemlji Bosni i Hercegovini koju su mnogi stoljećima pohodili i robili, ali joj rod i porod nisu zatrli niti zametnuli.

Ona je i danas onakva kakvu ju je Jusuf Begić u svojim pjesmama opjevao. I ostat će takvom. Bit će i nadalje 'prkosna i rosna, od jave pa do sna'. Za sva vremena i za sva plemena koja su u njoj živjela ili danas žive. Kao i za ona koja će tu, dok je svijeta i vijeka, ponosno živjeti. Baš kako je to Jusuf Juka Begić navijestio u svojim stihovima.

Uz ovu kratku proznu reminiscenciju dopisujem pjesmu koju sam posvetio svom starom drugaru ...

JUKI OD SEMBERIJE

Semberija je na istome mjestu
O desno joj rame obješana Drina,
Plodna je i rodna kao majke naše
Rosna i prkosna od jave pa do sna.

Semberija - dijete od matere Bosne
Bez oca koji je na drugome svijetu,
S bliznakinjom sestrom ravnom Posavinom
Zameće plodove u rascvjetalom cvijetu.

Semberiju oru patareni nade
Prognani i oni što su progonili,
Željeznom ralicom premeću joj brazde
Da bi plod kukolja navijek uklonili.

Semberija snije pod jorganom neba
Prpošna do bola - razvidna do zvijezde,
Oko Semberije jastrijebovi kruže
Dok se golubovi ispod krova gnijezde.

Ne hatori Juka što smo zamišljeni
Nad sudbinom riječi koja sporo zrije,
Promjenjivo vrijeme kroz kosti protječe
Gladne ptice kljuju zrna poezije.

Oprosti onima koji mrze dobro
I njihovoj djeci što su ostrašćena,
Nesretan je težak zelen bostan obr'o
Dok smo mi sanjali zrelija vremena.

VULETIĆEVA RIJEČ

Prije pola stoljeća, kada sam u Tuzli upisao srednju tehničku školu, prvi put sam upoznao književnika Anđelka Vuletića. Ne izravno, kao čovjek čovjeka, već putem njegovog prvog romana Gorko sunce, koji je objavljen 1958. godine. Čitajući to osebujno prozno štivo vezano uz njegov rodni istočno-hercegovački kraj, nastavio sam već ranije započeti hod literarnim stazama i bogazama, koje će mi u kasnijem životu biti važnom sastavnicom rada i stvaralaštva.

Druženje s djelima bosanskohercegovačkih, jugoslavenskih i svjetskih pisaca, probudilo je u meni potrebu da bilježim krupnije događaje i sve drugo što je imalo važnost u životu mladića kojem je čitanje bilo nasušna potreba, sredstvo i cilj za nadolazeća vremena. U njemu je začeta i iz njega je izrasla želja za pisanjem kao trajnim hobbijem i zanimanjem koje me i danas prati. Valjda će tako ostati i do kraja moga života čije obrise nazirem u bliskoj budućnosti.

Anđelko Vuletić, moj zemljak po geografskoj određenosti i sabrat po peru i pisanju, otvorio mi je nove stranice i vidokruge toga časnog i lijepog posla, dostojnog ljudi što vole riječ i sve njene tajne. Kasnije ću, s jednakim zanimanjem, čitati i druge njegove knjige proze i poezije i slijediti stazu kojom je hodio. A ta je staza, osim trave i ruža, bila posuta trnjem i kamenjem. Trnjem što probada ruke i tabane. Kamenjem kojega bacaju nestašni, i oni koji prokazuju ljude. S takvima se Anđelko susreo na sarajevskom Filozofskom fakultetu kada je, zbog slobodnijeg govora koji nije bio po volji cenzora ondašnjeg režima, uhapšen i odaslan tamo gdje mu ni po čemu nije bilo mjesto. Ali, takva su to bila vremena i ljudske sudbine kada se riječima sudilo kao djelu.

Nije taj mladalački Vuletićev 'grieh' ostavio dubljega traga u njegovom profesionalnom i spisateljskom angažmanu. Fakultetski studij nastavio je u Skoplju i Beogradu, gdje je diplomirao i objavio svoje prve ozbiljnije književne radove. U tome mu je dobrano pomogla psihofizička snaga koju je stekao u škrtom hercegovačkom kršu i plodnoj zemlji Popovoga polja. Ona mu nije dala da poklekne pred izazovima vremena i preprekama koje postavljaju ljudi ograničenoga uma i uskih pogleda. Njegov vedri duh i oštra misao nisu presahnuli pod vrelim zrakama, pa je već kao dvadeset petogodišnjak iznjedrio upečatljivu prozu Gorkog sunca, koja slika godine što se dugo pamte.

Tom se knjigom Anđelko Vuletić upisuje na stranice ljetopisa b-h literature na kojima su se već nalazila imena budućih književnih velikana Ive Andrića i Meše Selimovića. Dakako i drugih pisaca koji su trajno zadužili kulturu bosanskohercegovačkih naroda i brdovitih prostora. Među njima će zablistati njegove kasnije napisane i objavljene važna prozna djela: *Drvo s Paklenih vrata*, *Deveto čudo na istoku*, *Klesar Tadija Tegoba*, *Dan hapšenja Vile Vukas*, *Jadi mladog karijeriste*, *Čudotvorna biljka doktora Engela...* te sjajne zbirke pjesama: *Gramatika ili progonstvo*, *Jedina nada*, *Sedam vječnih pitanja*, *Zmije odlaze s onu stranu svijeta*, *Kraljica puteva*, *Poezija*, *Putnik na svoju odgovornost*, *Kad budem velik kao mrav*, *Križaljka za čitanje sudbine*, *Popravni ispit*, *Pčela i metak*, *Pisma nebeskom gromu*, *Tajna večera* i druge, koje će nastati na prijelazu drugog u treći milenij. Objelodanit će Anđelko i dva dramska teksta od kojih je jedan postavljen na scenu HNK 1990. u sumrak raspada jedne i nastajanja sedam novih država.

U svim tim djelima pratit će ljude i događaje, svjedočiti o usponima i padovima društva koje je puno obećavalo, a relativno

malo dalo, i ispovijedati istinu o dobru i zlu što idu jedno uz drugo, uzajamno se nadopunjujući i isključujući. Dijalektika svega postojećeg i dinamika društvenih mijena i usuda, bile su i ostale temama koje okupiraju bogato i snažno književno djelo Anđelka Vuletića. Moć toga djela izvire iz piščeve potrebe da bude aktivnim svjedokom vremena kojemu pripada te da ostavi pisani trag o svemu što ga se tiče, i što je bitno za povijest ljudi i tla na kojemu obitava.

Kada je u državi koja mu je puno dala i dosta uzela, ljudsko zlo nadvladalo društveno dobro, stvari su krenule strminom rasula i još se nisu zaustavile na stabilnom mjestu. Još se vrte ukруг i klize naniže, bez obzira što neki glume pobjednike, a drugi zgrću rasuto bogatstvo. U tom izobilju verbalne slobode i ekonomske ovisnosti od svakog i svačeg, čestiti pisac i radišni čovjek našao se na vjetrometini egoističnih i užih grupnih interesa koji ga bacaju od nemila do nedraga i od danas do sutra. Naviknut na sve i na svašta, na imanje i nemanje, na tvrdo i tvrđe, na hudo i huđe, Vuletić je jedro prepustio vjetru, a kormilo uzeo u vlastite ruke. I tako plovi prema mirnoj luci, dok bonaca briše tragove nevere.

U novome vremenu, na znanom prostoru opet je savio gnijezdo svoga jata. Neveliko gnijezdo, na niskim granama, kako bi se zemlji mogao pokloniti kada god korakne izvan kućnog praga. Vratio se i pisanju svojoj staroj navici i ljubavi te je upriličio desetak novih pjesničkih i proznih naslova. A sve to u vrijeme društvene krize i poratne oskudice koja je mnoge ostavila bez doma i posla, a neke i bez jedinog im života.

Marom odanog literarnog poslenika, pročitao sam neke od tih naslova i ostao začuđen i zadivljen vitalnošću misli sada već

osamdeset petogodišnjeg književnog čarobnjaka. Poznato mi je da čovjek s godinama sazrijeva, a na vlastitom iskustvu znadem i da tjelesno i duhovno kopni, ali kod prvog poratnog susreta sa Anđelkom Vuletićem nisam primijetio te promjene na njegovom biću. I dalje je mladolik koliko mu to godine dopuštaju, spreman na šalu u svakom trenutku i sa memorijom koja fascinira svakog sugovornika. Minula ratna i ina događanja u kojima su se mnogi kameleonski mijenjali, nisu ga odvela ni lijevo ni desno, a još manje na stranputicu sa koje nema povratka u danas i sutra. Ostao je čvrsto na zemlji kojom hodi, uspravnoga stava i bez popuštanja prema onima koji pucaju po svim šavovima od prenapuhane veličine vlastitoga ega.

Sadržajno raznovrsno, tematski univerzalno, stilski i estetski profinjeno, književno djelo Anđelka Vuletića nadilazi vrijeme ljudskog jednoulja, antihumanizma, uskogrudnosti, nacionalne ostrašćenosti i ideološkog sljepila koje nas je pratilo i prati desetljećima, a koga se moramo što prije osloboditi ako se želimo svrstati u red naprednih europskih kulturnih središta. Potencijal za to imamo, samo ga treba iskoristiti na pravi način i u interesu svih, a ne samo uskih krugova onih što su zaradili šećernu bolest prežderavajući se kolačem koji pripada svim piscima i drugim stvaraocima i umjetnicima. Ponadajmo se da će pravi ljudi i prave stvari doći na pravo mjesto, i da će svjetlost zbrisati guste naslage tame koja nas u posljednjih nekoliko desetljeća prati i nadzire. Kako su nekada UDBA ili SDB, putem svojih književnih i inih agenata pratile i nadzirale pjesnika i pisca Anđelka Vuletića i mnoge druge slične njemu i s njegovim pogledima na ovaj lijepi nadzemni svijet.

Daleka kuća bila svima koji su pratili i špijali izgovorene riječi i zapisane književne misli čovjeka koji je obilato zadužio hrvatsku,

bosanskohercegovačku, europsku i svjetsku literaturu. Sjeme im nigdje na zemlji ne izniklo.

MAESTRO KARIKATURE - HASAN FAZLIĆ

Nekadašnje rudarsko mjesto Lipnica imalo je i još uvijek ima dvojicu poznatih umjetnika koji su desetljećima prisutni na javnoj kulturno-umjetničkoj sceni Bosne i Hercegovine i šire. Obadvojica potječu iz rudarskih porodica čiji su očevi radili u Rudniku lignita Lipnica, jednom od najpoznatijih ugljenokopa na tuzlanskom području do početka devedesetih godina prošloga stoljeća. Danas je Rudnik zatvoren, a njegova radilišta i objekti prenamijenjeni su u druge privredne djelatnosti u kojima radi više stotina zaposlenih. A nekad je u rudniku radilo više od dvije hiljade rudara i drugih radnika.

Prvi od lipničkih umjetnika je Hasan Fazlić, karikaturist i novinar tuzlanskog lista „Front slobode“ i sarajevskog „Oslobođenja“. Veliko ime bosanskohercegovačke, europske i svjetske karikature. Osvajač prestižnih nagrada za karikaturu u bivšoj Jugoslaviju, Europi i svijetu.

Karikaturist i slikar Hasan Fazlić rođen je u Lipnici 8.10.1937. godine kao prvo od ukupno osmero djece u porodici rudara Juse Fazlića. Do preseljenja u Tuzlu živio je u roditeljskoj kući koja je stotinjak metara udaljena od kuće u kojoj sam ja odrastao. U mladosti smo igrali lopte na Lukama, ravnim njivama, smještenim uz rječicu Joševicu koja je protjecala ispod naših kuća.

Hasan Fazlić je u Tuzli završio nižu gimnaziju, a poslije nje i Industrijsku školu – odsjek elektromehanike. Poslije završene srednje škole zaposlio se u Rudniku lignita Lipnica na poslove održavanja elektrouređaja i elektroinstalacija, odnosno poslove jamskog električara. Prilikom obavljanja tih poslova, na ugljenim zidovima crtao je karikature svojih pretpostavljenih poslovođa,

smjenovođa i upravnika, što je kod njih, umjesto ljutnje, izazvalo opće simpatije. Za vrijeme školovanja u nižoj gimnaziji, osnove likovnog obrazovanja Fazlić je učio kod poznatog slikara Dragiše Trifkovića i vajara Franje Ledera. Kasnije je pohađao školu slikanja koju je vodio veliki slikarski mag Ismet Mujezinović.

Nakon povratka iz JNA 1959. godine, na nagovor Franje Ledera, upisuje Likovnu akademiju u Zagrebu koju napušta zbog nedostatka sredstava, i vraća se ponovo u grad soli i uglja, gdje se zapošljava u Elektro-Tuzli. Na preporuku radnih kolega i prijatelja, među njima i pretpostavljenih iz Rudnika Lipnica, dobija stalni posao karikaturiste u regionalnom listu „Front slobode“ u kome je od ranije objavljivao crteže i karikature. Tu stječe punu afirmaciju i počinje objavljivati karikature u listovima: „Borba“, „Politika“, „Mladost“ „NIN“ i „Jež“ (Beograd), „Vjesnik“ i „Danas“ (Zagreb), „Naši dani“, „Svijet“ i „Oslobođenje (Sarajevo), „Delo“ i „Pavliha“ (Ljubljana), „Nova Makedonija“ i „Osten“ (Skoplje), „Krokodil“ (Moskva), „Pardon“ i „Frankfurter allgemeine Zeitung“ (Njemačka), „Help“, „Oggi“, „Eureka“ i „La stampa“ (Italija), „Perspektiva“ (Poljska), „Stršel“ (Bugarska), „Nebelspalter“ (Švedska), „Kayhan caricature“ (Iran) i mnogim drugim.

Od 1973. do 1992. godine radi kao karikaturist i novinar u sarajevskom dnevnom listu „Oslobođenje“. To razdoblje smatra se njegovim najuspješnijim stvaralačkim periodom u kome doživljava punu afirmaciju i svrstava se u red najpoznatijih europskih i svjetskih karikaturista. U doba rata u Bosni i Hercegovini (1992-95.) odlazi u Italiju, odakle se vraća u Sarajevo 1996. godine. Za vrijeme izbjeglištva, u Njemačkoj objavljuje zbirku karikatura pod naslovom „Bosnien allein auf der Welt“ (Bosna sama na svijetu“). Karikature i radove izlagao je na više desetaka samostalnih i skupnih izložbi u

zemlji i inozemstvu. Član je Udruženja likovnih umjetnika primjenjenih umjetnosti BiH i Internacionalne grupe „Interart“ iz Štutgarta.

Hasan Fazlić, uz poslove karikaturiste i ilustratora u dnevnim i nedjeljnim novinama bavio se i crtanjem stripova. Iz tuzlanskog perioda poznat je njegov serijal o junaku iz naroda „Šeći“ koji je godinama uveseljavao čitaoce lista „Front slobode“. Isto tako pisao je i zanimljive reportaže sa svojih putovanja po Europi i svijetu, u kojima je prenosio zanimljive slike krajolika i opisivao likove ljudi iz drugih podneblja. Rado sam ih čitao kao i mnogi drugi i kroz njih upoznao krajeve u koje nikada otići i ljude koje nikada neću vidjeti niti upoznati. Hasanovi realni opisi i crteži pomogli su mi u širenju horizonata na daleke prostore u koje nogom nikada neću kročiti a koje sam, zahvaljujući njemu, dobro upoznao.

Povratkom u ratom opustošeno Sarajevo, Hasana Fazlića dočekala je tjeskoba kao i sve druge ljude koje je nostalgija pozivala tamo odakle su morali izbjeći da bi sačuvali živu glavu i ono zdravlja što im je preostalo. Rijetko smo se susretali i razgovarali o svemu proživljenom i preživljenom. Tek jedanput ili dvaput u Sarajevu i Lipnici. Čuli smo se telefonom i razmjenjivali pozdrave preko njegove braće, koji su cijeli život proveli u Tuzli i Lipnici.

Kad sam svojevremeno tuzlanskom gradonačelniku Selimu Bešlagiću poslao skicu projekta za pretvaranje lipničkog Doma Kulture u Dom narodnog i rudarskog stvaralaštva, prethodno sam o tome razgovarao sa Hasanom Fazlićem, jer mi je trebala njegova suglasnost. U tom sam projektu, naime, predložio da se u domu izdvoje dvije prostorije za njegova likovna i moja književna djela. Podržao je tu ideju sa oduševljenjem, obećavši da će u toj sobi

izložiti sve svoje nagrade i priznanja uz stalnu postavku crteža, slika i karikatura. Ideju je podržao i vrli gradonačelnik, moj nekadašnji srednjoškolski profesor Bešlagić, ali ona nije realizirana jer sam baš tih godina za stalno odselio porodici u Zagreb. Za realizaciju projekta trebali su vrijedni ljudi, a njih očito nije bilo i na njega se, nažalost, posve zaboravilo. Dom je kasnijih godina služio kao skladište građevinskog i drugih nevažnih materijala, koje su sklanjali od vremenskih nepogoda.

Da je taj projekat realiziran, danas bi rudarsko naselje Lipnica bilo muzejsko i kulturno središte narodnog i rudarskog stvaralaštva koje bi privlačilo, ne samo domaće, već i strane goste koji dolaze u tuzlanski kraj. Za dobre ideje trebaju vrijedni ljudi. A za loše ideje dovoljan je i ljudski šljam, koga je na balkanskim prostorima devedesetih godina prošloga stoljeća bilo u izobilju.

I danas, posebno zbog Hasana, koji je od mene stariji desetak godina, žalim što nisam prihvatio Bešlagićev prijedlog i tu ideju doveo do kraja. Nosim to kao teret vlastite seobe i kao neiskorištenu mogućnost da se i na taj način odužim rodnom kraju za lijepe dane djetinjstva koje sam u njemu proveo. Uz sve ostalo, igrajući i nogomet na Lukama s pokojnim bratom mi Ilijom te Hasanom Fazlićem i njegovom braćom: Ramom te rahmetli Ramizom i Jusufom. I živim, sada već ostarjelim drugovima iz djetinjstva: Vitom Mrkonjićem, Matom Ilićem stričevićem Šimom Andrićem te pokojnima Marinkom Džinićem i Antom Gurabićem. Polovica pobrojanih nisu više među nama, a ja sam od svih njih stariji jednu i više godina. Jedino su Hasan i brat mu Ramo stariji od mene.

Život je čudno stanje ljepote koga čovjek troši na razne, primjerene i neprimjerene načine. Na lijep i zanimljiv način, ili nemarno i bez plana. Onako, kao da nije naš i kao da nam je darovan kao nužno zlo.

Moj komšija iz djetinjstva i jaran iz kasnijih godina, karikaturist Hasan Fazlić svoj je život trošio znalački i na najbolji mogući način. Ništa nije prepustio slučaju. Ni kad se sa elektrike opredijelio za umjetnost, ni kad se ženio lijepom Tuzlankom, ni kad je slao radove na natječaje, ni kad je pobjeđivao na njima.

Ništa, ama baš ništa na ovome svijetu ne dolazi samo od sebe niti samo po sebi. Sve je plod rada i borbe da se stvori bolje i postigne više. Bolje od drugih i više od sebe samoga. Takav je bio i ostao veliki svjetski karikaturist i likovni umjetnik Hasan Fazlić, koga smo mi mlađi, zbog natprosječne visine i godina zvali Fazlija. Valjda od milja i više od toga – zbog poštovanja koje je, po svemu i zbog svega što je u mladosti, a i kasnije činio i učinio - debelo zaslužio.

BIO-BIBLIOGRAFSKI PODACI O PISCIMA

Begić Jusuf, rođen je 1944. godine u Bijeljini (BiH). Pisao je zavičajnu i domoljubnu poeziju koju je nadahnuto kazivao na književnim večerima. Objavio je pet knjiga poezije. Do smrti 1.5.2000. godine radio je u bibliotekama u Tuzli i Lukavcu. Bio je član Društva pisaca BiH. U znak sjećanja na život i djelo Jusufa Begića, Narodna biblioteka u Lukavcu svake godine, početkom svibnja organizira pjesnički memorijal „Jusuf Begić“.

Bjarnholt Karsten, rođen je 1944. godine. Živi i radi u Kopenhagenu (Danska). Napisao je i objavio dvanaest knjiga poezije. Pjesme su mu prevedene na više stranih jezika.

Brenčić Jože, rođen je 1950. u Podlipi (Slovenija), gdje i danas živi. Poeziju piše od srednjoškolskih dana. Objavljuje u listovima i časopisima te u zbornicima i drugim zajedničkim knjigama.

Budiša Josip, rođen je 1952. godine u selu Ceri u Dalmatinskoj zagori. Bavi se proznim stvaralaštvom. Objavio četiri romana iz suvremenog života. Živi i stvara u Kaštel Sućurcu.

Erri De Luca, rođen je 1950. godine u Napulju, (Italija). Objavio je dvadesetak knjiga poezije i proze. Djela su mu prevedena na tridesetak stranih jezika. Od devedesetih godina bavio se humanitarnim radom, pomažući naša područja pogođena ratom.

Fazlić Hasan, rođen je 1937. godine u Lipnici kod Tuzle. Bavi se karikaturom, slikarstvom i novinarstvom. Osvojio je brojne međunarodne nagrade za karikaturu diljem Europe i svijeta. Živi i stvara u Sarajevu.

Halilović Abdurahman – Ahil, rođen je 1958. godine u Koraju, Bosna i Hercegovina. Danas živi i radi u Rijeci. Bavi se humorom i satirom. Dobitnik je više nagrada za aforizme. Objavio je tri knjige aforizama

pod naslovima „Umor na mozgu“, „Glavom kroz zid“ i „Lijepa naša, sve je njihovo“.

Haver Fadila Nura, rođena je 1956. godine u Maglaju. Piše poeziju i prozu i bavi se novinarstvom. Objavila više knjiga pjesama i priča. Živi i djeluje kao samostalna umjetnica u Sarajevu. Članica je Društva pisaca BiH.

Ilić Savo, rođen je 1932. godine u Potpeću kod Tuzle. Od 1994. živi i stvara u Puli. Do sada je objavio više proznih i publicističkih knjiga o zdravom životu i pješačenju u prirodi. Autor je više radova s područja pravne znanosti. Dobitnik je više nagrada i društvenih priznanja.

Kesić Ivica, rođen je 1966. godine u Kreševu. Objavio je dvije zbirke poezije. Živi i stvara u selu Vrancu kod Kreševa.

Koviloski Slavčo, rođen je 1978. godine u Skopju, (Sjeverna Makedonija). Piše poeziju, prozu, eseje, književne prikaze i znanstvene radove. Objavio je više knjiga poezije i proze. Djela su mu prevedena na više stranih jezika. Živi i radi u Skopju.

Kujundžić Atif, rođen je 1947. godine u Gračanici kod Tuzle. Do smrti 1.3.2015. živio je u Lukavcu i bavio se novinarstvom i književnim radom. Objavio je više od 60 knjiga poezije, proze, književnih i likovnih prikaza, ogleda i eseja. Zastupljen je u brojnim zbornicima i antologijama. Bio je član Društva pisaca BiH. U organizaciji Narodne biblioteke u Lukavcu se, uz godišnjicu njegove smrti održava književni memorijal „Staza života Atifa Kujundžića“.

Leskur Lidija, rođena je u Kotoru (Crna Gora). Živi i radi u Splitu. Objavila četiri samostalne zbirke poezije. Zastupljena je u desetak zajedničkih zbornika i zbirki poezije.

Ma Kai, rođen je 1946. godine u Šangaju (Kina). Piše poeziju i prozu. Objavio više knjiga koje su prevedene na dvadesetak stranih jezika. Član je Društva književnika NR Kine, Polit Biroa CK KPK i vice premijer Vlade NR Kine.

Marinčić Anto, rođen je 1958. godine u Čustom Brdu, (Maglaj, Žepče, BiH). Piše poeziju i prozu. Bavi se novinarstvom. Surađuje u više listova i časopisa u zemlji i inozemstvu. Objavio je desetak knjiga priča i romana.

Mešić Nihad River, rođen je 1965. godine u Tuzli. Piše poeziju i prozu i bavi se ljudskim pravima. Objavio više samostalnih i zajedničkih knjiga. Član je Društva pisaca Tuzlanskog kantona i HKD u Rijeci. Živi i radi u Tuzli.

Milenić Žarko, rođen je 1961. godine u Brčkom. Piše poeziju, prozu, dramske tekstove, književne prikaze, eseje i aforizme. Uređivao je časopis „Književna Rijeka“ u Hrvatskoj, a sada je urednik časopisa „Susreti“ u Brčko Distriktu. Objavio je tridesetak knjiga poezije i proze. Bavi se prevodjenjem sa više stranih jezika. Član je Društva hrvatskih Književnika i Društva pisaca BiH.

Moranjkić Ćosić Minela, živi i radi na poslovima direktorice Biblioteke u Lukavcu kod Tuzle. Poeziju piše dvadesetak godina i objavila je jednu zbirku pjesama.

Mujkić Avdo, rođen je 1944. godine u Puračiću kod Tuzle. Pisao je poeziju i prozu za djecu i odrasle. Za života je objavio dvanaest knjiga poezije i proze. Bio je član Udruženja književnika BiH. Umro je 31.3.1992. godine. U njegovu čast, svake godine u Lukavcu se pod kraj ožujka održava pjesnički „Memorijal Avdo Mujkić“.

Nedić Mato, rođen je 1971. godine u Tolisi, (Orašje, BiH). piše poeziju, prozu, eseje i književnu kritiku. Objavio je 17 samostalnih knjiga poezije i proze. Zastupljen je u desetak zbornika, antologija i

zajedničkih knjiga. Živi i radi u Orašju. Član je DHK HB i Društva pisaca BiH.

Orlić Valerio, rođen je u Rijeci 1967. godine gdje živi i stvara. Do sada je objavio 19 knjiga. Pjesme su mu prevedene na 14 stranih jezika. Dobitnik je više domaćih i inozemnih književnih nagrada. Pokretač je i osnivač Hrvatskog književnog društva i časopisa „Književno pero“ u Rijeci. Član je Društva hrvatskih književnika i Društva haiku pjesnika.

Orman Rapko, rođen je 1945. godine u Sturbi kod Livna. Završio je Višu pedagošku školu u Banjaluci. Radio je u Narodnom univerzitetu na oblikovanju kulturnog života u Livnu te u osnovnom obrazovanju. Do sada je objavio 12 knjiga poezije i jednu monografiju. Član je Društva pisaca Bosne i Hercegovine.

Pavlović Alojz, rođen je 1943. godine u Korlatu kraj Zadra. Piše prozne i dramske tekstove. Objavio je više samostalnih i zajedničkih knjiga proze, drama i publicistike. Književne radove objavljuje u hrvatskim i inozemnim časopisima. Živi i stvara u Zadru.

Pranjković Anto, rođen je 1972. godine mjestu Štrepći, (Brčko, BiH). Piše poeziju i prozu i bavi se novinarstvom. Objavio je desetak knjiga poezije i proze. Bavi se prevodjenjem s više stranih jezika. Živi i radi u Zagrebu.

Pranjković Ivana, rođena je 1973. godine u Splitu. Piše poeziju i prozu duhovnog karaktera. Živi i radi u Zagrebu.

Rupčić Milan, rođen je 1948. godine u Vrbovljanima kod Okučana. Djetinjstvo i mladost proveo je u Ličkoj Rastoci kod Smiljana. Piše poeziju, prozu i aforizme. Objavio je deset knjiga pjesama, pripovijetki i aforizama. Živi i stvara u Zagrebu.

Stanić Anto, rođen je 1942. godine u Crničkom Kameniku kod Kreševa (BiH). Do umirovljenja bavio se privatnim poduzetništvom. Objavio je tridesetak knjiga poezije, proze i publicistike. Član je DHK HB i Društva pisaca BiH. Osnivač je i predsjednik Fondacije „Fra Grgo Martić“ u Kreševu.

Svedrović Stjepan, rođen je 1952. godine u Brezovici kod Zagreba. Objavio je osam knjiga poezije i jednu knjigu proze. Pjesme i priče objavljuje u hrvatskim i bosanskohercegovačkim književnim listovima i časopisima. Poetski i prozni radovi su mu uvršteni u veći broj zbornika i zajedničkih knjiga. Član je Društva hrvatskih književnika.

Tocinovski Vasil, rođen je 1946. godine u Stojakovu, (Sjeverna Makedonija). Piše poeziju, prozu, monografije, eseje i književne oglede. Objavio je pedesetak knjiga iz raznih područja literarnog stvaralaštva. Djela su mu prevedena na više stranih jezika. Dobitnik je više nagrada i priznanja za književno stvaralaštvo. Živi i stvara u Skopju.

Vujnović Nikola – Bačo, rođen je 1933. godine u mjestu Panik kod Bileće (BiH). Piše poeziju za djecu i odrasle. Objavio je četiri samostalne knjige pjesama, a zastupljen je u više zajedničkih zbirki poezije. Nagrađivan je za pjesničko stvaralaštvo. Živi i stvara u Ilidži kod Sarajeva.

Vuletić Anđelko, rođen je 1933. godine na Zagorcu, (Ravno, Hercegovina). Objavio dvadesetak knjiga poezije i desetak knjiga proze i dramskih tekstova. Dobitnik je brojnih književnih nagrada i priznanja. Djela su mu prevedena na dvadesetak stranih jezika. Član je DHK. Živi i stvara u Zagrebu.

Zelenika Stjepan, rođen je 1958. godine u Kiseljaku (BiH). Piše poeziju i prozu. Do sada je objavio desetak knjiga poezije, priča,

romana i drama. Član je Međunarodnog instituta za književnost u Zagrebu i Društva pisaca BiH. Živi i radi u Kreševu kod Sarajeva.

Živković Joso, rođen je 1960. godine u Kostrču, (Orašje, BiH). Piše poeziju, slika i bavi se fotografijom. Objavio šest knjiga poezije. Pjesme su mu prevedene na više stranih jezika. Dobitnik je više nagrada za pjesničko stvaralaštvo. Član je DHK, DHKHB i Društva pisaca BiH.

Bilješka o autoru:

Ivo Mijo Andrić

Ivo Mijo Andrić, rođen je 17.11.1948. godine u Čanićima kod Tuzle. Osnovnu školu pohađao je u Dobrnji, Mramoru i Lipnici, a srednju tehničku u Tuzli. Završio je Fakultet političkih nauka i postdiplomski studij na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu, gdje je proveo veći dio života.

Radio je u privredi, obrazovnim ustanovama, sindikatima i državnim institucijama Bosne i Hercegovine te kraće vrijeme u hrvatskom obrazovanju.

Od sredine 2004. g. živi i stvara u Zagrebu.

Pored u popisu navedenih djela, objavio je i dvije stručne knjige s područja zaštite radničkih prava, te oko 50 znanstvenih i stručnih

radova. Književnim i stručnim radovima zastupljen je u pedesetak zajedničkih knjiga, zbornika, antologija i drugih publikacija.

Piše poeziju, prozu, drame, eseje, aforizme, epigrame, ogleda i književne prikaze, koje objavljuje u listovima i časopisima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i drugim državama.

Književni radovi su mu prevedeni na engleski, njemački, kineski, ruski, armenski, rumunjski, češki, slovački, slovenski i makedonski jezik.

Član je Društva hrvatskih književnika, Društva pisaca Bosne i Hercegovine, Društva hrvatskih književnika za djecu i mlade, kao i Udruge hrvatskih aforista i humorista.

Kontakt:

e-mail: ivomijoandric@yahoo.com

Objavljena djela:

PODNEBESJE, (poezija), Svjetlost, Sarajevo, 1974.

PONIRANJE, (poezija), Univerzal, Tuzla, 1982.

SLOVO O MOSTU, (poezija), Grafit, Lukavac, 1997.

PISMA IZ OPSADE, (poezija), Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1998.

TUŽNI RADIJATOR, (poezija za djecu), NIK Kujundžić, Lukavac, 1999.

KAD PTICE ZAŠUTE, (poezija), Udruga umjetnika Tin Ujević, Zagreb 2000.

ZANAVLJANJE SVIJETA, (poezija), Društvo pisaca BiH-Podružnica HNK Mostar, 2001.

SINDIKATIZMI I RADNIKALIZMI, (aforizmi), PPDIV Hrvatske i PPDIVUT BiH, 2001.

SENDVIČ, KRUŠKA I SALAMA PILI, (poezija), NIK Kujundžić, Lukavac, 2002.

IZABRANE I NOVE PJESME, (poezija), NIK Kujundžić, Lukavac, 2002.

STANIĆ – PODUZETNIČKA OBITELJ IZ KREŠEVA, (monografija), Fojnica, 2003.

TUŽNI RADIJATOR I PJESME IZ ČESME, (poezija), NIK Kujundžić, Lukavac, 2004.

MAJCI, OCU I ŽIVOTU, (poezija), (sa A.Kujundžićem i V.Miloševićem), NIK Kujundžić, 2004.

VIJEĆE ZAPOSLENIKA (priručnik), Sindikat PPDIVUT BiH, Sarajevo, 2004.

SAMOSTALNI SINDIKAT PPDIVUT BiH 1905.-2005., Sindikat PPDIVUT BiH, 2005.

ČAJ S PJESMOM, (poezija), S&A Company, Sarajevo, 2005.

VELJA, (sa A.Kujundžićem i L.Manojlovićem), NIK Kujundžić, Lukavac, 2005.

SONETNE ZVIJEZDE, (poezija), S&A Company, Sarajevo, 2005.

PISAC NA DJELU, Eseji i književni prikazi, Arkapress, Sarajevo 2006.

BOSNOM DO HERCEGOVINE, (poezija), (sa A. Stanićem), Arkapress, Sarajevo, 2006.

KAPITALNE MISLI, (aforizmi), Zaklada „Fra Grgo Martić“, Kreševo, 2007.

PROČITANI PISCI, Eseji i prikazi, Vlastita naklada, Zagreb, 2007.

BOSANSKE ODE I DRUGE PJESME, (poezija), NIK Kujundžić, Tuzla, 2007.

ZAGREBAČKE GODINE, (roman), V.N. Zagreb, 2008.

PASJE VRIJEME, (priče), Slovo, Zagreb, 2008.

ULOMCI OD SLOVA, (aforizmi), V.N. Zagreb, 2008.

BRAĆA PO PERU, Priče o piscima, V.N. Zagreb, 2009.

TRAGOVI ŠUTNJE, (poezija), T3.I.D.E.M.O, Rijeka, 2009.

INVENTURA UMA, (aforizmi), Sokobanja - Knjaževac, 2010.

MEDO S MEDVEDNICE, (roman), Digitalne knjige, Zagreb, 2010.

OTVORI SE ZEMLJO, (aforizmi), Digitalne knjige, Zagreb, 2010.

KIŠNE PRIČE, Digitalne knjige, Zagreb, 2011.

AFORIZMI U KORIZMI, Digitalne knjige, Zagreb, 2012

ZAGREBAČKI VERSI, (poezija), Digitalne knjige, Zagreb, 2013.

BILJOPIJE, (poezija), Digitalne knjige, Zagreb, 2013.

ČITAČEVA RIJEČ, Osvrti i književni prikazi, Digitalne knjige, Zagreb, 2013.

TRILING, (drame), Digitalne knjige, Zagreb, 2013.

PROSIJANE MISLI I HRVATSKA ZANOVIJETANJA (sa T. Supekom)
Digitalne knjige, Zagreb, 2014.

AFORIZMI I DRUGE BODLJE, (sa S. Iličem)V.N. Pula - Zagreb, 2015.

SUMNJIVE MISLI, (aforizmi), Digitalne knjige, Zagreb, 2016.

NEKNJIŽENE PJESME, (poezija), Digitalne knjige, Zagreb, 2016.

SMIJEŠNE PJESME, (poezija), Digitalne knjige, Zagreb, 2016.

PRIKAZI I POSVETE, Digitalne knjige, Zagreb, 2017.

MISLI PROMAŠENOG PISCA, (aforizmi), Digitalne knjige, Zagreb, 2018.

MOJE GODINE, Digitalne knjige, Zagreb, 2018.

RIJEČI O DJELU SAVE ILIĆA, Digitalne knjige 2018.

ANTO STANIĆ KORMILAR SVOGA ŽIVOTA, Digitalne knjige, 2019.

USUD I SUDBINA, Digitalne knjige 2019.

MISLI POGOĐENOG PISCA, (aforizmi), Digitalne knjige, Zagreb, 2019.

KNJIGA ZA SOFIU, Poezija za djecu, Digitalne knjige, Zagreb, 2019.

VERSI ZA ZBOGUM, Poezija, Akademski pečat, Skoplje, 2019.

AFORIZMI I SLOBODNE MISLI, Digitalne knjige, Zagreb, 2020.

MOŽDANI UDAR©I, Digitalne knjige, Zagreb, 2020.

BERAČI RIJEČI, Eseji i književni prikazi, *Digitalne knjige, Zagreb, 2020.*

Sadržaj:

LIRSKI AKVARELI	04
Pogled prema zemlji	05
Rijekom poezije do mora života	13
Lirski akvareli od stiha i rime	17
Plemeniti versi i poruke	25
Neobična knjiga običnih misli	31
Lirika od jučer i danas za sutra	37
Na putu do Nobela	43
Kratki hod do zvijezda	53
Poezija u srazu s vremenom	59
Priroda je izvor poezije	65
Nostalgični versi o ljubavi	69
Lijepa riječ je prijeki lijek	75
Prebiranje zrnevlja života	81
Put od danas za sutra	85
Ljepota kratkog pjevanja	91
Otvoreni životni krugovi	97
ODBLJESCI PROZNE VEDRINE	102
Prikaz pola pročitane knjige	103
Riječ u korist djela	111
Vedra pripovijest b-h obitelji	119
Romaneske slike današnjice	127
Povijesna priča o junaštvu i izdaji	133
Neka svjetlost vječno svijetli	139
Zbornik umjetničkog stvaralaštva	145
Zrcalo kulturnih događanja	151

Most između zbiljnog i nestvarnog	157
Stazama vjere i nade	163
Kratke priče za dugo pamćenje	169
Dva svijeta u jednom	179
Zavičajni roman o prošlosti	189
Priroda u službi ljudi	195
Dug je put do istine	197
Riječ i slika u slavu života	203
Zašto treba (pro)čitati ovu knjigu	209
Da se ne zaboravi	213
Pisanje u korist dobra	219
Od drame do igrokaza	225
Roman s pedagoškom porukom	229
ZAPISI O LJUDIMA I DJELIMA	234
Zapis o tri lirska velikana	235
Besjeda o Mujkiću	239
Slovo o Kujundžiću	243
Sjećanje na Begića	255
Vuletićeva riječ	263
Maestro karikature Hasan Fazlić	269
BIO-BIBLIOGRAFSKI PODACI O PISCIMA	275
BILJEŠKA O AUTORU	282
OBJAVLJENA DJELA	284
SADRŽAJ	288

Prilog – Ugovor o korištenju digitalnih knjiga

Digitalne knjige by Impero present dopušteno je koristiti samo za osobne potrebe korisnika, čime želimo izbjeći bilo kakvu mogućnost zloupotrebe autorskih prava autora knjige. Korisnici ih mogu slobodno pregledavati, kopirati, umnožavati te pokazivati i slati prijateljima ili svim onim za koje misle da bi ih takvo što moglo zanimati, no svaka druga vrsta distribucije digitalnih knjiga ostaje isključivo i nepovredivo pravo stranice www.digitalne-knjige.com.

Nenad Grbac iz Zagreba, kao nakladnik, s jedne strane (u daljnjem tekstu: nakladnik) i posjetitelj stranice www.digitalne-knjige.com kao korisnik usluge (u daljnjem tekstu: korisnik) zaključuju klikom na link [Prihvaćam ugovor o korištenju knjige prije njezina preuzimanja\(download\)](#), sljedeći:

UGOVOR O KORIŠTENJU DIGITALNIH KNJIGA by IMPERO present

čl. 1.

Ugovorne strane su suglasne da se digitalnim knjigama nakladnika korisnik može koristiti samo za osobne potrebe, pri tome ničim ne ugrožavajući autorska prava nakladnika i pisaca koji su nakladniku dali suglasnost da objavi njihovo djelo.

čl. 2.

U skladu s prethodnim člankom, korisnik knjigu može pregledavati, kopirati, umnožavati i slati svima onima za koje smatra da bi ih knjiga mogla zanimati, a nije mu dopušteno mijenjati sadržaj knjiga, dopunjavati ga, kao ni bilo kakva izmjena u izvornome kodu knjiga (bilo u binarnom ili izvršnom obliku).

čl. 3.

Ugovorne strane su suglasne da je svaka druga vrsta distribucije digitalnih knjiga nakladnika zabranjena odnosno isključivo i nepovredivo pravo nakladnika.

čl. 4.

Slijedom prethodnog članka zabranjena je bez znanja i suglasnosti nakladnika i pisaca bilo kakva komercijalna ili reklamna upotreba digitalnih knjiga, njihovo korištenje u državnim i privatnim ustanovama (fakultetima, školama, knjižnicama, knjižarama i slično).

čl. 5.

Temeljem članka 3. ovoga ugovora zabranjena je i distribucija digitalnih knjiga nakladnika putem elektroničkih medija i Interneta.

čl. 6.

Ovaj ugovor zaključuje se na neodređeno vrijeme, a sve sporove proizašle iz njega ugovorne strane će nastojati riješiti sporazumno, dok se u suprotnome ugovara stvarno nadležan sud u Zagrebu.

Ivo Mijo Andrić

BERAČI RIJEČI

Vlastita naklada

Nenad Grbac

Mob: 095/853-03-40

E-mail: digitalne.knjige@gmail.com

Urednik:

Nenad Grbac

Andrić, Ivo Mijo

BERAČI RIJEČI

www.digitalne-knjige.com

ISBN 978-953-354-275-1

Ivo Mijo Andrić, rođen je 17.11.1948. godine u Čanićima kod Tuzle. Osnovnu školu pohađao je u Dobrnji, Mramoru i Lipnici, a srednju tehničku u Tuzli. Završio je Fakultet političkih nauka i postdiplomski studij na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu, gdje je proveo veći dio života.

Radio je u privredi, obrazovnim ustanovama, sindikatima i državnim institucijama Bosne i Hercegovine te kraće vrijeme u hrvatskom obrazovanju.

Od sredine 2004. g. živi i stvara u Zagrebu.

Piše poeziju, prozu, drame, eseje, aforizme, epigrame, oglede i književne prikaze, koje objavljuje u listovima i časopisima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i drugim državama.

Književni radovi su mu prevedeni na engleski, njemački, kineski, ruski, armenski, rumunjski, češki, slovački, slovenski i makedonski jezik.